

A MAGURA ALJÁN

Regényes korrajz

ÍRTA:
SZALAY HEDVIG

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA
BUDAPEST

*Sokszor valál már életedben
Veszendő, oh szegény hazám!
Tatár, török és német gyilkolt,
Haldoklál fényes rabigán.
Mi lesz majd sorsod a jövőben?
Ki tudja azt; sötét titok;
De most, de most, ha rád gondolok:
Csak sírok és csak sírhatok.*

(Gyulai Pál)

I.

Alkonyodott. A lenyugvó nap arany sugarai átszűrődtek a fenyők sudarai között s a Magura alján elterülő városkának búcsút intettek. Az utcákon 1918. évi októberi hangulat: négy esztendő véres karneválja után a boldog felszabadulás ujjongó érzése. Egy céltalan háború keserves csalódásai után diadalmas „heurékával” köszöntötte mindenki az őszirózsás őszben az ígéretekben gazdag tavaszt: a forradalmat. Az esti szél, mely a hegyi erdők felől megindult, kacagva futkosott a síkatorokon át, s pajkosan zörgette meg a sápadt ablakokat: „Béke!... béke!... Vége a háborúnak.”

A nép hullámozott az utcán, az arcok ragyogtak, a szemek tűzben égtek: csodára vártak. Fenn a Magura utca 7. számú ház lakója, Mikes Márta tanárnő is figyelmes lett a mindinkább növekvő zajra. Micsoda zaj az odalenn? Micsoda lárma veri fel a szokott síri csendet, ami egy idő óta, mint búskomorság ül a városon? Így tépelődött magában a tanárnő, akinek arcán még látszott a betegség nyoma, amit a „spanyol” hagyott maga után. Halványabb volt a szokottnál. Szemei alatt kékes vonalak, arcán bágyadság mutatkozott és már túl lévén a veszélyen; s most arra az elhatározásra ragadtatta magát, hogy felöltözik és kimegy, mert a körülötte történő dolgok izgatták.

Becsengette a háziasszonyát, aki egy személyben kiszolgálónője is volt.

Vargáné, egy testes polgárasszony, megjelent az ajtóban.

- Parancsolja a priznicet?

- Nem, Vargáné, nem kérem, hanem fel akarok kelni, kefélje át a cipőmet, szeretném tudni, mi történik odakinn? Hallja azt a zajt? Mi az?

- Éltetik a köztársaságot, instálom, mert azt mondják, hogy Pesten kikiáltották. Hogy ezután nem lesz király, hanem a nép parancsol. Meg hogy a katonák mind hazajönnek a frontról, mert vége a háborúnak.

- Úgy hát forradalom van! Mennem kell, igen, ott akarok lenni, - mondá inkább önmagának.

- Az Istenért! mire tetszik gondolni, hiszen a doktor úr három napot rendelt, hogy addig el ne hagyja a szobát, és még kettő van hátra. Mit mondana, ha idejön és a beteget nem találja itt.

A tanárnő szíve mélyén igazat adott az egyszerű asszonynak, de mert nyugtalanította könnyen hevülő vérét a politikai esemény s bántotta, hogy ilyen nagy fordulatok idején éppen ő van szobájára ítélve, - habozott.

Vargáné ott állt, mint egy oszlop, buta kifejezésű szemeivel jóindulatúlag nézett a betegre, - várta, mit fog az még mondani. Nagy ámulatára a tanárnő fiatalos ruganyossággal kikelt az ágyból s tévován tekintett szét a szobában:

- Tehát vége a háborúnak! - kiáltott, mindkét karját ujjongva emelte feje fölé, - akkor nekem ott kell lennem az örvendezők között.

De nini, mi az? egyszerre csak megtántorodott, izmai felmondták a szolgálatot s az egyik fotóbjé rogyott.

Az asszony megijedt s odaszaladt hozzá:

- Ugy-e mondtam, hogy nem bírja még - tessék csak rám támaszkodni s visszasegítette óvatosan az ágyba.

- Igaza van, Vargáné, még nem bírok, az már szaladt is a vizesruháért és miután ellátta a beteget, beszélni kezdett:

- Instálom, hát ha vége a háborúnak, győztünk? Azt mondják a népek, hogy pár nap múlva minden katona itthon lesz, akkor hát az én Istványom is?

- Hogy nem győztünk, azt a forradalom igazolja, válaszolt a tanárnő, - de magának ebből haszna lesz, mert az ura is haza kerül.

- Hát az bizony jó lesz, - mondotta tünődve, mert csak könnyebben éltünk, ha ő is dolgozik, a hat gyereknek sok kell. De azért mégis, hadd maradt volna még oda addig, amíg győzünk. A kőművesekre most itthon is rossz idő jár. - Azután elégedetlen érzésekkel, nagy csöndes mozdulattal kicsoszogott.

Sohase multak olyan nehezen a napok Mikes Mártának, mint most. Másnap már a fotójbe ülve hallgatta a meg-megújuló zsvajt. Az őszi nap enyhe sugarai beosontak az ablakon s ott játszottak az asztalon lévő vázában pompázó krizantémum szirmain.

Az ajtón kopogtattak s egyszerre három barátnő lépett be: Anikó, Zsazsa és Vanda. Élénken üdvözölték beteg társnőjüket, arcukat a külső friss levegő pirosra festette, szemükben szenvedélyes láng lobogott: a hazaszeretet lángja.

- Hogy vagy kedves, - kezdte mind a három egyszerre. Siess gyógyulj meg! - folytatta Anikó, a polgári iskola igazgatója. Nagy események vannak készülöben, a forradalom kiütött Pesten, Károlyi Mihályt kiáltották ki elnöknek. Itt is meg kell szervezni a Nemzeti Tanácsot, dr. Kiss Lajost emlegetik elnökéül.

- Ki is az a dr. Kiss, - tette fel a kérdést Márta. - Úgy tetszik nekem, mintha már találkoztam volna vele?

- Persze, hogy találkoztál, emlékszel arra a fess tüzér főhadnagyra, akivel a margitai állomáson beszélgettünk Pestre utaztunk alkalmával. Ő segített ki, ahogy a vonat elakadt és hajtót eszközölt ki számunkra, különben ott vesztegelhattunk volna fél napig is, amíg a másik mozdony megérkezett Somlyóról.

- Most már emlékezem, - szólott Márta, - de folytassátok, kérlek, mi történt Pesten?

- Linder hadügyminiszter kijelentette, hogy nem akar többé katonát látni; ezért máris szállingóznak haza, mindenki eldobta a fegyvert. Majd bolond tovább harcolni, ha nem parancsolják. Én ugyan nem találok helyesnek, mert mégis nem ártott volna, ha katonáinkat egyelőre a határra állítják. Hiszen mi sem könnyebb, mint a zavarosban halászni, az oláhoktól tartani lehet, hogy megint kísérleteznek. No, de ott maradt Mackensen a csapatával, hogy megakadályozza az oláh betörést.

- De van egy szomorú újság is - vette át a szót Zsazsa. - Képzeld, Tisza Istvánt meggyilkolták.

Erre már nagyon elkomolyodott Márta. Eddig csak hallgatta a szót, de most szinte önmagából kikelten kiáltott fel. - Ne üzzetek velem tréfát, ezt nem bírom elhinni!

- Sajnos, ezzel mi is úgy voltunk, de a hírt megerősítették.

- Dehát hogy történhetett meg? és miért?

- Azt tartják, ő akarta a háborút, ahelyett, hogy meggátolta volna. Ezt várta volna mindenki az ő erős akaratától. Állítólag a Károlyi-kormány bérencei törtek be fényes nappal a villájába és ő nem is védekezett. Utolsó szava az volt: tudtam, ennek így kellett lenni!

- Én mondom, hogy kár volt érte, - folytatta mostan Vanda, az oláh származású tanárnő, - a magyarok nagyon rosszul tették, hogy egyetlen nagy emberüket eltették láb alól. Tisza tekintélyt tudott tartani a külfölddel is, ha életben marad még, hasznára lehetett volna a nemzetnek. De miért nem menekült, nem értem, úgy látszik virtust csinált a bátorságból. Ez is magyar vonás. Pedig a tetteknek nemcsak a jelenre kell irányulni, hanem a jövőt is szem előtt kell tartani.

Márta egész el volt képedve a hallottakra. S különösen a legutóbbi hír egészen kiragadta eddigi unott lelkiállapotából, Tisza Istvánban mindig nagyra becsülte a talpig férfit. Mintegy helyreigazítva Vanda megjegyzését - mondotta: „Mártírhalt halt!”...

- Kedves! - szólt Anikó, ha meggyógyulsz - első utad vezessen a Nemzeti Tanácsba. Dr. Kiss ma este megérkezik Budapestről, hogy átvegye megbízatását. Minket is beválasztottak, szükség van ott ránk, kivált a te lelkes, mindent áttekinteni tudó tevékenységedre. Válassz magadnak megfelelő munkakört.

S aztán a korzó is olyan élénk, mióta a helyzet megváltozott. A katonák sapkájuknál őszirózsát viselnek. Mindenki örül, hogy végre leráztuk magunkról a Habsburgokat és négyszáz év után önálló nemzetté lettünk. Mégpedig köztársasággá! Ez a forma felel meg legjobban a mai modern kor szellemének.

Vanda közbeszólt:

- Én legjobban szeretném, ha svájci mintára oldódnék meg egész Európa sorsa, mert még ezzel nincs minden megoldva. A népek önrendelkezéséről beszélnek a nemzetiségek és követelni fogják a maguk jogát.

- Csak azt hiszem, a magyar nép még nem érett meg kellően erre az államformára - vitatta aggódalmasan az igazgatónő. Láttatok tegnap a részeg harangozót? Zsebei tele voltak sörös üvegekkel, dülöngve azt kiabálta: Egyenlőség! Testvériség! Szabadság! Üdvözöllek! - itt vagy a zsebemben! Most már mind egyformák vagyunk! Mindnyájan kótyagosak!

- Ebben igen, egyenlők! - mondta Márta.

II.

Ahogy elbúcsúztak a kartársak, egyedül maradt gondolataival Mikes Márta. Oh nem így képzelte ő a forradalmat. Egyfelől a jövő képe, mint kellemes víziók repültek át lelkén, másfelől a jelen hatását teljes egészében nem tudta elképzelni. A külső világ hangjai mélyen bántották. Az, hogy megszabadultunk a Habsburg-dinasztiától, mindenesetre eredmény, de hogy mibe fog az még a nemzetnek kerülni, azt még nem tudni. Mint fenyegető veszélyt látta az oláhok s általában a nemzetiségi mozgalmat, mert hiszen csakhamar nyilvánvalóvá lett a gyulafehérvári gyűlés összehívása, ami következményeiben rettenetes lett. A ravasz, alattomos agitátorok munkája mindinkább előre tört. Még döbbenetesebben hatott mindennél az a hír, hogy az oláh néhány vármegyét a határszélen már megszállt és befelé törekedett; ami annyival inkább meg volt könnyítve számukra, mert a magyar kormány megtiltotta az ellenállást.

Minél jobban belemélyedt gondolataiba, ösztönös idegenkedést és hasító fájdalmat érzett a dolgok változása miatt. Nem így képzelte el egy forradalmat. Valami nagyszerűt, felemelőt várt, nem komédiát. Hősöket, talpig férfiakat az élén; nem egy beteges gondolkozású, farkasfogú, nyúlszájú mágnást. Mártirokról álmodott, nem utcafosztogatókról.

Kedvetlenül zárta be az ablakot s véletlenül szembe találkozott saját magával a tükörben. Végignézte magát. Középtermetű, molett nő volt. Öntudatos fejtartása akaraterőre vallott. Szabályos arcvonalak, magas homlok, a hosszú szempillák alatt kékeszöld szemek, nyílt tekintet jellemezték. Arcán végtelen jóság ömlött el. Bágyadt tekintetén még látható volt a testi és lelki szenvedés. Akik olvasni tudnak a szemekben, a Mártáéból a lélek gazdagságát olvashatták ki, azok közé a nők közé tartozott, akik gondolkodni is szeretnek, akik, ha kell, nem szívükön, de az eszükön keresztül is meg tudják ítélni a dolgot. A külvilág változásai most bizonyos feszültséget váltott ki lelkében. Egy hívó hang szólalt meg bensejében, mely nem hagyta nyugodni. Érezte, hogy ebben a megváltozott atmoszférában tennie kell valamit, hogy a világot felforgató események parancsoló kötelességet rónak rá is. Erős volt nála a fajszeretet és a nemzeti önérzet, éppen ezért fokozottan fájt neki a nemzet sorsa.

Elmerüléséből háziasszonya riasztotta fel. Vargáné ragyogó arccal lépett a szobába s kitörő örömmel újságolta:

- Megjött az uram, nagyságám, hazaeresztették végleg. Azt beszéli, hogy ezután senki sem vesz fegyvert a kezébe, meg hogy a háborút az urak csinálták, de a szegények végleg eltörölték s ezután ők fognak uralkodni, a grófnőket pedig a mosóteknő mellé állítják. Úgy látszik minden a fejtetetejére esett, megbolondult az egész világ!

Márta kiment, látni akarta azt a hamis bölcselőt.

- No úgy-e örül, hogy haza engedték, Varga, - kérdezte.

- Örülök bizony, de hát haza is mire jöttem, instálom - felelt az vontatottan. - Nekem ott se volt rossz dolgom, mert a pékségbe voltam beosztva. Nem éheztem, nem fáztam, néha egy-egy kis jó italhoz is jutottam. De az asszony az másképp gondolkodik. Nehezen vártál már úgy-e hékás! No, de most már megvan az örömed, megszűnt a szalmaözvegységed. Úgy-e?! Azért mégis csak jobb így... - s ült, ült letargikusan a tűzhely mellett, szívta a pipáját.

- Nekem már mindegy, ha felfordul is a világ, - csakhogy nem kell visszamennem - bökte ki.

- No, ilyet mégsem illik mondani egy jó hazafinak, - róttá meg Márta.

- Instálom, nem is úgy gondoltam én azt, ahogy mondtam - magyarázkodott. - Dehát megváltozik most minden. Nem kellene már ezután papok se, dolgozni se kell tán annyit, úgy hírlík. Valami szakszervezet létesül és az gondoskodik minden polgár jólétéről, annak is segély jár, aki nem csinál semmit.

- Ugyan ki bolondított így meg, István - fedte az asszony, aki előtt még akkor homályos volt ez az új elnevezés „Szakszervezet” - és csak szomorkodott, hogy az ura olyasmiben hisz, ami nincs. Márta azonban tudta, hogy ez a kommün munkája, amely előre veti árnyékát, s ez a rém a forradalom nyomába szokott járni. Aminthogy ezek a sejtések nemsokára be is igazolódtak.

Bolsevizmus! bolsevizmus! hányszor hallotta hangoztatni ezt a Vanda férjétől, dr. Doleschánitól, ki most az osztrák-magyar hadseregben szolgált, századosi rangban. A napokban ő is megérkezett Pozsonyból, ahova Montenegróból szállították szembetegséggel. Most gyorsan itthon termett, egyik szemén fekete kötéssel. Legott átvette a vezetést, mint román hadseregszervező. Két adjutánst küldözgetett a magyar hadsereg minden mozdulatáról jelentéssel s a polgári élet minden változásáról tájékoztatva azokat. A két szárnysegéd anyai ágról magyar volt, de úgy látszik az oláh vér túlnyomóan csörgedezett ereikben, ezért lettek árulóivá a magyar nemzetnek. Mindenesetre fűtötték őket az ígéretek, a nagyravágyás, ez az örök emberi vonás.

Márta most már elég erősnek érezte magát, hogy kimenjen. Az utcán tolongtak az emberek, a tisztek kard nélkül jártak és a sapkájuk mellett a régi jelvény helyett nemzetiszínű szalag meg őszirózsa díszelgett. Az alsóbb rangúak nem tartották kötelességüknek a felsőbbeknek köszönni, úgy mint eddig. Csak néhány tisztességesebb érzésű közlegény tette meg még önszántából.

A főutcán ment végig és a piactéren egy szürke földszintes ház előtt haladt el. Ez volt a Maiorék családi háza. A redőnyök állandóan le voltak húzva, benn szorgalmasan dolgozott a legnagyobb agitátor - előkészítve Nagyrománia létesülését -, Maior, egy volt magyar országgyűlési képviselő. Mártának feltűnt, hogy egy nő lépett ki a lakásból, akinek mellén piros-sárga-kékszínű jelvényt vett észre. Maior nővére volt, de alighogy néhányat lépett, amint elhaladt mellette, heves felkiáltásokra lett figyelmes. Négy székely katona rontott neki s brutálisan letépte a jelvényt, román nemzeti érzelmeinek árulóját.

- Te drága! - kiáltottak rá. - Mi ez itt, milyen jogon merészeled ezt viselni?!

- A nemzetiségek önrendelkezési jogánál fogva! - felelt az. - Tartsátok tiszteletben másnak a nemzeti érzelmét, ha a tietek szent előttetek. - Nem ijedt meg felettébb tőlük, amit azzal is bebizonyított, hogy másnap újat tűzött fel.

Márta sietett az inzultus elől a Nemzeti Tanácsba, amely a Polgári Olvasóköri ülésezett. Valami tízen voltak ott, közöttük dr. Kiss Lajos elnök, akit mint munkatársat hivatalból üdvözölt s mindjárt átadta neki a maga választott munkás körének a naplóját. Márta egészségügyi főnök lett. Az ő egyéniségének legjobban megfelelt a szegények és betegek gyámolítása. Ebbe a csoportba tartozott a három lelkész, valamennyi orvos és gyógyszerész; később Anikó is ide csatlakozott. Nagy volt a lelkesültség, mindenki lázasan dolgozott, egy pár tanár ott filozofált az asztal mellett. A betegesen vézna, de nagyműveltségű B. Józsa lelkész-tanár a helybeli lap szerkesztőjével vitatkozott hevesen.

Dr. Kiss a javakorabeli férfiak közül való volt. Izmos testalkatú, arcán kedves mosollyal. Igyekezett népszerű lenni, ami nem volt neki nehéz feladat, mert a sokak előtt rokonszenves alak a nép gyermekei közül nőtt ki és kitűnő szónoki képességével magával tudta ragadni az embereket. A polgármesteri állásra jelölték, minthogy a mostanival elégedetlen volt a nép,

mert szerintük az csak az urakat pártolta. Ha a szegény özvegyek hadisegélyükért hozzá fordultak, durván utasította el őket:

- Ha nincs mit enniök - mondta -, menjenek legelni.

Az ilyen nyilatkozataival maga ellen lazította az „istenadta” népet...

Dr. Kiss mindenkinek szeretett volna kedvére tenni, ami teljesen lehetetlen. A nép ugyan egy ideig hajlandó vakon követni választott vezérét, de hamar kimondja rá a halálos ítéletét is. Márta úgy találta, hogy az elnöknek több szigorral kellene bánni a csöcseléssel, mert bizony a nép gondolatai és érzelmei nyugtalanul hullámzanak.

Az egész férfi külső megjelenésére nézve vonzó volt a nők szemében. Mozdulatai, gesztusai férfias energiáról tanuskodtak, rövidre vágott bajuszkája alatt egészséges, piros ajkak, a magas homlok alatt szépen ívelt szemöldök s alatta kék szemek mosolyogtak. Ha nem nős ez a férfi, talán Márta megtalálja benne ideálját, de így nem látott benne mást, mint egy jóézésű, becsületes hazafit. Ebben a rokonérzésben annyira közel állottak azonban egymáshoz, hogy sokszor megelőzte egyik a másik gondolatát s többnyire ugyanazon véleményük volt valamiről.

A Márta lelkes, fáradhatatlan munkássága csakhamar méltó figyelemre talált a Tanácsban. Az elnök kijelentette, hogy a nők közül ő a legértékesebb munkatársa. Azon viszonyoságnál fogva, mely a rajongó hazaszeretet érzésein keresztül fejlődött ki közöttük, Márta azt hitte, semmi más nem érdekli. Nem akarta észrevenni, hogy az elnök mosolyából neki több jutott, mint bárki másnak. Ha munka közben fáradtan feltekintett, gyakran találkozott annak rámeredő tekintetével, mely biztatást és hódolatot fejezett ki. Ez a hangtalan vallomás többet mondott, mint sok üres szó. Márta mégis hideg maradt vele szemben. Valami sejtései voltak, aggályos érzés vett rajta erőt, - nem látta kettőjük között ennek semmi célját...

Húvös novemberi napok következtek, hetekig nem lehetett látni a napot, a sötét felhők alatt jártak, majdnem állandóan szitált az eső, mint a könnyező ember szeme. A Magura tetejét egészen elborította a felhők szürke fátyla. Márta időnként elindult tanulmányi körútra, hogy a kérelmezők helyzetéről saját maga meggyőződjék.

Künn bolyongott a külvárosi részen, csípős szél fújdogált és a sárgásbarna falevelek lába elé hullottak. Ahova igyekezett, az erdő szélén vezető ösvényen lehetett odajutni. Itt már csak elszórtan állottak a szegénysorsú emberek házacskái. Az erdő felől az a titokzatos zúgás, amit a szél egy-egy erősebb fuvalma idézett elő, úgy tűnt fel neki, mint templomi orgona bűgása. Lelke tele volt emberszeretettel. Csodálatosan hitt abban, hogy a szeretettel mindent el lehet érni, mert Krisztus is ezzel váltotta meg a világot. El tudott képzelni az emberek között olyan erős összefogást, ami a szereteten épül fel és ezzel sokszor legyőzte lelke háborgását.

Egy felfelé vezető keskeny ösvényen haladt a nedves avaron, amikor erősen megeredt az eső. Gyorsan benyitott az első zsúptetős házacskaja ajtaján. A szegényes, földszagú szobában betegesen feküdt az anya, körülötte öt apró gyermek. Fagyos lábakkal tipegett a legkisebb. A legnagyobbik körülbelül tizenkétéves fiú, fát hozott a tűzre, amit ő maga vágott fel. A nedves gally nehezen égett és kellemetlen szagot terjesztett.

A beteg, amint észrevette a belépő idegent, könyökére támaszkodva, köszöntötte:

- Isten hozta! Tessen helyet foglalni! Siess, Rozi lányom, töröld le a széket! - kiáltott s zavarában minden ok nélkül nyújtotta ki mind a két kezét, amit Márta megragadott és biztató melegséggel tartotta kezeiben.

- Azért jöttem - szólt bátorítóan -, hogy segítségére legyek nehéz helyzetében. Tudom, hogy hadiözvegy. Őszintén, nyíltan szóljon, mire volna a legnagyobb szüksége?

A beteg anya leküzdve féltékenységét, restelkedve beszélt, de mindinkább fokozódó méltatlankodással sorolta fel panaszát:

- Még az Isten is elhagyott engem, hogy beteggé tett. Mi lesz gyermekeimmel, ha én elpusztulok? Ki veszi őket oltalmába? és lesoványodott arcán végigperegtek könnyei. Oh ha ezeket biztos kézben tudnám, szívesen mennék az Úr színe elé. De mi lesz ezekkel? Ha meggyógyulhatnék még egyszer, ha dolgozhatnék értök, hogy ne lennének apátlan, anyátlan árvákká! - ez volna az én leghőbb kívánságom. De ezen már csak a jó Isten segíthet, ha csodát tesz; nékem nincs módom hozzá, hogy gyógyíttassam magamat.

- Jó asszony - szólt résztvevően Márta -, nem szabad ilyen gondolatokkal foglalkoznia. A kétségbeesés a legnagyobb bűn a világon. Vegyen erőt elkeseredésén, én segíteni akarok és fogok is magán. Orvost küldök s majd meg fog gyógyulni. Imádkozzék, Isten megsegíti a benne bízókat.

- Édes naccsága - már annyit imádkoztam, mind hiába - veté közbe panaszát az asszony.

- Nincs igaza, csak bizzon és várjon türelemmel!

A gyermekek mohón hallgatták az anya kifakadásait s az idegen úrnő vigasztaló szavaiból ők azt érezték ki, hogy most közéjük valami jó angyal szállott le. A legkisebbik odasompolygott egészen közel, simogatni kezdte kis kezével a prémes bundát. Ragyogó arccal kérdezte: Úgy-e, hogy Te tündér vagy? - és szemeiben hála tükröződött vissza. A gyermek hú szíve majdnem könnyekig meghatotta Mártát:

- Még ma fát küldök, hogy legyen meleg szobátok, kis fiam - mondotta - és egy pénzdarabot csúsztatott a markába a fiúnak.

A gyermek kis szíve örömmel telt meg s diadalmasan mutatta anyjának.

- Úgy-e, anyám, ezért kenyeret veszünk?! - s ujjongva szaladgálta körül a szobát.

Ahogy látta kirepedezett lábait Márta, biztatólag szólt a beteg anyához:

- Legyen türelemmel, még ma cipőt, néhány darab ruhát és egy zsák lisztet, burgonyát küldök.

Aztán felállt, hogy elhagyja ezt a nyomortanyát, mert már valóságos fizikai szenvedés fogta el. A nyomorúság közéről rút és fájdalmas. Több hasonló látogatást tett még aznap. Mikor már kimerült a sok nyomorúság hallatára, haza szeretett volna menni. De bármennyire fáradtnak érezte magát, a Tanácsba sietett, hogy megtegye azonnal a kellő intézkedést a kiutalásra.

Ahogy leült íróasztalához, hogy az utalványokat megírja, arca halványabb volt a szokottnál és szomorúbb.

Dr. Kiss odament hozzá s megkérdezte:

- Miért olyan levert?

- Fáradtnak érzem magamat - mondta, fel sem tekintve munkájából.

- Nem kell ám a kimerülésig dolgoznia, - válaszolt amaz szokott kedves mosolyával ajkán. - Lelkesültsége nagyobb mindenkiénél, a fizikai kimerülése nagy veszteség lenne reánk nézve.

Márta elmosolyodott.

- No azért ne ijedjen meg, inkább a nyomor látása hatott reám. Nem tagadom, ebben nem vagyok még elég edzett. - Lelkes tekintetét most az elnökre emelte: Kérem, írja alá ezeket az utalványokat - s eléje tett egy csomó intézkedést. - De talán előbb nézné át - tette hozzá.

- Minden jól van téve, amit maga csinál, - mondta az elnök, s az íróasztal fölé hajolva írta rendre alá a nevét.

Márta nézte ezt az elszánt férfiarcot s úgy látta már egy idő óta, hogy homlokán gondterhesebb felhők jelennek meg nap-nap után. Megkérdezte:

- Mit gondol, meddig fogjuk mi ezt a helyzetet így tarthatni? Hisz ennek a véglegességében?

A férfi szemében felcsillant valami láng és azt válaszolta: Én azt hiszem, amit maga - és hangja bizalmas és bensőséges volt.

Mártának a kék szempárból feléje áramló delejes hatása alól csak félig sikerült kiragadnia magát.

- No akkor rendben van. Én bízok a nemzet jövőjében!...

Pedig mind a kettőjüket azok az aggodalmas sejtések fogták el, ami nemsokára bekövetkezett a nemzet tragikumában.

- Csak rendben lesz - igazította ki az elnök -, még sok tennivalónk van. - Aztán elfoglalta előbbeni helyét a tanácsasztalnál, de szemének sugara vissza villant Márta felé!

- A legkiválóbb magyar nő - súgta oda szomszédjának. S az idő mindent igazolt, hogy helyesen ítélte meg.

III.

Márta könnyebbülten lélezett fel, ahogy kilépett az utcára. A hűvös levegő jólesett homlokának. A lámpák már fel voltak gyújtva. A zibongó tömegek sétálgatva lepték el a járdát. Az új nemzetőrök s a régi katonatisztek nevetgélve hangoskodtak.

A római katolikus templom tornyából mélabúsan csendült a harang érchangja, vecsernyére hívogatva, Márta hazafelé tartott. Mára elég volt, - gondolta, - de alig lépett néhányat, szembe jött vele Vanda.

- Mártuskám tarts velem - szólította meg a szokott nyájasságával. - De mi bajod? Mi bánt? - kérdezte amaz, észrevette lehangoltságát.

Márta végigsimította homlokát és mosolyogni próbált.

- Semmi különös - mondotta -, de arca olyan kifejezést öltött, mintha valami fájdalmas emléket akarna kitörölni.

- Nem hiszek neked, kedves barátnóm! - s fürkésző tekintetét reaszőgezte Vanda -, te valamit titkolsz előttem. Gyere csak velem, bizonyára neked is jót fog tenni egy kis csendes imádság. Én most templomba indultam, imádkozni akarok forrón, úgy mint még tán soha! Tudod nagy fordulatok várhatók hamarosan, csak neked mondom el, nagy események, amiket még titok rejt, de azt hiszem nem sokáig. Ha Maior sikerrel jár Párizsban, ha küldetését jól megoldhatja, majd meg tudod Te is. Igen nagyképzettségű ember ő. Azért fogok imádkozni, hogy sikerüljön neki, és baj ne érje az úton. Gyermekkori játszótársam volt, ha rajta veszítene ezen az önfeláldozó vállalkozásán, nagy veszteség lenne reánk, románokra nézve. Gyere csak, menjünk!

Márta legjobban szerette volna itthagyni ezt a kétlelkű asszonyt, akit mind jobban-jobban megismert. Aki magyar állami tanárnő létére ellene agitált a nemzetnek. Eszébe jutott most, amikor egyik sétájuk közben azt beszélte neki, hogy ha a magyarok elveszítenék a háborút, mindenütt, ahol románok laknak, az Romániához csatolódnak. Ő akkor ezt csak képzelődésnek vélte, de most komoly aggodalom kezdett erőt venni rajta. Ez most azért imádkozik, aki ellene dolgozik a magyar nemzetnek. Mi készül itt? - tette fel a kérdést magának. Ez az asszony olyan jól tudta színlelni a magyarságát, hogy bármely színésznőnek dicséretére válhatott volna. Szinte bántotta az, hogy őt annyira kitüntette rokonszenvével.

Gondolataiból Vanda figyelmeztetése riasztotta fel.

- Nézd ott megy dr. Kiss Lajos. Ide köszönt, miért nem fogadtad?

- Nem vettem észre - válaszolt hűvösen.

- Ez az ember egyike a legrokonszenvesebb alaknak a magyarok között. Nekem tetszik és te mit szólsz hozzá, ott dolgozol vele?

Ez a kérdés váratlanul csapott le rá, azt hitte ez az asszony belepillantott a szívébe, olyan különösen érintette. A szó torkán akadt, kis vártatva felelt csak:

- Jó hazafi, lelkes magyar ember - mondotta nyomatékkal.

De azalatt már fel is értek a templomhoz, ahonnan kihallatszott az orgona bűgő hangja és a hívek ájtatos éneke, ami szelidebb hangulatot ébresztett benne. A legkülönbözőbb érzelmek hatása alatt léptek be. A templom misztikuma magával ragadta a lelkét. Lassankint a nyugtalanító érzések és kínzó benyomások eltűntek, helyettük szelíd, békés hangulat lepte meg. A gótikus színes ablaküvegen keresztül látta, ahogy lesodor a szél egy-egy száraz levelet

a fákról. Arra gondolt, hogy így hagyja el lassankint a remény a magyar nemzetet is. Érzékeire és lelkére, mint valami dermedtség nehezült a fásultság. Bármennyire szeretett volna, nem bírt imádkozni. Mellette pedig buzgón hangzott fel a kétlelkű asszony ajkáról: „Uram irtalmazz nekünk! Krisztus hallgass meg minket!”

A szórakozottság és felindultság még akkor sem hagyta el, amikor a lépcsőn kifelé jöttek és ott várt rájuk egy magas, szerény öltözetű fiatalember, akinek arcát az esthomályban nem igen láthatta.

- P... Tódor, mutatta be Vanda. - Ha megismered közelebbről, meglátod, milyen derék oláh fiú. Bátran jelentem ezt ki előtted, aki jó emberismerő vagy és arról is meg vagyok győződve, hogy Tógyer nem bízza el magát, mert annál sokkal okosabb.

P... gyöngéd mozdulattal nyujtotta kezét, hogy a lépcső lefelé vezető fokain segítségére legyen a hölgyeknek. Márta elhúzódott és szótlánul haladt mellettük. Gondolataiban az a kérdés kavargott, vajjon miért féltette annyira a kétlelkű asszony Maior Gyulát, hogy még a temp-lomba is eljött érte imádkozni?

A délutáni eső megszűnt és a hirtelen keletkezett szél elűzte a fellegeket. A szétszaggatott felhők közül a hold mind világosabban tört elő. Az utca azon az oldalán haladtak, ahol a sétáló közönség nem lepte úgy el a járdát. P... tartózkodó távolságban haladt mellettük. Egészen azt a látszatot keltette, mintha pusztán kötelességből tenné ezt a lovagi szolgálatot és semmi érdek nem vezérelné abban, hogy velük tart. Egyszerű oláh paraszt fia volt, akinek 9 gyermeke közül ez az egy végzett magasabb iskolát. A híres Wesselényi-kollégiumba járt. S amint a 8 osztályt elvégezte, katonának kellett mennie. Még zászlósi uniformist viselt, ami igen jól feszült sudár alakján. Most azzal foglalkozott, hogy oláh nyelvből órákat adott. Mint szegény fiúnak nagy szüksége volt a pénzre. Kitarító szorgalmával és behízelgő természetével ez sikerült is neki. Bizott a maga erejében, nem igen bocsátkozott vitába, olyan ügyesen tudta a politikai véleményeit nyilvánítani, hogy az nem volt soha bántó. De ő is „cinemintye” volt. Szerette volna elhitetni magáról, hogy őt a nők nem érdeklik; a valóság pedig az volt, hogy félt azoknak sajtáságos benső, sokszor félelmes bájától, mert hiszen természeténél fogva forróvérű volt. Most is szívesen menekült volna, de Vandának engedelmeskedni kötelességének tartotta. Doleschánnénak jólesett ez, hiszen gyakori vágyakozást érzett, hogy maga körül fiatal embereket lásson s azokkal elszórakozzék.

- Szívesen látlak mindkettőtöket egy forró teára, - szólt figyelmes háziasszonyi szívéllyel, amint lakása elé értek. Kori most úgysis gyűlésben van, a gyerekek holnapi leckéjüket tanulják. Magam vagyok.

P... udvariasan meghajtva magát, megköszönte és búcsúzni készült.

- No, csak nem adsz kosarat, Tógyer! Hiszen tőlem csak nem félsz, ilyen vénasszonytól?

- De Vanda néni, csak nem gondolja, hogy azért. Milyen színben tüntet fel.

- Cáfold meg azzal, hogy nem utasítod vissza meghívásomat.

P... összeszorított ajakkal nézett Mártára, vajjon milyen véleménnyel lehet róla és szívéllyes modorban válaszolt:

- No, akkor inkább elfogadom.

Az uzsonna boszorkányos gyorsasággal készült el és Tógyer nemsokára hallgatagon szürcsölte teáját. Vanda törte meg a csendet.

- Nos, Tógyer, most mulattass minket. Beszélj valamit a berlini élményeidről.

P... titokzatosan nézett maga elé. Könnyű szárnyakon lebegtek eléje a közelmúlt emlékei. Csodálkozóan emelte tekintetét az asszonyra:

- Miért éppen erről akar hallani, Vanda néni? - kérdezte.

Márta észrevette azt a titokzatos keserűséget, ami a férfi kék szemeiben rejtőzött erre a kívánságra. Láta, hogy küzd magával, de végül mégis engedett és beszélni kezdett.

- Berlinben a nők iránti eszményt teljesen elvesztettem. Ők az okai annak, hogy teljesen érzéketlen lettem a női nem iránt, - kezdte nagyképp.

- Talán inkább a szívedet rabolták el, Tógyer?

- Nem merek vállalkozni arra, hogy Vanda nénit az ellenkezőről meggyőzzem - szólt -, de állítom, hogy feltevése téves.

- Nem hiszek én neked!

- Pedig valóban úgy van, hogy hidegen hagy minden nő.

- Mindenki így beszél, amíg nem zavarja meg valaki a szívét.

- Be vagyok biztosítva ez ellen.

- De csak a berliniek ellen.

- Minden nő hasonlít egymáshoz, hazugság, színlelés legtöbbször a szerelme.

- Nagyon tragikusan hangzik ez tőled, még nem régen el voltál ragadtatva, ha a kis Dobrescu-leányról volt szó.

- No igen, pillanatnyilag! De én komoly, állandó érzelemről beszélek.

- Csak az beszélhet így, akinek nagy csalódás érte a szívét! - szólalt meg Márta.

- Valósággal rajongó voltam, ahogy azonban a berlini nőket megismertem, kijózanodtam.

- Majd kigyógyítunk ebből a gyűlöletből. Nem lehet mindenkit azonosítani azért, mert egyben csalódott valaki.

- Nagy művész volna az, aki engem feledésre bírna.

- Ilyen nagy művész lehet minden jó feleség, Tógyer. Ha a reális értékére vezetjük a berlini nők életét, ők jó feleségnek bizonyulnak, mert mielőtt férjhez mennének, már kitombolták magukat és jó családanyákká válnak.

- Ebben az értelemben nagyon természetes a felfogásod, mondhatom minden lélek nélküli, - jegyezte meg Márta. - Jó házasság lehet velük, de szerelmi házasság nem. A szerelemhez idealizmus kell.

- Legalább nyugodt vagyok, hogy így nem leszek többé komolyan szerelmes, - mondta P...

- Mire való a mentegetődés - feddé Vanda -, szerettél, csalódtál. Ha megtetszik egy másik, újra szeretni fogsz és boldog leszel!

Tógyer szeme kigyúlt és lelkesen beszélt:

- A boldogságot, amíg élünk, mindig keressük. Ez olyan emberi vonás, ami ellen hiába tiltakozunk, csak az a fontos, hogy megtaláljuk-e? A legboldogabb akkor voltam, amikor juhaimat a hegyoldalon legeltettem és furulyámtól visszhangzott a völgy. Egyszerű család gyermeke vagyok, aki jobban érzi a méltatlanságot és sokat szenved a mellőzés miatt, és mégis Petőfivel tartok: „Bár maradtam volna benne végig!!! De az embert vágyai vezérlik.” És mióta kiragad-

tak a természetes voltomból és kultúreberré lettem, folyton az a reménység foglalkoztat, hogy kivívjam magamnak a helyet, hogy az átlagon felül emelkedhessem, ami, úgy látszik, elérhetetlen illúzió a számomra.

- Elérkezik számodra az az idő, Tógyerkám, - szólott célzatosan Vanda. Eddig türtőztette magát, de most már nem törődött azzal, hogy szomorúságot okozhat vendégének és megkérdezte: - A gyulafehérvári gyűlésen megjelenesz, remélem, ahol a nemzetiségi az önrendelkezési jogról hoznak határozatot. Feltétlenül ott a helyed neked is.

Nem akarta magának sem bevallani, hogy ez a téma a legérdekesebb előtte és már beleúnt a hallgatásba. Csupa megszokásból és hiúságból szeretne feszegetni a politikai kérdéseket.

- Nem hiszem! - felelte P... szárazon, mintha nem akarna erről többet vitatkozni. - Még nem bizonyos. De mi szükség is lenne erre. A magyarok úgyis autonómiát akarnak adni a nemzetiségieknek. Ezzel meg is akadályozhatják az ország felbomlását.

- Ugyan ki akadályozhatná meg - mosolygott Vanda ironikusan -, a kormány már engedélyt adott rá, sőt vasúti kocsikat bocsátott rendelkezésre. Kiveszett már a magyarból a nemzeti önérték. Elkésett már az. Úgy érzem, Hadúr mély álomba merült. Most az elnyomottak felszabadulnak és ők lesznek az uralmon. Már nincs messze ennek a megvalósulása.

- De mit akarnak tulajdonképpen az oláhok? - kérde idegesen Márta. - Egy újabb államot a meglévő államban?

- Csak a jogait megvédeni, Márta! Egyenlőek akarunk lenni. Elégtételt akarunk az ezer éven át szenvedett elnyomatásért!

Márta felpattant:

- Igazságtalanok vagytok az ítéletekben. Ki állítja azt, hogy egy magyarországi nemzetiség is elnyomott volt. Évszázadok óta megtarthatták nyelvüket és szokásaikat. 48-ban éppen úgy folyt értük a magyar vér, mint a magyarokért, testvérekül fogadtuk a beszármazókat, kár volna az ország egységét megbontani...

P... őszinte részvétet érzett iránta, de hogy Vanda néniének örömet szerezzen, ő is fejtegetni kezdte az aktuális témát:

- Semmiesetre sem térhet el ettől az erdélyi román. Ha autonómiát is adnának a magyarok, nem fogadnánk el. Mert hiszen csak papíron maradna az. Inkább csatlakozunk a Regáthoz, most elérkezett a jogok kivívásának az ideje. A nagyhatalmak majd igazságot szolgáltatnak az elnyomott és nyelvétől megfosztott nemzetiségeknek.

Vanda arcán a gőg lappangó kifejezése ült és diadalmasan nézett vendégére. Márta megborzadt a nyíltan kifejezett lázadótól, ennyi kíméletlenséget mégsem várt tőlük. De P...-ben a szenvedélyes láng lobogott, nem bírta, vagy nem akarta magát visszatartani. Mikor látta, hogy Márta kipirult arccal felállt helyéről és menni készült, mintha megbánta volna előbbeni hevességét, felugrott:

- Bocsásson meg az előbbi szavaimért és engedje meg, hogy hazakísérhessem. Későre jár az idő, egyedül menni nem engedhetem.

Márta elköszönt, elindultak hazafelé.

Amikor az utcára értek, hűvös szél csapott az arcukba. Néhány percig szótlánul haladtak egymás mellett. Márta ajkán könnyű sóhaj lebbent el. Ideges, nyugtalan, izgatott volt.

- Miért fáradt utánam? - kérde, csakhogyszóljon valamit. 12 órát ütött a toronyóra. P... jól sejtette, hogy terhére van, mégis úgy érezte, mintha valami nagy lendület ragadta volna magával, hogy kövesse.

- Csak nem engedhetem éjfélben, egyedül, kitéve valamely inzultusnak, udvarias egy oláh is tud lenni, - jegyezte meg keserűen. Amint feljutottak a Felső Magura-utcába, a közelben valami nesz vontamagára figyelmüket, s a gyéren világított helyen két dulakodó alakot vettek észre. P... csak nézte-nézte néhány percig, azután energikus hangon rájuk kiáltott:

- Mi történik itt?

A pallérozatlan támadó fél természetéből kitört a nyers modor, kezével hadonászva, vágta oda a szót:

- Politizálunk, instálom, politizálunk! Még azt meri mondani ez a szemét itt, hogyha most bejönnek az oláhok, hát nem is mennek ki innen többé, mert Erdély most ezer esztendeig az övék lesz. Ide ugyan be ne tegyék a lábukat azok a bocskorosok, mert ez a föld nem őket illeti. Erdély a mienk!... - Valami ittas magyar volt, aki egy oláhot dögönyözött.

A földön fetregő kis oláh úgy látszik „hazafiaskodott”. A dühös magyarban azonban embe-rére talált, aki még messziről is visszakiáltott rá, kezét ökölbe szorítva, fenyegetődzve:

- Majd adok én neked Erdélyt, ebadta bocskorosa! Na!

P... leküzdötte hirtelen támadó dühét, halkított hangon szólt az oláhra:

- Kelj fel és panaszold be a bíróságnál azt az ázsiait!

Az hirtelen talpraugrott és szégyenkezve tovább állott. A két politizáló fél között ekképpen rendet csinálva, Márta tekintetét kereste, amiből bizony nem sok jót olvasott ki.

- Beteges állapotok ezek, - szólt és hangja nyugodt volt. Egészen odahajolt a nő arcához. Márta ideges nevetésben tört ki, valami bántó lehetett ebben a nevetésben. Percek multak el, amíg ismét közelebb férközött hozzá, a férfi és vakmerő kérdésre határozta el magát.

- Talán gyűlöl engem? Van valami megbocsátani valója? Higyje el, én nagy tisztelője vagyok önnek...

- Ha ezt a tárgyat nem érinti többé és magamra hagy, akkor fejezi ki irántam való tiszteletét legjobban, - felele Márta.

P... kellemetlen szégyenkezéssel érezte, hogy közelsége terhére van Mártának. Benső fel-indulását visszafojtva köszönt és gyors léptekkel, anélkül, hogy visszafordult volna, eltűnt az utca kanyarulatánál.

IV.

S amíg az utcákon az esztelenség pestisként terjedt, a felső tízezer roskadozó asztalok mellett dőzsölt. A forradalom átsuhanó szele megváltoztatta mindenki eszejárását. Sajátságos lázas állapot uralkodott az egész város lakosságán. A batus estélyeket egymásután rendezték. Az ifjúság tombolt, táncolt, nekivadultan, mintha ösztönösen megérezte volna, hogy itt a vég... Közben a fegyházak ajtajai is kinyíltak és lakói visszatértek a becsületes emberek közé. Rongyosan, elzüllötten. Ezek cselekedeteikben nem válogattak a különböző célok eléréseért. A sok nélkülözés okozta testi, de főleg lelki bénulásokat előbb ki kellett heverniök. Kivételközve minden emberi tulajdonságukból, a legfurcsább tetteket vitték véghez. Nehezen tudták a túlzott fesztelenséget levetközni és hozzászokni újra a társadalmi fegyelmezethez. Az oláhok pedig folytatták arany példabeszédüket: „Táce și Fáce!”

Mint izzó parázs lappangott a felkelési szándék az oláh értelmiség lelkében. Már a kipattanásig feszült volt a helyzet. Gyilkos szándékuk végrehajtásával csak a kellő pillanatot várták. Az évszázadok óta rejtegetett szikrát visszafojtani nehéz volt. Előbb alattomban, majd nyíltan szervezkedtek, előkészülve a Gyulafehérváron tartandó gyűlésre, amit már a Károlyi kormány bűnös könnyelműséggel engedélyezett.

Az 1918. év utolsó estéjén, Szilveszterkor özvegy Megyerynéhez voltak hivatalosak a székely kadettek. Özvegy Megyeryné egyetlen szemefényével, Rózsi leányával lakott. Még alig néhány hónapja, hogy ide helyezték a polgári iskolához ének- és zenetanárnőnek. Vidám kedélyű, élénk temperamentumú fiatal leány volt. Szívesen szórakozott a tisztekkel. Szépnek éppen nem nevezhető, de az ifjúságával és az élénk kedélyével magához tudta édesgetni a könnyen hevülő fiatalságot. A nemzeti együvértartozás érzése, amely nemzetiségi területen különösen csak fokozta az egymásiránti vonzódást. A vidéki városka közepes műveltségű, kicsinyes asszonyait sokat foglalkoztatta magaviseletével, de ő nem törődött velük, oda engedte magát a jelen élvezetének és életéből a komolyságot száműzte. A székely fiúk rajongtak érte és együtt adták ki a jelszót: „Sohse halunk meg!” „Tölts, igyunk, ki tudja mit hoz ránk a holnap!”

Nagy optimizmussal nézték ezek a fiúk a jövőt. Vakon bíztak benne, hogy meg tudják menteni Erdélyt az oláhoktól. Senki sem kételkedett önzetlen hazafiságukban, aki látta őket, mennyi elszánt akarattal mertek cselekedni a legrettenetesebb helyzetben is, csak meleg szeretettel lehetett irántuk.

Háromszék és Csík megyéből valók voltak és a székely hadosztályba tartoztak. Résztvettek Csucsánál és a varsolci magaslaton vívott harcokban és vad örömmel beszéltek el, hogy borsot törhettek az oláhok orra alá. Az egész veszedelmet bagatellnek tartották és kézlegyintve mosolyogtak a „Hős románság” szándékain. Gyöngéden, gyermekes érzéssel vették körül az anyákat és lányokat, a kétségbeesés legkisebb árnyalata sem volt észrevehető rajtuk. Derült életkedvvel, boldogan tervezgettek és szótták a jövőndő hímes álomszönyegeit. Néha aztán az elhagyott otthon utáni sóvárgás erőt vett rajtuk, de ezt senki sem vette rossz néven tőlük. Szilaj jókedvükben elragadtatással kérelték Rózsit, hogy kedvenc nótájukat játssza: „Csak még egyszer tudnék hazamenni!” Azután meg: „Jaj de jó dolog is az a szerelem!”

Megjelent ezen az estélyen Vanda is. Hideg göggel ült a szoba egy távolabbi részén lévő hencseren. Eleinte szinte nyomasztólag hatott reá ez a vidám hangulat, később a „Cinemintye” asszony azon vette észre magát, hogy jókedvűen nevetett velük ő is. A bohém fiúk furcsaságai kiragadták lehangoltságából. Vacsora után az igazgatónő ült a zongorához, hogy a fiatalok

táncolhassanak. A legszebb magyar dalokat játszotta, kiváló szakértelemmel. Vanda a dalok hallatán úgy érezte, hogy bármilyen melegen is fogadták itt, igazában mégsem közékük való. Idegen neki ez a világ, az érzelmei másfelé húzzák és gondolatai messze kalandoznak. Egyszerre kedve támadt neki valami bosszantó és nyers dolgokat mondani a fokozódó kedvű fiatalságnak. De egyelőre még hallgatott. Ez a tartózkodó, csöndes magabamélyedés már előbb feltűnt Mártának. Oda ment hozzá és megkérdezte:

- Mi van veled, Vanda? Talán nem jól érzed magadat körünkben?

Az oláh asszony gondolkodott, hogy mondhatna valami kellemetlent. Gúnyosan kiélezve mondta:

- Csodállak nagyon benneteket, hogy most, amikor annyi más bajotok van, így tudtok mulatni!

Márta a lelke mélyén igazat adott Vandának, de erőt vett magán, nehogy legyőzöttnek lássék:

- Hagyd el azokat a rémlátásokat. Kérlek, vigadj velünk te is, jobban teszed!

A fiúk figyelme odaterelődött, körülötte csoportosultak, kérlelték:

- Sokat hallottuk már dicsérni hangját, Nagyságos asszonyom, - hízelegtek neki. - Nyujtsa nekünk azt az élvezetet, hogy megismerhessük mi is. Csak egyetlen egyet kérünk legalább. Egyetlen egyet.

- Nem vagyok inspirálva, hagyjanak - affektált az asszony. De a sok egymást felülmúló kérés mégis kizökkentette előbbeni hangulatából, jókedvű és kecses lett. Asszonyos kacérsággal engedve a kéréseknek, egy háborús műdalt énekelt. „Régen volt az, talán igaz sem volt.” Taps-taps után újráták a fiúk. Ez hiúságának persze hízelgett. Ő is velük kacagott.

- Ha valaki egyszer hallotta nagyságos asszonyt énekelni, nem fogja elfelejteni többé soha, - bókolt Ákos hadnagy.

Vandának erre a kijelentésre vidáman felcsillantak a szemei és mosolyogva így szólt:

- Maguk kedves fiúk s jó hazafiak is kétség kívül, de ilyen történelmi időkben könnyelműség ennyire vigadni, ahelyett, hogy tökéletesen átértenék a helyzetet. Persze ez azért van, mert maguk még alig nőttek ki a gyermekcipőkből.

Három kis kadett összenézett erre a kíméletlen kijelentésre. Ha nem nővel állanak szemben, merész fellépésre ragadtatják magukat, de így csak pillanatnyilag érezték annak a kellemetlenségét. Minden felindulás nélkül pajzánul válaszoltak:

- Elég nagy a feje, búsuljon a ló! - Ezen aztán nevettek.

Ákos hadnagy egész közel hajolt Vandához:

- Nagyságos asszonyom! Kezeit csókolom, tetszik ismerni ezt a nótát: „Ma még piros élet, holnap fehér álom?” Rózsika! Hogyis van tovább? Ej! Sohse halunk meg! - Kiperdült a szoba közepére, összecsengette sarkantyúját és szilaj kedvvel egyedül kezdte ropni a csárdást. Erre az egész társaság kedvet kapott és a kedv tetőfokra hágott.

- Beszéljünk mi is inkább másról, - mondta Márta Vandának -, miért is izgatnánk magunkat ilyen tragikumok előhozatalával?

Vanda nem bírta önuralommal tovább. Szükségét érezte, hogy közölje valakivel háborgó érzéseit. Heves küzdelem zsongatta idegeit, megkönnyebbülést keresett. Talán most az egyszer őszinte vallomást tett Mártának:

- Szeretem ezt a ti társaságokat és leghőbb vágyam volna, ha minden svájci mintára oldódnék meg az államban. Nem lennék akkor a gyűlölt papnék társaságára kényszerítve, mert független lenne akkor a kantonokban minden nemzetiség a másiktól.

Egyszerre felengedett benne minden.

- Sírni szeretnék - mondotta -, ha arra gondolok, hogy talán ez az utolsó együttlét veletek.

Márta kétségbevonta ugyan szavainak hihetőségét, őszinteségét, mindamellet szomorkásan hallgatta és vigasztalni kezdte:

- De Vanda, ki tilthatná meg, bármi következne is be, hogy azokkal megszakítsd a barátságot, akikhez szíved szerint vonzódsz?

Vanda hosszasan maga elé bámult a padlóra. Egy földdarabot nézett, ami valakinek a csizmájáról törhetett le. Eszébe jutott, hogy az egy darab magyar rög. Vad öröm hasított át a szívére. Nem sokáig lesz az. Rávetette a szemét Mártára, hideg és fölényes göggel mondta:

- Pedig ennek így kell lenni, Márta! Ennek így kell lenni!

Ebben a pillanatban eloltották a villanyt, sötét lett a szobában. Az éjféli harangszó mélabúsan hallatszott be, amint a meghalt esztendő búcsúztatták. A vén Magura méltóságosan visszahangozta hangját. Anikó hatalmas akkordokkal kezdett a Himnuszba. Egyszerre mindnyájan elfogódott arccal, egymást átölelve ott álltak a zongora mellett és szívük mélyéből énekelték a magyarok imádságát. Márta szeméből könnyek potyogtak és gépiesen mormolta:

- Igen! Ennek így kell lenni!

Csak Vanda, a kétlelkű asszony maradt mozdulatlan, összeszorított ajakkal némán, dacosan magához szorítva alig 13 éves leányát, Dinát.

- Nem értem ezt a nőt, - súgta Ákosnak Feri, megvető pillantást vetve feléje, hiszen ez valóságos árulást követ el, amiért nem éneklünk velünk, - jegyzé meg szenvedélyes kitöréssel.

- Csillapodjanak, - kérlelte az igazgatóné őket. E tüntető magatartásával csak egy újabb okot szolgáltat feljegyzéseimhez, - mondta fontoskodva.

Vanda észrevette, hogy minden szem megvetéssel mered reá. Felállt helyéről, erőltetett nyájjassággal adta tudtul, hogy mennie kell, mert férjének megígérte, hogy még éjjel előtt otthon lesz. A valóság pedig az volt, hogy a Himnusz éneklése alatt éles fütty hallatszott be, oláh segédtsztek jelentek meg az ablak alatt, inzultálni akarták a magyarokat. A három kis kadett felcsatolta a kardját s kirohant, hogy elégtételt vegyen. Mire kiértek, nyomuk veszett a „hősöknek”.

V.

Volt egy társadalmi kör, ide tartoztak azok, akik szerették magukat megkülönböztetni másoktól. Nem azért, mintha erre valami kiváló képesség, vagy családi tradíciók jogosították volna őket. Nem. Az ú. n. „hotvolé” örményekből és kurtanemesekből állott. Ha a műveltségük fokát vesszük is irányadóul, a legjobb akarattal sem lehetett előnyükre írni ezt sem, de mert a város vezetésében vezérszerepet töltöttek be, s megvolt a megfelelő anyagi jólétük, azonkívül összevissza házasodtak, ezáltal mintegy nagy családot alkottak s hiúságuk kielégítést nyert azzal, hogy kisajátították maguknak a kisvárosi „előkelőség” címét.

A lelki műveltség minden finomabb árnyalata hiányzott náluk. Inkább az elbizakodottság, a gőg uralta mindeniket. S minthogy elég sokan is voltak ahhoz, hogy rokoni, sógorsági kötelék címén társadalmi együttest képezzenek, kiépítették azt a válaszfalat, honnan lefelé néztek azokra, akik nagyobbra értékelték az eszem-iszom, dínom-dánomnál a szellemi tudást, a lelki finomságot, mint a valódi műveltség mértékét s nem is akartak közéjük vegyülni. Anélkül, hogy ebből személyeskedés fejlődött volna közöttük, éreztették szellemi fölényüket amazokkal szemben.

A háborús állapot sokaknak jobb anyagi helyzetet biztosított, akik azt előnyösen ki tudták aknázni; a „hotvolé” tagjai közül nem egy volt ilyen. Szokásuk volt minduntalan a támadás fortélyához folyamodni, hogy ezzel magukról eltereljék a figyelmet. A sors keze azonban idővel keményen megérintette őket, elbizakodott jókedvük lassanként bánattá változott és csalódottan ábrándultak ki nagyzási hóbortjukból.

A Lepsényi-család feje élemedett korú, ősi magyar típusú férfi volt. D... polgármesterrel kebelbeli jóbarátok voltak. Mindketten meglepő hidegvérrel vettek minden háborús mozzanatot; a szabadelvű irányzattal szemben mérsékelten harcoltak, többre becsülték a konzervatív elvet; de mindeneknél legbecsesebb volt saját jólétük. Lepsényi pipájából hatalmas bodorfüstöt eregetve, jobbra, balra nagyokat szokott köpni. A kaszinó törzsvendégei közül vele volt legtöbb dolga a szolgának, mert ha jobbra tette a köpöcsészét, egész biztosan balra köpött; így tehát elhelyezett mind a két oldalon egyet-egyét. Így nem volt feszélyezve az ő magafeledt élvezetében s vitték a döntő szót a polgármesterrel együtt.

A Lepsényi-lányok magasan hordták fejüket, szédítő magasságban érezték magukat sokak fölött. Egy közülük már férjnél volt, kettő boldog bizonyossággal várta a legjobb partit, nem mintha erre személyes előnyeiknél fogva jogot formálhattak volna, nem. A kisebbik Lepsényi-leány, Vilma, négerbarnaságú bőrével, alacsony, tömzsi alakjával és karikalábával egyáltalán nem tartozott a kellemes, esztétikai hatást keltő jelenségek közé, sőt komikus figurává lett, amint hányi-veti modorával valaki megismerkedett. Kinga, a nagyobbik, már szolidabb temperamentumú volt, külsőre is szerencsésebb, bár ő is büszke megvetéssel tekintett a magánál kevesebbnek tartott egyesekre. Alakja nyulánk, magas volt, fekete haja és elég szabályos arca, melyen már a koravenség előjelei mutatkoztak, elég kellemessé tették. Míg Vilma az ajkbiggyesztés mestere volt, az ő ajka körül gunyoros mosoly játszadozott csupán.

A polgármester, bár már agglegénysorban volt, állandóan udvarolt nekik, de feleségül nem akarta egyiket sem. Neki egészen különleges nézete volt a nőkről, azaz inkább a nősülésről...

A család jövő reménysége a mindeniknél ifjabb, egyetlen fiuk, Gergely volt. A háború szele őt nem érintette, miután atyja felmentette hadi kötelezettsége alól. Az ő élete szakadatlan mulatozásból állott, miközben tanulmányait végezte, úgyahogy.

A kaszinó helyiségeiben rendezett estélyeken a jelmezes bálók előtáncosa, a roskadozó asztalok mellett részegítő italok élvezete, több afféle töltötte ki életét, amik az idegekre zsongítólag hatnak és a gyomrot táplálják. Volt miből, jutott bőven!...

Míg a szegény, háborús segélyt kérő családok nyomorgó özöne sikongott a nélkülözés miatt, az ú. n. „hotvolé” dőzsölt, táncolt, tivornyákat rendezett. S nem vette észre, hogy felette mind sötétebb felhők tornyosulnak.

Mikor már ráeszmélt, akkor késő volt, nem lehetett jóvátenni a mulasztást. A Nemzeti Tanács kérdőre vont ugyan egyeseket és a nép ítélőszéke elé állította, a közélet teréről visszavonulni kényszerítette, de ez mit sem javított a helyzet tragikumán.

Új korszak kezdődött a történelemben. A megváltozott helyzet rémülettel töltötte el azokat, akik eddig elsőeknek tartották magukat; most lecsüggesztett fejjel jártak. Ezekből tellettek ki a hazaárulók és később az ellenség javára dolgozók táborá.

A Lepsényi-család ifjú sarja Csonka-Magyarország egyik vármegyéjében bizalmi állást kapott, de bűnös könnyelműséget követett el. Hűtlen kezelés miatt megindult ellene a vizsgálat. Közben megszökött, köröztették, de hiába, az oláhok védelme alá rejtőzött, bűne a földi igazságszolgáltatás mérlegére nem kerülhetett. Erdélyben családot alapított s még talán boldog is, mert hiányzik belőle a magasabbrendű erkölcsiség, hogy megborzadna önmaga okozta gyaláztatától!...

Az öreg Lepsényit elragadta a jótékony halál. Fia szégyene mély sebet ütött szívében. A polgármester is rég alussza síri álmát. Ezek azok, akiknek el kellett menniök, mert nem valók a nagy átalakulás géprendszerének szerkezetébe s így nem is hiányzanak...

VI.

Künn ítéletidő volt. A hó apró szemekben hullott és a szél végigsöpörte vele az utcákat. Mikes Márta egyedül ült a szobájában, mélyen elmerülve egy díszkötésű könyvben. Nagy költők és írók hazafias szellemei lengték körül íróasztalát, inspirálva a cselekvésre, biztatva, bátorítva, hogy ne csüggedjen. Körülötte szinte félelmes volt a csend, csupán a szél süvített végig olykor ablaka alatt.

A nagy fordulatok idején gyorsan váltják fel egymást az események, nem csoda, ha őt mind jobban hatalmába ejtette az aggodalom. A bizonytalan jövő káoszaként kavargott előtte. Mélyet sóhajtott és a könyvet ölébe ejtve jódarabig, maga elé meredt. Majd a „Meváltó” képen pihent meg, mintha onnan világosság sugárzott volna feléje. A sötét gondok múlni kezdtek, a kép szinte bólintva, biztatón szólt hozzá: „Higyj és remélj!”

Márta előtt kaleidoszkópként peregtek le a közelmúlt eseményei. Zúgó vihar gyanánt jutott a köztudatba, hogy az oláhok behatoltak Erdélybe. És a déli vármegyéket megszállották. Mackensen tábornokot visszaparancsolta a Károlyi-kormány. És az oláhok mind mélyebben hatoltak Erdélybe. Ez nagyon sok volt egyszerre. Alattomos aknamunkájuk minden léptenyomon kiütközött, sőt nem is csináltak már belőle titkot, hogy Erdélyt hatalmukba akarják venni. Leeresztett vasredőnyök mögött tanácskoztak, mialatt a Regátból nagy sereg indult el és egész Kolozsvárig hatolt.

1919. év február elején történt, hogy az oláhok egy kisebb csapata betört Zilahra is! A menekülők ellepték Somlyót. Zilahon körülbelül egy hétig garázdálkodtak az oláhok. Behatoltak az elhagyott lakásokba s azokat kifosztották. Egyik kiváló dalköltőnk akkor menekült a fővárosba, lakásának kulcsát hú cselédjére bízta, aki oláh létére ritka jelét adta hűségének.

- Eltakarodjatok innen - rivallt a betolakodó katonákra -, innen ugyan el nem viztek semmit! A gazdám reám bízta és én megőrzöm neki. Olyan ember, mint ő, nincs még egy a világon, aki olyan szépen tudna muzsikálni.

Odaállt a zongora elé, amin most is illatoztak a művész kedvenc virágai egy hatalmas vázában. Szinte a testével védelmezte a drága hangszert. A harcias ellenállás használt; miután enni és innivalót adott a katonáknak, azok elkullogtak anélkül, hogy valamihez hozzányúltak volna.

Az ellenséget néhány nap múlva sikerült visszaszorítani a Meszes mögé, heves, rövid harc után. A pusztítás nyomai még sokáig meglátszottak a városon. A Wesselényi-kollégium falán nagy lőrés tátongott, a Wesselényi-szobor egyik karja letörve, emlékeztet mai napig is a rombolásukra.

A baj s veszedelem nem szokott egyedül járni. Alighogy megszabadult Somlyó ettől a lidércnyomástól, egy másik baj zúdult rá. A Kraszna-folyó kilépett medréből és elöntötte az egész völgyet. Olyan pusztítást csinált a szabályozatlan kis folyó a kültelkeken, amit csak nehezen lehetett pótolni segélynyújtással. A házak egytől-egyig vízben állottak, némelyiknek csak a teteje úszkált a szennyes víz felületén.

Ilyen katasztrofális események után meggyötörve várt mindenki a politikai megújulásra.

Alig telt el egy hónap, híre jött, hogy az oláhok nagyszámú csapatai megindultak Zilah felé. A fellegvárban táboroztak a mieink, megsemmisíthették volna a kényelmesen bevonuló román hadsereget, de az ellenállás tiltva volt. Azonban az alig pár századból álló székely hadosztály

elhatározta, hogy útját állja a Meszesnél. Néhány rozoga ágyúját és gépfegyverét felállította a varsolci tetőn, ezekkel védekezett a túlerő ellen. Közben segítő csapatot kértek a központból, melyre sokáig kellett várni. A vidám fiúk leginkább Erdélyből valók voltak, otthonukat jöttek védeni. Nótázva, hősiességgel vonultak végig Szilágysomlyó főutcáján. Négy évig nem tudták, miért hullott a vérük, most először érezték, hogy van célja a küzdelemnek. Ujjongva fogadta őket a lakosság. Az állami polgári leányiskola nyitott ablakából kendőlobogtatással, éljenezve integettek feléjük a növendékek és tanárnők egyaránt. Csak a harmadik osztály ablakai maradtak zárva, annak a teremnek ablaka, amelyikben Doleschánné tanított.

- Megtiltom, hogy éljenezzenek! - parancsolt növendékeire a kétlelkű asszony. - Aki megmozdul a helyéről, majd megkapja a büntetését. Nemsokára itt lesznek a románok, hogy rendet csináljanak. Akik nem engedelmességek, 25 botot kapnak.

A fenyegető hangra, mint félénk madárkák, elcsendesedtek a leánykák, csak egy pár bátrabb próbálkozott még:

- Kérem, Vanda néni, a másik teremben...

- Csitt! Én nem engedem! Értik?! - Valami vésztojó sejtelen szállta meg mindnyájuk lelkét, nem mertek dacolni tanárnőjükkel. Sohase látták még ilyenek, most híven fejeződött ki egész valója előttük.

Megtudta ezt az igazgató is.

- Hogy mennyire csalódtunk Vandában, azt hiszem, azt mindnyájan tudjuk, - nyilvánította ki egyszer a kollégák előtt. - A történetek után, amit a harmadikosok bepanaszoltak, azt hiszem, egyetértünk abban, hogy magatartása megbocsáthatatlan és be kell jelentenünk a hadbírósnál. Árulót nem tűrhetünk magunk között - folytatta szigorú hangon -, közeledik március 15-e, nem bízhatom rá növendékeim előkészítését az ünnepélyre; közreműködését teljesen mellőzni fogom. Most, amikor a szokottnál is impozánsabb keretek között akarjuk megtartani nemzeti ünnepünket a városi hatóság és a hadtestparancsnokság határozata folytán, ezt mindenképp így kell tennem. Szomorú, hogy ilyen helyzetben vagyunk s egy közlünk a gyűlöletet szítja a magyar nemzeti eszme ellen. Ez felháborító! - Régen volt az igazgató ennyire felizgulva és a tanárnők mindnyájan egyetértettek vele.

- Talán beszélne vele négy szemkört az igazgató! - véleményezte valamelyik.

- Egy szót se vesztegessetek rá többet, - mondta ki a határozatot. Ezzel véget ért a konferencia.

Odakint pedig gyűltek a vészterhes fellegek. A söpredék is mozgolódni kezdett és mind gyakrabban lendült meg a hegytetőről jövő fuvallatban egy-egy vörös zászló. A bolsevizmus réme ott settenkedett a haldokló magyar város körül.

Tavaszi eső permetezett. A járdán tolongtak az emberek, sokan bejöttek a vidékről is, hogy március 15-ét ünnepeljék. Este előadás volt a színházban. Márta felolvasásra készült „A magyar nő kötelessége a háborúban” címen. Vanda már délelőtt nagy magyar jelvényt jelent meg az iskolában. Kétkedve látták társnői ezt a tüntetést. Vajon mi indíthatta erre a ravasz, számító asszonyt?! Mártának feltűnt, hogy ma túl izgatott, szüntelen mellette van és a Himnuszt is éneklé. Gyanús volt a nagy megszelídülés.

Márta gondolkodott: Ez sejt valamit, megtudta talán, hogy feljelentést tettek ellene s nyomában detektívek járnak. Feltűnt, hogy a többi gyanúsítottak is ma túlbuzgóan hallgatták az ünnepi beszédet, csak P...-t nem lehetett látni velük.

A nagy tömegben egyszerre aztán észrevette Márta, hogy Doleschánné eltűnt mellőle és később tudta meg, hogy letartóztatták őt is férjével és annak két adjutánsával együtt. Délután már internálják is őket.

Az eset váratlanságával nagy hatást gyakorolt mindenkire és a közvélemény velük szemben nagyon különböző volt. Hogy dr. Doleschánt elfogták, ezt mindenki természetesnek találta, de a felesége felmentéséért többen fáradoztak, különösen a nők közül, mert Vanda anya volt. Voltak, akik szánakoztak rajta, de a legtöbben úgy vélekedtek, hogy megkapta méltó büntetését. Azzal vádolták, hogy ő csempészte ki a magyar hadsereg mozdulatairól a jelentést lekváros csuprokban a románoknak. Most makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy férjével együtt maradjon.

- Nem, nem, Kori, veled megyek! Ha te áldozatul estél hazafiasságnak, nem akarok tőled én sem elmaradni! Veled szenvedek!

Letépte melléről a magyar jelvényt és rátaposott! Szinte toporzékolt dühében. A gyermekei belekapaszkodtak és hangos sírással kérelték:

- Ne hagyj itt, vigy magaddal, anyukám!

Egészen teatrális jelenet volt. A gyengébb idegzetű nők szemében már ott ült az obligát könnycsepp. Vanda hősiés pózt vett fel és tovább háborgott:

- Ne sírjatok! Nemsokára visszajövünk! - Eltaszította őket magától s hangos méltatlankodással szidta a magyarokat. Hirtelen magához ragadta a két leányát:

- Jöttök velem a zárdába, ott majd vigyázni fognak reátok, míg én odaleszek! - és elviharzott velük.

A járókelők megállottak és úgy bámulták a hidegvérűségét e rettenetes órában. A vallás a legmegnyugtatóbb a földön s ahol leginkább fellelhető, az a zárdá csendessége. Falai között elcsitul a felzaklatott lélek és enyhülésre talál. A két leány szívében titkon ott rejtőzött a beléjük nevelt ellenséges érzület; gyűlölettel töltötte el őket az apácák iránt az a tudat, hogy azok a magyarokért imádkoznak. Bár a vallás szelíd fénye ragyogta be ezt a helyet, reájuk mégis igazi börtönt jelentett. Dacosan vágták le fejüket, mikor a főnökasszony előtt állottak.

A főnökasszony kiváló bajor nő volt, részvétellel hallgatta meg a gyermekeiért aggódó anyai szív panaszát. S annak ellenére, hogy jól ismerte a fortélyos asszonyt, mégis keresztényi kötelességgel teljesítette kívánságát s a leánykákat védelmébe fogadta.

Vanda könnyebbséget érzett szívében, aggódása enyhült a nagylelkűséggel tett ígéretre, amit a jó lelkű főnökától hallott.

- Bármi fog bekövetkezni - gondolta -, itt biztonságban lesznek. Hiszen az ellenség is respektálja a zárdát, - mondta, de hangjában észrevehető volt a ravasz célzatosság, mellyel a „román megszállásra” gondolt. A hangsúly nem kerülte ki a főnökasszony figyelmét.

A két leány még mindig görcsösen kapaszkodott anyja karjaiba, de a reájuk várakozó nővér szeretetteljes szelídséggel lebontotta őket onnan s felvezette a kijelölt hálóba. Siránkozó hangjuktól visszhangzott a csendes folyosó. Vanda szenvedő arccal nézett utánuk: hiszen ki tudja, látja-e még őket valaha? A fájdalmas anyaság szinte glóriát font köréje.

A főnökasszony részvétellel vigasztalta:

- Nyugodjék meg az Isten akaratában. Ő irgalmas, kegyelmes és felemeli a szenvedőket. Leánykái nálunk a legjobb bánásmódban fognak részesülni s bármikor megtalálhatja itt... Olyan nevelést kapnak, ami legjobban megfelel egyéniségüknek és lelkiüdvösségükről is gondoskodunk.

- Nemeslelkűsége meghat engem és mély hálára kötelez, - szólt elcsukló hangon Vanda. - Még csak arra kérem a főnökasszonyt, ha mégis arra kerülne a sor, hogy menekülniök kellene, kérem, vigye magával leányaimat Bajorországba.

- Úgy lesz, amint óhajtja, de Isten óvja ettől kedves magyar hazánkat, hogy ez bekövetkezzék! Mária, Magyarország védasszonya, könyörögj érettünk! Viselje tehát szenvedését megadással, mindnyájunknak jut valami keserű fájdalom az életben és annak oka többnyire saját magunk voltunk, nézzen a keresztre s onnan vigasztalást nyer. - Jóságos mosollyal még egyszer végignézett Vandán, azután halk léptekkel befelé indult. Doleschánné mázsás szívvel vánszorgott kifelé.

Mikor becsukódott utána a nehéz zárdaajtó, ideges rángást érzett egész testében. Most látta csak, milyen nagy csapást mért rá a sors, amikor gyermekeitől el kellett szakadnia.

Hosszú menetben vonultak e nap délután fegyveres kíséret mellett végig a főutcán az állomásig: Aciu ügyvéd is, aki most vármegyei főispán, aztán a két adjutáns, akik mindketten magyar anyától származtak s árulói lettek a magyar hadseregnek. Úgy látszik, apjuk vére túlnyomóan csörgedezett ereikben. Azóta elsőrangú állást töltenek be Erdélyben valahol...

VII.

Márta a színházban tartott felolvasása után csakhamar otthagya az ünnepélyt. A napi események nagyon felizgatták idegeit s kimerültnak érezte magát. Zsibbadtságot érzett tagjaiban, érezte, hogy szemeit messze elkerüli az álom. Az asztalán egy levelet talált, amit gyorsan elolvasott: „Drága Márta! Kérjük, fogadja jóindulatába három gyermekünket távollétünk alatt. Bízunk nemesen érző szívében. Kori és Vanda.”

Nem akart hinni a szemeinek. Dehát lehetséges volna, hogy az ádáz magyarokra gyűlölködő „cinemintye” az ő gondjaira bízta gyermekeit. És miért éppen őt kéri erre? A többi kartársak is megtették, hogy bujkálásuk alatt, mikor mint összeesküvőket üldözték, elrejtették maguknál gyermekeit, mint ártatlanul szenvedőket, de akkor még nem tudták azt, hogy valóság, amivel vádolják őket. Most már kiderült alattomos aknamunkájuk s csak megvetéssel fordulhat el tőlük mindenki. Ahogy tovább szötte gondolatait, nem titkolhatta maga előtt, hogy szánalmat érez, mint anya iránt, akit talán örökre elszakítottak gyermekeitől. De nemzeti érzése hatalmasabb volt minden részvétnél és heves harcot vívott saját lelkiismeretével. Kinyitotta az ablakot, jól esett forró homlokának az éjszakai hűvös levegő, a világosságba beszabadultak az éjjeli lepkék s a villanylámpa körül keringtek. Kívülről a tücskök ciripelése és a békák távoli hangversenye hallatszott. A csöndes estében lecsitultak háborgó érzései és úgy érezte, jobb nyugodt megfontolással mérlegelni a dolgot. Átsuhant a lelkén a közelmúlt és a jelen, mint egy kaleidoszkóp. Lenn a város zajában a politikai nézetek gyűlöletes ellentétben állottak egymással. A kommunisták várják a jeladást a központból, mikor nyíltan felléphetnek és ez a népvélemény mindjobban összeütközik a Nemzeti Tanács érveivel. Az engedetlenség nőttön-nőtt, az elnök erélyessége megtört, egyfelől a kommunisták törekvései, másfelől az úgynevezett mérsékelték agitációi folytán. Sok gerinctelen ember akadt az előjárók között is, akik sietették az oláh veszedelmet, velük együtt tanácskoztak éjnek idején; végül megállapították, hogy nincs más mód, mint be kell hívni az oláhokat. A tömeg támadásra készül a Tanács ellen. Ebben a nagy káoszban minden pillanatban megszegik a tulajdonjog szentségét, a fegyelmezetlenség oly nagy mérvet ölt, hogy mindenki érzi, tenni kell valamit. De mit? A kérdés szinte az éjig nyúlt Márta előtt. Tehetetlen gyengeségében legszívesebben sírni szeretett volna. Kétségbeesetten feküdt le és álmatlanul bámult bele a sötét éjbe.

Közben az oláhok folytatták aknamunkájukat. Annak ellenére, hogy legfőbb vezéreiket internálták. Az összeesküvők itt a magas hegyek között kitűnő búvóhelyet találtak. Itt rejtőzködött már néhány nap óta Gece vikárius is, mert nem érezte magát elég biztonságban a rom. kath. zárda pincéjében, ahova a plébános jóvoltából menekült, s mivel erre senki sem gondolt, így megmenekült az internálástól. P... is vele volt. Mindketten oláh parasztnak öltözve, egy fakunyhóban, fenn a tetőn húzták meg magukat, várva a pillanatot, mikor a hangulat más irányt vesz. De itt lehetetlen volt sokáig kitartaniuk, minden lépten-nyomon reájuk találhattak. Elvégre egyszer valakinek eszébe juthat a Magura tetején is kutatni. Mély beomlások, földalatti üregek találhatók még itt a régi történelmi időkből, amikor vár állott a hegyen s alatta átvezetett a titkos folyosó egész a Báthoriak várába. Könnyen áldozatul eshettek volna merészségüknek. Hűvös szél fújdogált ott állandóan és különösen éjszaka jól esett volna egy kis pásztortűz melege. De nem merték meggyújtani, mert a sötét éjben árulójuk lett volna. A tilosság izgalma alatt a pap teljesen kimerült volt, érzékei az ellankadástól megdermedtek. Már csak a P... ügyességében bízott és ez mindent kockáztatott is érte. Az éj leple alatt kimerészkedett rejtkehelyéről és a városnak vette útját. A bozótokon át egyenes vonalban a szülei házának tartott. Azalatt a vikáriust minden kis zörrenésre a legnagyobb rettegés fogta el. Ha

egy róka, vagy nyúl elosont a közelben, kínos feszültséget érzett ilyenkor idegeiben. P... nagyon soká jött. A pap kétségei között pokoli kínokat szenvedett. Mi lesz vele, ha a fiú cserbenhagyja?

Végre derengeni kezdett az ég alján, s a távolból mintha lódobogást hallott volna. Össze-rezzent, elveszettnek hitte magát. Balra a fenyves alján egy lovas vágtatott, aki egy percre eltűnt szemei elől, hogy annál kínosabbá tegye a bizonytalan helyzetet. Majd megint feléje tartott: a vikárius úgy érezte, hogy torkában dobog a szíve. Végre felismerte a lovasban P...-t. Tógyer gyorsan szállott a lóról és felsegítette rá a papot, aki elhízott alakjával úgy ült a nyeregben, mint az a bizonyos humoros állat a köszörűkövön. P... a hegy túlsó oldalára mutatott, hogy arra siessen le a völgybe, ott talál a faluban oláh papot, akinél menedékhelyet nyerhet, amíg a magyarok keresik.

- S mi lesz veled? - kérdezte a pap.

- Velem ne törődjön, atyám, csak saját védelmére gondoljon, hogy mielőtt a nap felkel, oda-érjen. - Így menekedett meg a magyarfaló vikárius, miután teljes egy hónapig egy alacsony, nedves helyiségben rejtőzködve, napfényt sem látott.

VIII.

- Mi a baj, Vargáné? - kérdezte Márta oda haza a belépő asszonytól.

- Egy úr, kérem, már másodszor keresi nagyságodat. Azt mondja, valami hivatalos küldetésben jár. Beereszthetem?

- Hadd jöjjön be.

Az ajtóban már meg is jelent egy feketeruhás, feszestartású alak.

- A nevem Pausz Jenő detektív. A székely hadtestparancsnokságtól vagyok kiküldve. Bocsánatot kérek, hogy zavarom, tudom, hogy megjelenésem kellemetlen, de egy ügyet kell tisztázni. Ugyanis feljelentést kaptunk, hogy nagyságod az oláhokkal tart. - Mialatt beszélt, tekintetét a földre szegezte.

Mártát ez a hír úgy érte, mint a villámcsapás. Ő és az oláhok! Még feltevésnek is nevetséges. Bármennyire is nyugodtnak akart látszani, lázas izgatottsággal kérdezte:

- Igazán váratlanul ér ez az ostoba gyanú. Ha szabad tudnom, ki a feljelentő? Szerintem ez csak rosszakarató ráfogás és bosszú műve lehet.

- Én is azon a nézeten vagyok, „ráfogás”, - szólt a detektív s közben oldalt Mártára tekintett.

- Maga is azt hiszi és mégis idejött?!

- Kérem alássan, a parancs: parancs! Legszívesebben elengedtem volna a magam részéről, mert én ismerem jól önt és csak annyit mondok, hogy ezentúl ne bízzék a kollégáiban. A szél felőlük fúj.

- Szörnyűség!

- Bizony, ez szörnyűség, de igaz. De vigasztalódjék, én tudom, hogy ön ártatlan. Persze, csekélységemre már nem emlékszik, de nem csodálom. Valamikor még őrmester voltam és a beregszászi kórházban feküdtem, élet-halál között vergődve, mikor ön azzal, hogy előhívta a hitestársamat, a Katót, olyan nagy jót tett velem, amit nem tudok elfelejteni! Éppen azért kértem a parancsnok urat, hogy hadd jöjjelek el én ide, mert így most már csak a legjobb jelentést teszem meg.

- Köszönöm, - szólt Márta meghatódottan az egyszerű ember hálás érzelmei hallatára. Jól esett ez, feledtette a keserűségét. Kezet nyújtott neki, amit az tisztelettel csókolt meg.

- Tessék nyugodt lenni, én mindenkor kezességet vállalok nagyságodért. És most még arra kérem, legyen segítségünkre, hogy hol kutassunk a vikárius után, mert az nagy bűnös a mi szemünkben és nem bírjuk kézrekeríteni.

- Őszintén sajnálom, de nem tudok róla semmit. Hanem cinkostársai közül megnevezhetek egynéhányat.

- Éppen erre akartam megkérni, tessék diktálni, bejegyzem ide a noteszembe... Így ni: kéz kezét mos.

Jegyezgetett, majd mély meghajlással elhagyta a szobát.

Márta hosszasan elgondolkodott. A kipattanásig feszült volt minden idegszála és rettentően fájta neki ez a gyalázatosság. Érezte, hogy beszélni kell most valakivel, mert e magányosság szenvedés. Nem bírt otthon maradni, elsietett a Nemzeti Tanácsba. Csak dr. Kiss Lajost találta

ott, aki azzal foglalkozott, hogy valami nyomtatványokat égetett el és a lángokban gyönyörködött.

- Miért ítélte ezeket máglyára? - érdeklődött Márta.

- Mert ezek bűnjelek, a magyar és oláh barátság bűnjelei. - Márta tágranyitott szemmel nézett rá, mint aki azt hiszi, tréfál vele a másik.

- Igen, ezek azok, amit az éjjel tartott titkos tanácskozáson határoztak. Arra vonatkoznak, hogyha az oláhok bejönnek, csendben viselkedjék mindenki. Olvassa.

Márta érdeklődéssel böngészte.

- Szép kis társaság! - jegyezte meg. - A vikárius, Doleschán és felesége, aztán a magyar városatyák közül néhányan aláírva. És hogyan jutott mindehhez?

- Sikerült elkoboztatni. - Aztán elpanaszolta Márta is a rajta esett sérelmet.

Dr. Kiss megütközéssel hallgatta.

- Bizony Márta nem tudjuk, mit rejteget a jövő?! Rólam azt mondják, nem tudom a rendet fenntartani. Átveszik az uralmat. A hatalmon egy zsidó fiú, Kún Béla ül! Ezzel meg van pecsételve az ország sorsa, lejjebb már nem sülyedhetünk. Nem azért, mert zsidó, hanem mert csirkefogó!

Márta keserűen kiáltott fel:

- És maga vissza akar vonulni? És hidegvérrel végignézni azt, hogy a mélységbe taszítják a magyart?! A nép rokonszenvez magával, nem szabad visszavonulnia! Érti, nem szabad!! A legválságosabb pillanatban nem szabad elbocsátani a kormánykereket. Álljon a magyarság élére, ne adja ki kezéből a fegyvert!

Az elnök túláradó gyöngédséggel nézett rá.

- Elhiszem, hogy nagyon kínosan érinti ez a fordulat, talán csalódottnak érzi magát és gyávagsággal vádol a lelke mélyén. De nincs igaza. Tudja, a mi időnk lejárt, én azt hiszem, van predestináció a nemzetek életében is. Fenéig kell kiüríteni a keserű poharat! Csak arra kérem, a fronton harcolók ünnepi ajándékaival siessenek, mert elkésik. Óh, ha a lelkembe látna és tudná, mi megy itt végbe! Százféle láng égeti a szívemet! De sietnünk kell. Szedjük össze pontosan iratainkat, nehogy a kommun urai itt találják.

Márta kínosan felkiáltott:

- Tehát minden elveszett, Lajos! Én a maga kezében biztonságban láttam a várost. És most? Hova vezet ez? Higyje el, nagyon fáj, hogy gyengének kell látnom magát. Hiszen maga inkább sudár tölgy, mint hajlékony cserje! - S akaratlanul megérintette karját.

A teremből az utolsó éjjeli őr is eltűnt már, s ők szótlanul indultak hazafelé. Az égen komor felhők uszkáltak, mintha a szél monoton gyászindulót dudolt volna, csak olykor bukkant elő a hold fényével, s a két magyar reményvesztve haladt egymás mellett...

IX.

A Báthoryak régi várának romja a város közepén áll. A két torony és a főbejárati kapu jókarban van még. Az oszlopokat a borostyán és felfutó hajnalka borítja, csak itt-ott látható valami az omlatag falból. A vár kertjében, a százados fák árnyai alatt állították fel a világháborúban elesett hősök emlékoszlopát, melynek tetején ércsas keresztbe fektetett kardot markol és szárnyait csüggedten ereszti le. Az „elvtársak” itt, e történelmi helyen gyültek össze a vörös zászló alatt, hogy megfertőzhessék a multnak szent emlékét. A Marx tana, mint a forgószél ragadta magával az alsóbb néposztályt, de elsodort az ár olyanokat is, akik tegnap még jó magyaroknak vallották magukat.

A csapszékek tömve voltak dőzsölő férfiakkal és némberekkel, akik mikor kellően teleszívták magukat szesszel, nyakukon kidagadt erekkel ordították hamis programjukat.

A százados fák pedig méltósággteljes nyugalommal hallgatták. A csöcselék uralma mind nagyobb tért hódított. A tanáriban is szóba került, ki lehet közülök bizalmi, ki nem. Kún Zoltán nyerte meg legelőször a kommunisták bizalmát. Hiú ember volt, akinek tetszett a gondolat, hogy vezérszerepet tölthet be, hatalmas programbeszédével. Egyszerre meghódította a szakszervezetet. A többiek részint haboztak, részint hallgatásba merültek. Azt mindenki tudta, hogy ellenkezni nem tanácsos velük, meg kell alkudni látszólag legalább is a helyzettel és alárendelni magát a népbiztosok akaratának. Kún Zoltán a szakszervezet újabb határozatáról nemsokára értesítette a tantestületet, amely így szólt: „A felső, közép- és alsófokú iskolák tanárai, tanítói egyelőre próba időt kapnak, vajjon beválaszthatók-e bizalmiaknak? Addig is az új tanfelügyelők tegyenek jelentést és látogatásaikat fogadni tartoznak. Aki ezen rendeletet nem teljesíti, állásával játszik.” A tanfelügyelő meg is jelent nemsokára az állami iskolában. Iparos ember volt, aki a négy eleminél többet nem végzett, amellet hallatlan ostoba volt és új szerepében teljesen tájékozatlan. A tanárokból akaratlanul előtört a nevetés, amikor eltávozott, de bizony ez a jókedv az akasztófahumorhoz volt hasonló. Az alpolgármester egy másik iparos lett, akinek ebbeli tevékenysége abban merült ki, hogy házról-házra járt s ahol egy villanylágnál több égett, azt leoltotta, mert a szovjet urai csak egyet engedélyeztek egy lakásban. A harangozó - szintén magas „hivatalnok” lévén - vigan dülöngött végig a főutcán, zsebei boros és sörös palackokkal voltak telerakva. Rekedten kiáltozta, ezekre mutatva: „Eltársak! Itt van a szabadság, egyenlőség, testvériség a zsebemben!” Sokan elmosolyodtak rajta, mások értelmetlenül bámultak rá, pedig igaza volt a harangozónak! Csak a részegség esztelenségeiben születhetett meg ilyen szabadság. Közben a kommunista vezérek titkos szavazattal döntöttek afelől, kik kerüljenek a „fekete”-listára, akiket május elsején kivégzésre szántak. Ezek között az elsők egyike volt Márta is, aki néhány derék magyar nővel most is azon fáradozott, miként juttathatnák ki a husvéti ünnepekre a frontra azokat az adományokat, amik nagy ládába összecsomagolva készen várták az útnakindítást. A közhangulat amellet foglalt állást, hogy a románokat jó lenne talán mégis behívni. A káosz mind nagyobb-nagyobb mérvet öltött, voltaképpen már nem tudták, melyik jelentene rájuk nézve kisebb veszedelmet: a kommunisták, vagy az oláhok.

Kún Zoltán egy újabb intézkedéssel állott elő a tantestületben, ami hatásában felülmultra az eddigieket. Budapestről két állítólagos tanárt küldtek le Nagykárolyba, akik ott az új nevelést és ennek új módszerét adják elő. „Ott kell lenni mindnyájunknak e korszakalkotó új pedagógiát meghallgatni. Senki ne próbálja magát kivonni e kötelezettség alól, vagy ha mégis megtagadná az engedelmességet, - úgy tekintse magát állásából elbocsátottnak. Gondoskod-

tam arról - úgymond -, hogy ingyen utazást és bőséges napidíjat kapjunk mindnyájan, akik ott leszünk!” Ezzel enyhíteni akarta a szigorú rendelkezést.

A pénz ígérete sokakat megtevesztett. Egyesek pedig, bár gyűlölettel voltak eltelve az egész örült ideológia iránt, átgondolva jól a helyzetet, arra a reális megállapodásra jutottak, hogy csupa ésszerűségből sem vonhatja ki magát az új rendelkezés alól senki.

Mártának is végig kellett hallgatnia a két zsidó férfi pedagógiai fejtegetéseit, melyek a vármegye háza dísztermében hangzottak el. Bár meg volt róla győződve, hogy ez az abnormis állapot soká nem tarthat és túlsok ügyet nem is vetett a hallottakra, mégis mély nyomokat hagyott bensőjében. A többiek is szinte bódult aggyal távoztak a helyszínről s hazafelé utaztukban élénk vita fejlődött ki közöttük pro és kontra az új nevelési és tanítási eljárás helytelen irányzatát kárhóztatva vagy helyeselve. Márta hallgatagon ült egy sarokban és kinézett az ablakon és elmerült a táj szépségeiben. Semmit sem látszott tudni a vitáról, mikor az igazgatónő megszólította. Talán saját lelki ismeretét is ámitotta, amikor így szólt hozzá:

- A fizetés valóban nagyszerűnek ígérkezik. Végre méltányolni fogják munkánkat és értéke szerint díjazni. Sőt, ha propagandát csinálunk ez eszmének, ezért valóban fejedelmi díjat ígérnek. Márta! Ha mi ketten összefogunk és a vidéken is elhintjük ennek a magvát, szép eredményt érünk el és gazdag jutalom vár ránk. Mit szólsz a gondolatomhoz?

Márta ajkán keserű mosoly vonult el, alig tudta csudálkozását és megbotránkozását elrejtteni. Szinte undorodva látta, hogy Anikó is rabja a pénznek. Hogy nagy és szent meggyőződését ilyen könnyedén feláldozza; szinte fájdalmat érzett miatta. Íme egy asszony, akiben csalódott. Akit jó magyarnak hitt és az első kísértésre meginog. Hosszú hallgatás után csak annyit mondott:

- Erre még most határozott választ nem adhatok.

Szerencsére a vonat beérkezett velük Székelyhidára és más irányt adott a társalgásnak. A vidéki kis csatlakozó állomás szokatlanul élénk volt. Az utasok hangosan magyarázgatták egymásnak, hogy repülők jelentek meg a város felett, röpcédulákat dobtak le, egyet a vikáriusék, másikat Maiorék udvarára. Az volt ráírva: „Ne csatlakozzatok a magyarokhoz, mert azok most bolsevikiek lettek. Közeledünk, hogy felszabadítsunk benneteket, testvéreink!” S aláírva néhány ismert román politikus neve.

- Mi alól szabadítják fel? - kérdezte egy magyar dühösen.

- Hát a magyar iga alól - vágta oda egy úrféle.

- Úgy van az bizony! - ordított egy harmadik. - Ma nekem, holnap neked.

Utasaink is felfigyeltek erre a zajra.

- Mi az, mit újságoltak ezek? - kérdezték nyugtalankodva.

- Ne hallgassanak rá! - mondta Kún Zoltán, - szóra sem érdemes. Vészír ez, mint a többi, ami a levegőben kering.

Pedig valóság volt ez, csak szerette volna magától elhessegetni ennek a lehetőségét, mert hiszen akkor az ő hatalmának a csillaga lehull, ha az oláh hadsereg beteszi a lábát Szilágyosomlyóra.

A helyiérdekű lassan zakatolt és lihegve kapaszkodott fel a hegynek. Gyöngye volt a tüdeje, alig bírta vonszolni a kis lokomotív a néhány hozzá ragasztott kocsit. A hold a magas emelkedések és mély völgyek vidékére misztikus fényt szórt, megvilágítva egy-egy faházikót, amelyek fönt a hegyoldalon parányi ablakszemükkel, mint apró szentjánosbogárkák néztek le

a völgybe. Biztosan, nyugodtan, meghittén él ott egy-egy pásztor, nem törődve a világ zajával. Ezek csak olykor jönnek le vasárnaponként, ha az Istenházába akarnak menni. De az is megesik, hogy csak a kőkeresztig jutnak el, ami elég van errefelé az útszélen. Ezeknek biztosan nem probléma a kommunizmus. A megszállás, a haza, a háború. Talán nem is tudnak róla, s amit tudnak is, zavarosan. Boldogok is a lelki szegények!

Régi közmondás, hogy a rossz hír szárnyon jár. Alig érkeztek be a pályaudvarra utasaink, mindenki arról beszélt; minden pillanatban itt lehet az oláh hadsereg. Nyugtalanító érzés szállta meg a lelkeket: Mi lesz az összegyűjtött ajándékkal, a jótékony hölgyeknek ez volt a legégetőbb kérdés. A hadtestparancsnok várakozásra intette őket. A telefonjelentések a legszomorúbb hírt hozták: „A helyzet tarthatatlan.” Feszült várakozás, kifejezhetetlen érzelmuralma alatt állott mindenki és most következett a borzalmak éjjele: lövés, lövés után hangzott el, mely megreszkettette az épületeket. A lakosság nyugtalansága tetőfokra hágott, nagyon kevesen húnyták le szemüket ezen az éjen. Megindult az ágyúk félelmes versengése. A trén dörömbölve vonult végig a városon s mindig több-több holtrafáradt magyar vitéz bukdácsolt tépott ruhában, sárosan az éjszakában, futva az ellenség elől. A varsolci tetőn dühös elkeseredéssel tartották a frontot a hős székely fiúk. Bár Csucsá már elveszett, az oláh még nem mert mozdulni, mert azt hitte, tízszer akkora sereggel áll szemben. 1919 április 11-én, ezen a végzetes napon, hűvös reggelre ébredt a város. A nap hideg fényével szórta sugarait a fenyvesekre, csípős szél hordta az ágyúk és gépfegyverek zaját. A Maguránál az oláhok, a Puposról a magyarok ágyuztak, a völgyben elterülő város felett úgy röpködtek a golyók, mint nyári estén a fecskék. Mire a nap délre hágott, a varsolci tetőn élő magyar vitéz nem volt már és a föld az oláh lovaknak lábai alatt dübörgött. Utolsó percig védték magukat a magyarok, hogy megtévesszék az ellenséget és időt nyerjenek maguknak a menekülésre és egész az Érmellékig vonultak vissza. Hogy tönkre ne tegyék a várost, az előljárásság pedig fehér zászlóval kivonult a hódítók elé.

Csend ült a városra, iszonyú, félelmetes csend. A lakosság behúzódott házaiba. Kimerültség, félelem és csüggedés vett rajtok erőt. A tisztviselők az éjjeli órában kikapták fizetéseiket három hónapra előre és kiadták a jelszót: „Esküt nem tenni!” A kommün vezérférfiai az éj leple alatt megugrottak s az utolsó menekülő vonat hajnalban elhagyta a pályaudvart. Márta mélységes elkeseredést érzett, amikor megtudta, hogy nincs több menekülő vonat. A kimerülés annyira erőt vett rajta, hogy hajnalra elnyomta az álom. Pályatársnői közül alig maradt itt egy-kettő. Az esze szinte fellázadt saját maga ellen, miért is maradt itt? Elhagyta volna ítélőképessége? Micsoda hatalom tartotta fogva, hogy erre az elhatározásra bírta? - ezek a kérdések toltak eléje, amikor felébredt. Csak később eszmélt arra, hogy tulajdonképpen helyesen cselekedett, amikor a nehezebb részt választotta. Vajjon nem kellett volna-e valakinek ottmaradnia? A lét- és életigazságok később emellett szólottak.

Arca sápadt, szenvedő volt, szenvedő szemei előtt összefolyt minden és bizonytalan léptekkel járt fel-alá a nyitott tornácon. Az utcákon felállított géppuskák kattogása idáig hallatszott. Az oláhok mint megannyi erdei manók bukkantak elő a Magura bozótjai közül. Az udvarokba behatolva keresték a sikujt, a székelyt. Pedig nem maradt már azokból itt élve egy sem. Az utcákat piros sárga kék színű zászlók díszítették, zúgtak a győzelmi örömharangok. Nem bírta a magányt, el kellett mennie hazulról. Az utcán két marcona katonával találkozott, akik kifogásolták, miért nincs román jelvénye. Mindjárt odaadtak neki egyet, de ő nem tűzte fel - a markába szorította össze. Az úttesten autók száguldottak, idegen katonatisztek ültek benne. A megfélemlített nép, férfi és nő egyaránt előre köszöntötték őket. Mártát ez az alázatosság nagyon bántotta, szerinte nincs szükség annyira senkinek kivetközni emberi méltóságából. Feltűnt neki, hogy a Doleschánék házán hatalmas román zászló lengett és az ablak alatt

gépfegyver volt felállítva, aminek Tuci, a 12 éves Doleschán-fiú kíváncsian vizsgálta a szerkezetét. Ahogy észrevette Mártát, eléje szaladt és hízelegve símult hozzá.

- Néni kérem, veszélyes most kint járni, tessék bejönni hozzánk. Eveline néninek olyan jó kedve van, - olyan boldog, hogy itt vannak a románok! Mindig dalol azóta, nem is tudtam eddig, hogy van hangja, egész délelőtt az ablakon át nézte az elvonuló katonákat és éljenezte őket románul: „Szetreaszke Mare Románá!” Avrám bácsi is nagyon boldog, a román vezérkartól kitüntetését kapott. Tessék bejönni, tessék!

- Nem, fiacskám, a zárdába indultam, ahol a főnökasszonnyal megbeszélni valóm van - és már menni is akart tovább, mert a keserűség fojtogatta a torkát s úgy érezte, mindjárt összeesik, ha el nem siet.

- Oh, akkor engedje meg, hogy én is vele mehessek. Szeretném megvinni testvéreimnek az örömhírt. Ők bizonyára nem tudnak semmit, el vannak zárva ott.

Márta erőt vett magán és nyugodtan csitította a fiút:

- Ne légy háládatlan az apácák iránt. Ők bizonyosan tudatták velök, de ha nem, az sem nagy baj, elvégre olyan kis lányoknak nem is kell mindenről tudni, ami a külvilágban történik.

- Igen, de hiszen ők nem akarnak apácák lenni. No hadd menjek el kérem! - esedezett Tuci.

- Gyere, nem bánom hát, te rossz fiú!

A piactéren a „Sirbát” táncolták, körben állva vonszolták egymást a részeg oláhok. Az idegen ritmusú zene fülsértő volt Mártának. De ennél is jobban fájt neki, hogy látta, amint a fiú boldog önteltséggel nézte őket és diadalmas hangon figyelmeztette, hogy ez a román nemzeti tánc.

Próbált ügyet sem vetni rá, majd becsengetett a zárdába. A nehéz ajtó csakhamar kinyílt és a kedves, nyájas, örökké mosolygó Aruna nővér fogadta őket. Tuci felment az emeletre, ahol nővérei voltak. Mártát pedig a főnökasszonyhoz kalauzolta a kedves nővér.

A csend, mely a falak között uralkodott, megnyugtatólag hatott idegeire. Amint végighaladtak a hosszú folyosón, az apácák, mint árnyak nesztelenül suhantak el mellette: Valami fájdalmas vágyakozás fogta el, állandóan itt élni, köztük és a külvilágról minél kevesebbet tudni.

A nővér kinyitotta az ajtót s a kárpitot félre vonva, Márta belépett a főnökasszony magán-szobájába.

- Isten hozta! - fogadta az meleg barátsággal, - nagyon sokat aggódtunk már Maga miatt, - szólt és helyet kínálta.

- Alig vártam, hogy viszontláthassam és hallhassam vigasztaló szavait, főnökasszony. Az iszonyú csapás, amit a sors ránk mért, csaknem elviselhetetlen már - panaszkodott Márta.

- No azért nem szabad nagyon elkeseredni, én azt hiszem, hogy nem sokáig fog tartani, - vigasztalta a derék bajor nővér -, habár olyasmit beszélnek ezek, hogy ők most meghódították és elfoglalják Erdélyt. Ezeréves szolgaságot emlegetnek és ezeréves visszatörést. Bizony ez borzasztó volna.

- Hiszi azt, főnökasszony, hogy ez hamarosan jóra fordulhat még?

- Mindennap ezért imádkozunk. A jó Isten irgalmas, kegyelmes és nem fogja elhagyni a magyarokat. Németország sincs sokkal jobb helyzetben.

- A szenvedés könnyebben elviselhető, ha másokkal megoszthatjuk.

S annak ellenére, hogy Márta református vallású volt, a rokonszenv mindkettőjük részéről őszinte volt. Thála főnökasszony kiváló rátermettséggel töltötte be hivatását. Ő is atyja révén protestáns szülők gyermeke volt, de anyja vallását követte és hivatásául az apácaéletet választotta.

- Sokat gondoltunk az éjjel magára, - mondotta, - vajjon hol tölthette ezt a szörnyű éjszakát. Miért nem jött hozzánk, mi a pincében húzódtunk meg, míg tartott a harc. Nagyon aggódtam amiatt reggel, hogy meghallottam a felső Kis-utcai lakások sorozatos kirablását.

- Az isteni gondviselés megoltalmazott ettől engem - válaszolt Márta megborzongva ennek még a gondolatától is -, pedig a szomszédságomban két helyen betörték.

- Nem szabad tovább ott maradnia kedvesem, gondoljon csak arra, ha valami előadná magát, - Isten őrizze meg ettől, - szólt jóindulatúan Thála asszony.

De Márta szabadkozott:

- Jól esik szerető gondossága, de talán megérdemelném ezt a büntetést, amiért visszamaradtam.

- Ha mindenki menekül, ki marad itt a szegény magyar gyermekekkel? Mi lesz és mi vár azokra, akik a pillanat hatása alatt cselekedtek, vagy gyáván elfutottak, vissza kell majd jönniök, vagy hazátlanul bolyongani. Mireánk itt nagy feladat vár, kedvesem, - vigasztalta a főnöknő.

Bíztató szavai enyhítőleg hatottak rá. Tovább már nem érezte az önvádat, hogy itt maradt, sőt elhivatást és küldetést, mint a katona, aki halálig ott áll a vártán... Könnyeborult szemmel, hosszasan nézett az apácára, majd megérintette a karját és gyöngéden kifelé vont:

- Jöjjön, kedves nővér, imádkozzunk Magyarorszáért.

És a házi kápolna oltárlépcsőjén buzgó fohász szállt fel az eretnek ajkáról...

X.

Ávrám, a román pap, a Doleschán házába menekült a zavargások elől. Felesége nővére volt az oláh ügyvédnek. Jól táplált, hatalmas termetű ember volt és jól látszott rajta, hogy a szellemi tudás nem nagy tért foglalhat el agyában. Eddig, mint agitátort fogva tartották a magyarok, most meghívást kapott a román katonai parancsnoksághoz, hol egy nagy érdemrendet tűztek a mellére.

A nemzeti érzéstől dagadó kebelével jött haza és vidám hangulattal állt felesége elé.

- Valli, készülj! Holnapra nagy vendégeink lesznek. Meghívtam a „vezérkart”, itt lesznek ebéden.

A feleség ezt tudomásul vette és roppant büszke volt rá, hogy ő, a falusi papné, vendégül láthatja a kipemzlizett regátbeli tiszteket. Ő fogja helyettesíteni Vandát az asztalnál, aki mellett ő mindig olyan igénytelen, kis szürke verébnek érezte magát. Hozzá is fogott nyomban a menü megállapításához, aztán harsány hangon kikiáltott a konyhába:

- Mara, siess fel a padlásra, hozd le a magyar zászlót! Át kell festeni román színre, mert kevés egy ilyen nagy házon egy zászló, mikor olyan előkelő vendégeket várunk. Holnapra azt is ki kell tenni. - Mara, aki igen szemrevaló oláh fáta volt, meg sem mozdult a parancsszóra.

- Nohát miért nem mégy?

- Hát osztán, ha megint szükség lesz a magyarra, honnan vesszük elő hirtelen? - dünnyögte.

- Megbolondultál? Te azt gondolod, hogy arra még sor kerül? Tudd meg, te barom, hogy most már itt „Máre Románia” van. Treászke! Érted? Nem kellett egy lépést sem tennünk, helyünkbe jött, - toldotta utána félhalkan, inkább csak magának.

A cseléd ösztönösen megrázta a csípőjét, de nem mozdult.

- Hát nem hallod? - ismételte a papné. - Siess!

- Hallja ő - szólt közbe Tuci -, de azért nem akar menni, mert János azt mondta neki, mikor elbúcsúzott tőle: „Ne sírj, mert visszajövünk mi nemsokára!” Én hallottam jól! Hát most Jánost várja és azért nem hiszi a „Máre Romániát”.

- Hát így van?! - hahotázott gúnyosan a papné. - Te bolond, azt az őrmestert te nem látod többé. Ahány városban vagy faluban megfordul, annyi szeretője van annak. Van itt most elég, válassz azok közül magadnak.

A kígyótermetű asszony durcásan vágott vissza:

- Nem szeretóm volt, hanem a vőlegényem és nekem nem kellene ezek a piszkos regátiak; a magyar katona szebb is, derekabb is, vitézebb is! - S ahogy ezeket mondta, sarkonfordult. Indult a zászlóért, mert félt, hogy valami sodrófát a fejéhez vág a papné asszony. És oláh nemzeti szempontból még igaza is lett volna.

- Tuci, eredj te is velem! - kiáltott mérgesen. A fiú szaladt utána s hamarosan lekerült a padlásról Magyarország térképe is, a zászlóval együtt. Tuci leterítette a konyha padlójára, kirajzolta piros ceruzával a mostani határokat, s füllábon körülugrálva, mondogatta:

- Máre Románia, Mikuc-Magyarország! Úgy-e bácsi, most már nagyhatalom lettünk? - kérdezte a közelében ülő paptól.

- Addig még nem bizonyos, fiam, míg a nagy hatalmak alá nem írják, hogy ők is elismerik, - válaszolt egykedvűen a pap.

- Mondd, miért nincs jó kedved, mikor érdemrendet is kaptál?

- Örülök ennek, de értsd meg, fiam, nem egészen úgy van, ahogy mi akartuk.

- Hát hogy akartátok ti?

- Hogy Erdély maradjon az erdélyi románoké és ne a regátból parancsoljanak nekünk.

- Hát akkor miért engedtétek mégis?

- Mert kénytelenek vagyunk, mivel nincs hadseregünk. Talán majd idővel Maior Gyula ezt is megcsinálja, s akkor ő lesz Erdély fejedelme!...

Ezalatt Mara megfestette a zászlót és vörösre sírta a szemét, Jánost siratta.

- Bácsi! Mondd meg annak a buta Marának, hogy hiába sír, úgyse jönnek vissza soha a magyarok. Még ha sokat ugrálnak, akkor Budapestet is elveszik tőlük a mi hős katonáink. Igen! Be fognak vonulni Budapestre! Én már voltam Budapesten, nagyon szép város. - De Mara csak sírdogált.

Beszélhetett annak a szerelmes asszonyi szívnek most akárki. Az a szív azt kalapálta neki: „hátha mégis, hátha?!”...

XI.

Mint a gomba a földből, úgy bújtak ki az oláhok rejtekhelyeikből. Előkerült Gece vikárius és P... is. Az utóbbi azonnal alkalmazást kapott a városnál. Avrán papot és a vikáriust elváhatatlanul együtt látták. Hogy külsőleg is kifejezést adjanak az örömüknek, fekete szalonruhában jártak és ha alkalom nyílt rá, túlzott fesztelenséggel töltögették a bort, a pálinkát és poharaikat mindig fenékgig üritgették a haza javára. „Szetreaszké Románia Mare!” Sokszor már mindenki aludt a háznál, csak ők ketten nem bírtak betelni a győzelem mámorával. Odarendelték a cigányt, kitörő jókedvvel járták kedvenc táncukat, mint két idomított medve. Másnap azon mámoros fejvel hirdette a vikárius a templomban: Feljött a mi napunk! - és megtiltotta a magyar beszédet, „nu maj rumunesta” beszélhet mindenki. Aztán a kofákkal a piacon csak az boldogult, aki némileg tudott olá hul. Nem mintha a jámbor némberek elfelejtettek volna magyarul, de a policáj ott ólalkodott, s ha valaki magyarul szólalt meg, rögtön bekísérték. A városházán aztán a 25 bot jelképezte a Balkán bevonulását Európába. Az utca képe is alaposan megváltozott. A román tisztek feszes uniformisukban, karcsú alakjukkal magukra vonták a figyelmet. Állandóan erős parfümilletet terjesztettek maguk körül, rendesen női fűzőkben jártak és ajkukról messziről rikitott a rúzs. Sokakra ez az újság ingerével hatott, de a legtöbbben elzárkózva lakásukba, forró könnyeket hullattak az elveszett hazáért. Akadtak könnyűvérű asszonyok is, akik túltették magukat e fájdalomon, s jókedvvel fogadták el a román tisztek udvarlását.

Fiatal, szép és kacér asszony volt Weigand tanár felesége is. A nála jóval idősebb férj oldalán nem érezte boldognak magát, tehát a családon kívül keresett kárpótlást. Órákhosszat elüldögélt az ablak mellett, kézimunkáján dolgozva, vagy kihajolt és nézte a sétálgató tiszteket, akik közül a legtöbb reámosolygott, sőt némelyik köszöntötte is, amit ő könnyelműen elfogadott. Majd bemutatkoztak s keresték az alkalmat, hogyan juthatnának közelébe. Ez nem okozott különös nehézséget nekik, tudtak ürügyet találni a bejutásra. Ha másként nem, terrorral.

A kisvárosi élet egyhangúságában változatosságot jelentett ez a különös flirt az unalmas, egyforma napok után. A Leona türelmét túlfeszítette már az egyhangúság, szórakozásra vágyott. Meghívta a tiszteket egy-egy teára és vigan kacagott velük, akik bókjaikkal asszonyi hiúságának hízelegtek. Lassanként nem találta boldogságát két kis fia mosolyában, mindinkább úrrá lett felette az élnivágyás, nyaruk vége felé járó asszonyoknak a jelszava. Férje zárkózott természetű, komoly, a könyveket bujó, tudóstípus volt és nem vett, vagy nem akart semmit észrevenni. Leona pedig követte kedvteléseit, úgy gondolta, joga van hozzá, fiatal még!... Hogy érdekesebbé tegye magát, feltűnően öltözködött. Ruhái jóízlésre vallottak, de nem állottak arányban a férj jövedelmével. Később, sokszor haragos, ingerült hangon figyelmeztette Weigand, hogy hagyjon fel ezzel az étellel, mert már túlsokat beszélnek róla! Ilyenkor ideges kacagással felelte, hogy nem törődik a kisvárosi mende-mondával. Ravaszul hízelegni kezdett neki:

- Légy okos, János! Ne hallgass rájuk! Azért beszélnek, mert irigylik! Vagy nem szeretsz már, azért sértegetsz te is? Légy inkább büszke fiatal feleségedre!

Ilyenkor lárvaszerű mosoly vonult el a férj ajkán, szelíden kérlelte a feleségét:

- Szeretlek, Leona, éppen úgy, mint eddig, de foglalkozz többet a gyermekeinkkel. Látod, én amúgyis elkeseredett ember vagyok, ha tervem nem sikerül, nehéz helyzetbe jutunk.

De milyen érv hatna egy nőre, ha eljön az a bizonyos „élnivágyás” láza. Leona tudta, hogyan kell lefegyverezni az urát. Az ölébe bújt és beszélt:

- Neked mindig sötét, pesszimista gondolataid vannak, János. Tedd félre! Csókolj meg! Jó? Na, így édes öregem! És most, úgy-e, szent a béke közöttünk?

Ilyenkor látszólag megnyugodott a jó ember, amíg valaki újra fel nem rázta melankóliájából. Minden hiába volt! Az asszony nem bírt már visszatérni a lejtőről, amin csak egyszer kell elindulni. Azt hitte, hogy csak ez az élet, más minden értéktelen volt előtte, a szenvedély gyors hullámai magukkal sodorták...

XII.

Az oláhok rövid idő alatt egészen otthon kezdték magukat érezni. Hamarosan még arra is gondjuk lett, hogy a katonaköteles magyarságot bekényszerítsék az oláh hadseregbe. S főleg az intelligens elemekre vadásztak nagyobb figyelemmel, mert tisztekben nagy volt náluk a hiány. Persze, a magyar fiúknak sehogysem tetszett ez a, még gondolatnak is bizarr valami: „román katonának” lenni és sokan elszánták magukat, hogy inkább átszöknek a határon és „odahaza” próbálnak egzisztenciát alapítani.

Mielőtt elbúcsúztak volna a Magura aljától, utoljára még összegyűltek egyszer Mártánál. Nem hívta őket senki; mint az üldözött vadak, menekültek erre az utolsó találkozóra. Jóskát, a híres primást is odarendelték, kellő kísérettel.

Az oláhok akkor már megszállták Budapestet. A szégyen és a keserűség lelküknek minden fájó húrját megpendítette s bizony, Márta is olyan fojtogató keserűséget érzett, hogy szinte jól esett egy estére vígságba temetni a bánatot.

A cigányok nagy hajlongások közepette kérték az engedelmet, hogy zeneestélyt tarthassanak. A fiatalurak küldték ugyan őket, de maguktól is el akartak volna jönni, hogy „valami kis vigaszt nyujtsanak Szilágysomlyó legderekkabb honleányának, akit az Isten sokáig éltesse”.

Márta elmosolyodott az átlátszó bókon:

- Jó, jó! Maradjanak csak itt, úgyis idejön ma este Sarkadyné és Handléryné, a fiaikkal együtt. Egy pár fiatal leány is akad majd s megpróbáljuk elfelejteni azt a nagy-nagy szégyent, ami tegnap ért bennünket. Bizony, Jóska, tegnap óta az oláh úr Budapesten is, - mondotta szomorúan.

- Nem marad ez így, kérem alásan, - mondta a cigány.

Aztán elgondolkozott. Bukarestből már elhozta a hír szárnya a lapok útján Maior nyilatkozatát, amit az országházban tett: „Örök szégyenfolt marad a magyar nemzetben, hogy a románok bementek a fővárosba.” Szomorú, hogy ez az ember mennyire igazat mondott. Nem hiába magyar képviselő volt azelőtt, de jól ismerte a nemzeti érzékenység sarkalatos pontját. Tudta, hogy ez a megalázás jobban fájt, mint az egész elvesztett nagy háború.

A cigányok nagy körülményességgel készülődtek. A végsőkig akarták felfokozni a várakozást, mert igen büszkék voltak ők a művészetükre. Valamikor Vilmos császár előtt is muzsikáltak. S különösen Jóska egészen képzett zenész volt, aki konzervatóriumot is végzett. Sarkadyné és Handléryné gyönyörű tésztákat küldtek; fehér abroszon zöldlevelű piros virágokból font füzérek kanyarogtak s a karcsú vázákban nagyfejű krizantémok pompáztak. A hangulat egészen ünnepélyes volt. Amikor a cigányok rázendítettek kedvenc nótájára, Márta egészen elérzékenyedett. Odaállott a cimbalom elé és kellemes alt hangján énekelte a busongó hallgatókat. Az ablak alatt csakhamar egész tömeg kíváncsi tolongott és érdeklődve kérdegették: „Mi van itt? Koncert?” Az átelleni bírósági épületből a hivatalnokok kidugták a fejüket s fülre akasztott pennával hallgatóztak, pedig már elmúlt a hivatalos óra. A zenei hangok fogva tartották őket.

Lassanként egészen beesteledett. Sarkadyné és Handléryné megérkeztek a leányokkal és a fiúkkal. Egyenként szállingóztak a szökevényjelöltek.

Sarkadyné könnyezve ölelte magához Mártát:

- Ó, milyen boldogtalan vagyok, én Istenem! Egy fiam van, az is el kell, hogy hagyjon. Ki tudja, látom-e még valaha? De hiába, bele kell nyugodnunk a változhatatlanba.

- Te siratod a fiadat - szólt szelíd mosollyal Handlérnyé -, s nekem férjem, fiam már régóta oda. Hol, merre, nem is tudom. Talán már nem is él Kálmán.

- Nem szabad így elveszíteni a reményt - vigasztalta szeretetreméltóan Márta a két asszonyt -, ezzel csak a távozóknak nehezítjük meg a válást. Bízunk kell, hiszen még minden jóra fordulhat. Odaát szükség van rájuk.

- De mi lesz a leányainkkal - mondotta Handlérnyé -, ha a magyar fiatalság elhagy bennünket. Engem még sokkal jobban aggasztanak leányaink jövői. Neked csak egy van - s Sarkadynéra nézett -, de nekem négy. Kihez tudom majd őket férjhez adni? Hacsak valami oláh el nem veszi őket, de ahhoz meg gusztus kell.

Sarkadyné elmosolyodott:

- Azt hiszed, nem volna elég olyan, aki hozzájuk megy, csak vigyék őket. Különben Dobrescu tábornok rendeletben adta ki a tisztjeinek, hogy lehetőleg magyar leányokat vegyenek feleségül.

- Ezzel megkezdődik a legveszedelmesebb és leghatasosabb beolvasztás, - vetette közbe Márta, aki az asztalnál rakogatott.

- Kétségbeejtő, hogy mi vár még reánk, - sóhajtott Sarkadyné. - Az uram szinte bizonyos, hogy állását veszti; hallani sem akar az eskütételről.

A fiatalok ezalatt élénken csevegtek egymással. A fiúk forró szavakat suttoztak, a leánykák csillogó szemmel hallgatták. Számukra beteljesült álmok voltak ezek. A cigányok halkán pengettek egy divatos melódiát. Az egyik „szökevény”, Elemér, a cimbalomhoz támaszkodva, egészen átadta magát a hangulat zsongító erejének. Lenkére, a menyasszonyára gondolt. Tegnap ilyenkor még boldogan ült mellette a rózsalugasban, szívükben a boldogság piros rózsái nyíltak, holnap már ködbeveszett messzeség lesz csak a számára a Magura alja s a csókok csak mámorító, drága emlékek. A szívében nem lesz egyéb, mint gyöttrő féltékenység és keserű bánat. Ki tudja, nem esik-e Lenke valami oláhnak áldozatul? A cigányok halkán húzták: „Az asszony ingatag!” s Elemérnek vérzett a lelke. Álmodozásából egy tréfás hang zavarta fel. Egy másik „szökevény”, Zsolt lépett hozzá, és tele pohárral a kezében, tréfásan a vállára ütve, mondta:

- Ne búsulj, Möci! Lesz még abból jó asszony!

Elemér elmosolyodott a bohóságán, felkapott egy tele poharat és fenéig kiitta.

- Igazad van, Zoli! Nem is búsulok. Elvégre Lenke szeret s inkább boldognak kellene lennem. Különben is fatalista vagyok. Jöjjön, aminek jönnie kell. Amit a sors reánk mért, hiába siránkozunk, el kell viselnünk.

De érezte, hogy amit mond, nincs benne a hangnak meggyőző ereje. Bizonytalan szorongás élt a lelke mélyén s félt, ha meglátja azt a szöke fejet és azt a fájdalmasan szép két szemet: elhagyja minden akaratereje. Pedig a szökésnek meg kell történnie.

Az öreg édesanyja is eszébe jutott. Mennyi sóhaj száll majd a reszketeg ajkáról innen feléje és mennyi könny fog elzaporozni. Hiszen egyetlen fia volt szegénynek. A torka körül fojtogató keserűséget érzett s legszívesebben tört-zúzott volna mindent.

- Vigabbat, Jóska, az áldóját! - kiáltotta a primásnak s egy marék gyűrött bankót szórt a cimbalomra. Kiállott a szoba közepére s nagyokat kurjantva, egyedül szaporázta. Egymás után hajtogatta fenéig a poharakat s csak úgy porzott körülötte a térség. A másik két fiú is kedvet kapott tőle, derékon kapták a leányokat s istenesen megforgatták. Elemér a Zsolt húgával táncolt, akinek törékeny alakja nagyon hasonlított Lenkéhez. Sokszor behunyta a szemét és boldogító illúzióban ringatta magát.

Az idő pedig rohant könnyörtelenül. A hangulat látszólag vidám volt, de a szívek mélyén aggodalom és szomorúság tanyázott.

- Csak soha meg ne virradna -, mondta Zsolt tánc közben.

- Ne beszélj bolondokat - intette Karcsi -, én már jobban szeretném, ha túl lehetnék a határon. Addig már nem leszek nyugodt.

Alig, hogy kimondta ezt, erős dörömbölés hallatszott az ablakon. A nők riadtan néztek össze. A fiúk azonban nem vették túlságos tragikusan. Elemér a revolverzsebéhez nyúlt és bátran az ajtó felé ment. A leányok sikoltoztak:

- Ne nyissa ki, az Istenért! Ne nyissa ki!

- De bizony nyissák ki, mert betörjük, - hangzott egy borízú hang kívülről. Nyilván oláhok voltak, mert úgy ejtették ki a szavakat. Elemér bátran rájuk nyitott. Kéttagú oláh járőr volt, talpig fegyverben. Vigyorogtak.

- No, mit akartok, frátye?! - kérdezte őket.

- Nem kell mindjárt rosszra gondolni, úrfi. Bejöttünk, mert már záróra elmúlt s nem szabad tovább muzsikálni. Ezt kötelességünk megtiltani, mondta a magasabbik.

Elemér felpattant:

- Ott parancsoljatok, barátom, ahol szót fogadnak nektek. Nekünk engedélyünk van s addig mulatunk, ameddig akarunk.

- Hol van az az engedély? Mutassa meg, úrfi!

Nem volt ugyan írott engedély, de Elemér feltalálta magát. Benyúlt a tárcájába és kivett egy pecsétes iratot. Valami marhalevél lehetett. Az oláh nagyképűen olvasni kezdte, fejfelé! Majd visszaadta.

- Rendben van, úrfi. - Ha ő tudta volna, mi fán terem az írás és olvasás mestersége, régen főispán lenne a regátban. A fiúk összemosolyogtak és betuszkolták az öröket a szobába:

- Isztok egy kis borocskát, mi? - kérdezték.

- Innánk, hogyne. Ha kapunk! - s a két járőr ugyancsak beszedegetett. Elemér vigan integetett nekik, majd néhány bankót csúsztatott a zsebükbe, amitől aztán végleg megjuhászkoztak. Szedték a sátorfájukat és beletűntek az éjszakába.

Amint lötyögve baktattak, egy sötét alakba ütköztek. P... volt, a főkapitány. Ott állott az átelleni oldalon, az ablakkal szemben és hosszan nézte a libbenő párok sziluettjeit és azon töprengett, vajjon bemenjen-e? Hiszen hivatalos volt s kedve támadt megnézni a magyarok sírvavigadását. De legyőzte magát.

Elvégre is - gondolta - Márta nem az a nő, akihez a nap bármelyik szakában be lehetne állítani - és lassú léptekkel hazasétált. Talán sajnálta most, hogy nem magyar.

A dárídó egész hajnalig tartott. Aztán lassan oszolni kezdtek. A felhevült vállakra felkerültek a prémekek és a távozók után még sokáig visszhangzott az utca. Elemér elcipelte Jóskát és a bandát Mosánszky Lenke ablaka alá és elhúzatta a bús, keserű nótát: „Itt hagyom a falutokat nem sokára”...

A Magura felől friss illatokat hozott a hajnali fuvallat, a bokrok felett ébredező madarak beszélgettek. A fűszálakon üde harmat csillogott és távol keleten, pirosan pirkadt az ég. Életszag terjengett a levegőben, a felébredt természet serkentő parfümjé. Elemérben is újult erők indultak fel és boldog megnyugvást érzett, amikor az ablak mögött felcsillámlott az obligát fénykéve, ami a zenének szólott. Még csak halvány sejtelemként sem élt benne ebben a mámoros órában, hogy soha többé nem látja Mosánszky Lenkét. Hogy boldogsága el fog repülni, mint egy drága sóhaj. Hogy mához egy évre az anyja is halott lesz, tragikusan, önkezeivel vet véget az életének, mert fia elvesztését nem fogja tudni elviselni. És Mosánszky Lenke is halott lesz, szép fehér halott. Mint amilyen szép piros most a hajnal és igézően bódító ez a pillanat. Hogy érte és miatta el fog hervadni, míg őt magával rántja a nagyváros fertője...

Háromszor is visszanézett, míg végleg búcsút intett az ablaknak. A reggeli vonatnál már várta a két másik „szökevény”. Lopva, mint a tolvaj, surrantak be a szakaszukba és néhány óra múlva halvány, kékes felhőnek látszott az ég alján a Magura tetője...

XIII.

A magyar semmittevés tetőfokra hágott. A legtöbb úriember egész nap a cukrászdában, este pedig a kaszinóban ült és politizált. Kritizálta az erélytelen kormányt, ami méltán undorral tölthette el a jobb rendhez szokott magyarságot.

Mialatt minden értékesebb elem kétség és bizonytalanság között vergődve, tétlenül várta a helyzet jobbrafordulását, a passzivitásnak az lett a következménye, hogy nagyon megkönnyítették a munkájukat az uralmon levőknek. Bejártak ide a környékbeli birtokosok, az esküt nem tett tisztviselők. Élénk viták folytak, minden politikai mozzanatot meghánytak-vetettek, egymást áztatva, biztatva. Ebben a szomorú történelmi időben csak az boldogult, aki szemet hunyt az igazság előtt, az intrikának mestere tudott lenni, a szövevényekben jelentős szerepe volt. Nem lehetett hinni már senkinek és mindig több lett azoknak a száma, akik az új hatalom bűvkörébe húzódtak, sőt még az árulástól sem riadtak vissza. Nagyon sokan azt hirdették: „Magyarországnak nincs létjogosultsága!” és mind többen-többen könyökölték ki maguknak a helyet az új „húsosfazék” mellett. A természet minden kincsével megáldott Nagyrománia zsíros falatnak ígérkezett. Ki akart volna most az elnyomottakhoz, az árva magyarokhoz csatlakozni, amikor az nemzetiséggé törpült és minden nemzetiség sorsa a nélkülözés és a szenvedés. A magyar hajótörötten került ki a háborúból és akkor hirtelen mindenki elfordult tőle. Ez a legemberietlenebb, egyszersmind legalacsonyabb lelkeségre vall; amire még visszaemlékezni is fájdalom.

A fogház tele volt magyar foglyokkal, kiknek kétségbeesett kiáltásai sokszor megzavarta az éjszaka csöndjét. Embertelen sorsukat látva, összebeszéltek néhány lelkes magyar nő, hogyan és miként segíthetnének szerencsétlen embertársaikon. Legnagyobb részüket a legdurvább munkára fogták, éhezették, kínozták az oláhok. Az egyik fogházőr, az öreg Eller bácsi, magyar ember volt, ő hordta a titokban írt levélkéket, ugyancsak ő vitte be lopva a tiszta fehérneműt, élelmiszert, cigarettát stb. A magyar nők leleményessége tovább is terjedt, mert hiszen ez így kevésnek bizonyult. A foglyok száma napról-napra emelkedett.

Küldöttség ment hát a hadtestparancsnoksághoz, francia nyelven előadták kérelmüket, hogy nyíltan segíyezhessek és élelmezhessek a szerencsétlen véreiket, akiknek legtöbbje, mint határátlépő került a fogdába.

A román őrnagy regátbeli volt, nagy zenekedvelő és ő maga is művésziesen kezelte a hegedűt. Nőtlen ember volt, s nagy tisztelője a női nemnek. Most is a hölgyküldöttséggel a tárgytól eltérően komolytalan témára terelte a társalgást. Kellemes ingert ébresztett benne a szép magyar nők csoportja s kérelmüket egy feltétel mellett hajlandó volt teljesíteni. Ez a feltétel abból állott, hogy a legközelebbi hangversenyre, amiről már hallott, ő is meghívatta magát velük. Mi sem volt könnyebb, mint ezt megígérni. Így aztán „barátságos hangulat”-féle fejlődött ki közöttük és ezt az előnyt felhasználták védenecik érdekében.

Istentiszteletet is tartottak a foglyoknak, kinn a fogház udvarán, a szabad égboltozat alatt, külön a katolikusok, majd a református egyház osztott ki úrvacsorát. Felemelő látvány volt az imára kulcsolt kezek, az égremeredő tekintetek légiója. Mint buzgó imádság szállt fel a magasba: „Te benned bízunk elejétől fogva!” Az ünnepélyes csendben felzengő, szívekbe markoló zenei hangok régi emlékeket elevenítettek fel. Valaki a Magurán kuruc nótákat és a Rákóczi kesergőt játszott a tárogaton. Mindenkire mély hatással volt ez. Sokáig ott rezgett még a kedves hang füleikben. Az oláh ör figyelmét is felkeltette ez a megindító kép, mégis rosszindulatú kárörömmel adta ki a parancsot a bevonulásra. Lejárt az idő és vissza kellett menniök

a nyirkos, penészszagú, sötét zárkába. Csak azért, mert magyarok voltak. Bűnük nem volt semmi egyéb.

Néhány nap óta zavartalanul hordatták az ebédet. Mindennap más-más család főzött számukra, voltak jobbmódúak, akik kétszer is megtették. Mindenki megkönnyebbülést érzett szívébe, hogy adakozhatott.

A kimenekítésben is próbáltak közbenjárni, de az már sokkal nehezebb volt. Egy alkalommal az ebédvivőket feltartóztatta az oláh őr, aki roppant nagy szuronyával eléjük állt s kellemetlen, nyers hangon jelentette ki:

- Nem szabad, meg van tiltva!

A jótékony két hölgy, akiknek egyike Márta volt, kérdően néztek reá, majd egymásra. Talán nem jól hallották volna! De az őr megismételte:

- Nem szabad, kérem. Megtiltotta az őrnagy úr!

Márta elsietett, hogy az őrnagytól magyarázatot kérjen. Addig az ételvivők váraoztak. A szegény foglyok pedig bent sóvárogtak a párolgó, ízletes ebéd után.

A máskor mosolygósarcú, köpcös, kis ember most dült ábrázattal járt fel s alá a folyosón. Márta el nem tudta képzelni, mi oka lehet a hirtelen páfordulatnak. A koncertre meghívták, jelen is volt és igen jól találta ott magát. Mi lehet hát az oka?! E néhány perc alatt roppant izgalmat állott ki. A megelőző kellemetlen benyomások után lehetőleg barátságos arcot vágott és lágy hangon kérdezte:

- Őrnagy úr, valóban ön tiltotta meg, hogy a foglyoknak ebédet vihessenek?

Az őrnagy összependítette a sarkantyúját és igyekezett kellemes lenni.

- Oi, Madame! Az önök pártfogoltjai között sok közönséges spion van, tehát ezért nem engedhetem meg istápolásukat.

- De hiszen tévedés, félreértés lehet, őrnagy úr! - védte őket Márta. - Ezek ártatlan határátlépők csak, akik elhagyott otthonukat jöttek felkeresni!

Az őrnagy felcsattant:

- Nem, kérem, ezek valóságos kémek. Már néhányat el is fogtak az éjjel s most utánanéznünk a többinek. Kérem, jöjjön be az irodámba, megmutathatok egy pár írást, amiben már beismerő vallomások vannak.

Márta szorongó érzéssel lépte át az iroda küszöbét. Az őrnagy kivett az asztalfiókból egy csomó iratot, végiglapozta, majd rámutatott egy magyar nemzetiszínszegélyű ívre, vaskos ujjával odabökve, mint egy feldühödt oroszlán:

- Itt van! Látja?! Horthy katonája!!

Az íven valóban ott állt nyomtatásban Horthy neve, nemzetiszínű keretben. Azután fényképeket mutatott, amely katonai egyenruhában, sapkáján az ismeretes tollal, elszántarcú, derék magyar vitézt ábrázolt.

Mártát valami remegő, áhítatos érzés fogta el ezek láttára, nem bírt szólni, egyrészt a gyönyörűségtől, másrészt a fájdalomtól. Ez a magyar fiú már a nagyváradi börtönben ül, talán iszonyú kínzásokkal vették ki belőle a vallomást. A Horthy névre szíve hevesen feldobogott: hálás volt a Gondviselésnek, hogy támasztott hát végre vezért a magyar nemzetnek, akitől, íme, az oláh is megretten.

Ezért a szerencsétlen fiúért nem volt mit tennie. Az őrnagy forrott a méregtől és ha az oláh haragszik, bosszúra szomjas. Mint csatát veszett, ment haza. A zárdafőnöknő intelmére lakását megváltoztatta. A volt magyar főkapitány engedte át neki férfiszobáját, miután a román tiszteknek el akarták rekvirálni. Így megmenekült ezektől a kellemetlen alakoktól. Az egyik sarokban angol garnitúra, a másokban széles heverőpamlag állt, szekrény és gyönyörű művű faragott diófaasztal alkotta a berendezést. A falon zöld fegyvertartón régi fegyverek és vívófelszerelés, szemben vele a kapitány olajfestményű képmása, díszmagyarban. Szép és hiú férfi volt kis és nagyváradi Várady kapitány, akinek most különlegesen jóleső örömet okozott, hogy sikerült kijátszani az oláh rekvirálást. Három szobája közül egyben leánya, Viola, a másokban ő maga lakott. A harmadik, amelyben most Márta élt, különbejáratú volt, az üvegezett teraszra nyílt. Kívül futórózsa s egyéb kúszónövény árnyalta be a délutáni nap heve ellen. A kapitányt a lakásért még mindig ostromolták a tisztek. Ahogy Márta hazaérkezett, éppen ezek egyikét kísérte le Várady a teraszról levezető lépcsőn. A találkozás elkerülhetetlen volt.

- Rossu főhadnagy vagyok! - mutatkozott be az oláh tiszt.

Márta futólag viszonzta a köszöntést és tovább akart menni. De meglátta szobája kulcsát a kapitány kezében és kérdőleg nézett rá.

- Bocsánatot kérünk - mentegetődzött az -, hogy bent voltunk a lakásában, de a tiszt urat meg kellett győzni arról, hogy valóban el van foglalva. Nem akart hitelt adni szavaimnak! - s élesen rá nézett a főhadnagra. De Rossu nem jött zavarba, kivágta magát:

- Azt hittem, hogy csak mint kellemetlen vendéget akar lerázni a kapitány úr és most örülök, hogy ezzel kissé feltartóztattam. Így legalább nagyságoddal találkozhattam. Sokat hallottam már önről és tudom, hogy szellemes, művelt nő. Ezért nagyon kérem, engedje meg, hogy tiszteletemet tehessem. Igen boldog volnék, ha társaságában tölthetném szabad óráimat.

Márta meg akart szabadulni tőle:

- Főhadnagy úr lehetetlent kíván tőlem, én nagyon elfoglalt vagyok s többnyire nem is vagyok itthon, - szólt.

- Tehát visszautasít?

- Nem óhajtok senkivel sem szórakozni, - válaszolt kurtán és otthagya a két férfit.

A tiszt halántéka dühében lüktetett, megütközéssel meredt a kapitányra és sértődött hangon szólt:

- Önagysága kissé túlságosan büszke, vagy hirtelen természet! Nem vagyok bosszúálló természet, de azért, mert én egyszerű, rangtalan erdélyi román családból származom, mint tiszt, sokat árthatnék neki.

- Vegye figyelembe idegességét - mentegette a kapitány -, meg aztán ön ajtóstól rontott a házba. Ahogy én ismerem, komoly, megfontolt nő, talán más alkalmat kell keresni a vele való találkozásra!

- Igen, más módon fogom megpróbálni, - vélekedett a tiszt, miközben a kapitány ruganyos léptekkel lekísérte egészen a kapuig. Amire visszajött, Márta künn állt már a teraszon:

- Miért nem dobta ki kapitány úr ezt a tolakodót? - szólt csendesen, de határozottan a visszatérő Váradyhoz.

A kapitány készségesen felelt:

- Megérdemelte volna és szívesen meg is teszem, de nem szabad feledni, hogy megszállás alatt vagyunk. Emelkedjen felül az ilyen kicsinyességeken, ne izgassa egy buta, faragatlan oláh viselkedése; most mindent el kell nyelnünk. Mióta a Clemenceau-határt megvonták, már megszállást sem szabad hangoztatni, hanem Nagyromániát kell mondanunk. De én ebbe bele nem nyugszom, amíg a világ világ lesz, - tört ki az ősi virtus a kapitányból. - Maga szereti a Gyulai költeményeit, úgy-e?

Majd lelkesen szavalni kezdett:

- Higyje el, Márta, igaza van Gyulai Pálnak, ahogy azt írja:

„Jó nemzetem el nem pusztít téged,
Sem vad muszka, sem kiművelt német.
Erőd, eszed van, ha meg kell lenni,
Csak a szótól reá érnél tenni...”

Ez az, látja? Bezzeg az oláh alattomos fortéllal aláaknázza a magyar hiszékenységet, ők azt tartják: „Tâçe si făce”. Nahát, megcsinálták nekünk. Sírt ástak, amibe beletemetkezhetünk. - Dühösen fújta egyet és fel alá kezdett járkalni.

Márta egy darabig gyönyörködött benne, majd visszavonult szobájába. Könyvet vett a kezébe, de nem igen értette, amit olvasott; gondolatai másfelé jártak, a mai események, a foglyok sorsa foglalkoztatták. Mennyi álmát elrabolta már a nemzet sorsa, bár az ő személye igen kicsiny ahhoz, hogy beleavatkozzék annak irányításába. De úgy érezte, hogy most itt valami égbekiáltó ostobaság történt. Hogy azoknak sem volt több eszük, de még annyi sem, akik az ország hajóját romba hagyták dőlni, ezer évnek dicsősége oda van! Avagy a végzet akaratából kellett ennek így lenni? Ez a magyar sors? ami ellen hiába minden küzdelem?...

Így töprengett magában és ezalatt leszállt az este. Nem gyújtotta fel a villanyt, a hold ezüst fénye beszűrődött az ablak félig lehúzott redőnyei között és a beáramló hűvös levegő kellemesen simogatta az arcát. Nem tudta volna megmondani, mennyi ideje ült már így, amikor két férfihang vonta magára a figyelmét. Óvatosan kitekintett a redőnyök hézagai között és nem kis meglepetéssel látta, hogy P... és Rossu között heves szóváltás folyik. Románul beszéltek, nem értette meg. Látta, hogy P... ököllel fenyegetődött, majd birokra keltek és Rossu csakhamar a földön hevert. Amikor onnan feltápáskodott, leverte magáról a port és kezet nyújtott amannak, amit P... elfogadott. Nagyon mulatságosnak tűnt neki ez, csak azt nem értette, hogyan és miért kerül az ő neve ebbe az összekapásba. Mert említette mind a kettő, de hogy miért, az örök titok maradt előtte...

XIV.

Ha valaki megjósolta volna, hogy nemsokára egy mulató oláh társaságba kerül, nem hitte volna el neki. Az oláhok bevonulása után nemsokára visszatértek az internáltak. Márta kerülte azt az utcát, ahol Doleschánék laktak, hiszen magától érthető volt, hogy ezentúl a baráti viszony meg kell, hogy szűnjék közöttük. A politikai és nemzeti ellentét kínai falként emelkedett közöttük. Azt gondolta, hogy most, mivel „ők” vannak felül, észre sem veszik majd a magyarokat.

De nagyon tévedett. Doleschánék minden régi ismerősüknél levizitáltak, akikkel, úgy látszik, a barátságot továbbra is fenn óhajtották tartani. Igen váratlanul érintette, mikor hozzá is eljöttek. Amint Vandának elgyötört, szenvedő arcát meglátta, szinte megdöbbsent és valósággal szánalmat érzett iránta. Azokat a nyomokat, amiket a rabság ejtett rajta, még nem tudta eltüntetni teljesen az őket ért nagy és váratlan öröm sem. Legalább tíz évvel idősebbnek látszott és kedélye is nyomott lett. A férjén ez alig volt észrevehető. Mégis csak többet bírnak tán a férfiak?

- Még most is érzem magamon a rabszagot, - kezdett mesélni Vanda. - Az a szenvedés, amit a kommunistáktól kiállottam, elég egy egész életre. Hidd el, Márta, az örület határszélén álltam: képzeld, még csak Koritól is elkülönítettek. Sohasem tudtam, melyik pillanatban kiáltják a 193-as számot, ez én voltam. Csak azért imádkoztam, hogy előbb velem végezzenek, ha már mindkettőnknek meg kell halni. Hogy ettől a borzalomtól elvonjam némiképp a figyelmemet, képzeld, a börtönöröm ruháit javígtattam. Ha már meg kell halni, mondtam, miért nem engednek velem együtt meghalni?

Kihívóan szétvetett lábakkal ott állott előttem, keményen nézett rám; apacsgallérja szétnyílt és látni engedte erős, izmos mellét.

- Igen nagy hibát követhetett el, *elvtárs*, - mondta. - Bizonyosan spionkodott, pedig ezért a gajdeszba kerül. Úgy látom, hogy maga nem közönséges fehérszínű.

- Nem segíthetne e valahogyan rajtam? - kérleltem a legnyájasabb hangon, mert észrevettem, hogy a durva szavak mögött jobb érzés rejtőzik.

- A parancs, parancs! - válaszolt. - Az asszonynépet sajnálom, mert azoknak mindig könnyen eljár a szájuk; s úgy állott előttem, mint a kérlelhetetlen végzet, - de majd segítek valamit, - nyugtatott meg.

- Lehet, őt is a helyzet tette azzá, amivé lett. Talán valami jobb érzésű magyar lehetett. Néha szánakozott rajtam, sőt egyszer kieszközölte számomra a Korival való találkozást is.

- Ne gondolj többé reá, - vigasztalta Márta.

- Most már az elért diadal kárpótol mindezért. Azt hiszem, az elégtétel teljes és tökéletes!

- Én nem hiszek ennek a helyzetnek az állandóságában, - jegyezte meg Doleschán. - Annyira szívárványosan szép, hogy szinte valószínűtlen. Álomszerű.

- Azt hiszem, a mieink túl optimisták, - tódította Vanda. - Marad minden úgy, ahogy volt. - De látszott rajta, hogy maga sem szeretné, ha jó próféta lenne. Inkább a Márta vigasztalására szánta, amit mondott. Kellemes akart lenni, a tökéletes győzelem fölényes tudatával. És sikerült, mert Márta pillanatnyilag szinte hálát érzett ezért a mondásért. Megerősödött a hite.

- Maior édesanyjának köszönhetjük szabadulásunkat, - folytatta Vanda. - Egy magasrangú magyar tisztet adtak ki érte. A nagyasszony azonban kijelentette, hogy addig nem hajlandó hazajönni, amíg valamennyi szilágyosomlyói internáltat vele együtt el nem engedik. Ennyire szereti a maga fajtáját. Még a Tiszánál is előbb minket szállítottak át a csónakon és ő utoljára maradt, mert nem bízott a katonákban. Mikor a határon átjutottunk, megtudtam, hogy katonáink Anikót keresik, s ő ki tudja, hol bujkált. Elém tettek egy fényképet s megkérdezték, hogy ez-e az, akit vádolólok. Azt feleltem: nem! Nem az, akit keresnek. Pedig ő volt. Nem tudom, mi volt velem, könnyezni kezdtem, eszembe jutott gyermekkorunk, amit együtt töltöttünk, azután a későbbi együttműködés kedves emléke szakadt fel a szívemben. Különbösen apai ágon ő is román, az öreg Maroschánt jól ismertem. A nevét azért magyarosította meg, mert szégyellte származását.

Márta meghatódottan hallgatta.

- Ó, miért is kellett nekem ezt a kort megélni? - sóhajtott. Nem akarta szinte hinni a Maroschán-dolgot. Doleschán azt állította, mindennek az Apponyi féle rendelkezés az oka.

- Örüljön, hogy egy ilyen nagy történelmi időszakot élt át, mely szinte páratlan a világtörténelemben. A népek önrendelkezése nyelvi alapon! Milyen szépen hangzó eszme ez és íme, meg is valósult. A nagyhatalmak hozzásegítettek ehhez a földhöz, de megtartani, esetleg megvédeni magunknak kell majd...

- Mint vesztes felek, mi magyarok hogyan örülhetnénk ennek? - kérdezte Márta szomorúan.

- Minden úgy marad, mint volt eddig, csak a vezetés most a románok kezében lesz, - játszotta a nagylelkűt az ügyvéd. - Ne feledje, mi hálások szoktunk lenni és ha netalán kellemetlenségei lennének, mindenkor segítségére sietünk.

- Míg engem látsz, ne félj! - biztatta szeretetreméltóan Vanda is. - Ha követelik, csak tégy esküt, ez célszerűbb, mintha megtagadod. A román államiban bármikor a legjobb állásra számíthatsz. S elvégre a kenyér az első!

Óvatos és ravasz diplomata volt Doleschán, jól be tudott a magyarok bizalmába férközni, de azért szívvel-lélekkel az oláh célokat szolgálta. Egy hét alig telt el, megkapta a táblabírói kinevezést és az esküt nem tett bírók helyébe kevés képzettségű oláh hivatalnokokat helyeztetett.

Mikor búcsút vettek Mártától, Doleschán szívélyesen meghívta Mártát a hazajövetelük örömeire rendezendő családi ünnepélyre.

Vanda még egyszer az ajtóból visszafordult:

- De bizonyosan számítok rád - mondotta -, neked nem szabad hiányoznod. - Jó leszel gyászmagyarkának - gondolta.

De Márta egy pillanatig sem gondolta, hogy el fog menni.

Doleschán házában folytak az előkészületek a nagy napra. Most már nemcsak a kiszabadulásuk örömnapja volt ez, hanem a táblabírói kinevezését is ünnepelték.

Aznap este az egész lakás fényesen ki volt világítva. Az asztal pazarul felterítve, a nagy ebédlő valósággal fényben úszott. Választékos ételektől és italoktól roskadozott az asztal. Doleschánt jó módú embernek ismerte mindenki, saját háza, szőlője, villája és termőföldje volt, könnyen megengedhette magának ezt a luxust.

Az úri szobában finom és jóillatú sűrű füst keringett a sok cigarettától és szivartól. A férfiak ittak és politizáltak. Nő nem volt jelen egy sem. Ávrámék már kivonultak a falujokba.

- Csodálom, hogy Márta még nincs itt - szólt feleségéhez Doleschán. - Vajjon miért késik?

- A vacsoraidő már itt volna. Asztalhoz is ülhetnénk - válaszolta Vanda. - De még várjunk egy kicsit rá, azonban ahogy én ismerem, aligha fog ő eljönni.

- Talán érte megyek - vélte a férj. - Akarom, hogy itt legyen. És jelentőségteljesen ránézett a feleségére. Értsd meg: akarom, hogy lássa ezt és nyugodjon bele a megváltozott helyzetbe.

- Te csak maradj, inkább majd én, mulatassd a vendégeinket, - szólt Vanda. - De hol van P..., ő is bizonyára szívesen megteszi.

Doleschán magyarázkodott:

- Megkértem, hogy a cigányokat rendelje ide. Vacsora után mulatni akarok.

- No, akkor megyek magam, ez lesz a legbiztosabb, - szólt az asszony és ellejtett.

Amint belépett Mártához, az nyugodtan kézimunkázott. Kissé meghökkent Vanda láttára, hiszen sejtette jövedele célját.

- Hát te így készülsz, Márta? Türelmetlenül várunk s te itt nyugodtan kézimunkázol. A társaság már együtt van, csak rád vár és Kori igen rossz néven venné, ha kitérnél a meghívás elől. De én magam is egyenesen hadüzenetnek veszem, mint aki megveted ezt a mi társaságunkat és azért nem jössz.

Márta erőltetett kedvességgel mentegetni kezdte magát:

- Hogyan is gondolhatsz ilyet, csak tekints a dolgok mélyére és magad is rájössz arra, hogy a jelen politikai helyzet minő válaszfalat állít közénk. Ezért nekem jobb, ha itthon maradok! De különben is, nem jól érzem magam, kedélyhangulatom se arra való, hogy most egy nagyobb társaságban részt vehessek. Elrontanám másoknak is esetleg a jókedvét.

- Lári-fári, a kedélyhangulatod majd megjön ott! Ami pedig egészségi állapotodat illeti, az nem lehet kifogás, jó színben vagy. Az a válaszfal, amiről beszélsz, nem ok arra, mert a mi barátságunkat az nem befolyásolhatja. Ha csak a te részedről nem - tette hozzá nyomatékkal. Szinte érzett belőle, hogy ez nem lenne ajánlatos. Mert „cine mintye”.

Márta belátta, hogy csak ártana magának, ha ellenszegül. Kelletlenül öltözködni kezdett. Sokáig válogatott a ruhái között, végre kiemelt egy magyar motívumokkal hímzett fehér ruhát a szekrényből. Ha már meg kell tenni, - gondolta, - ezt a nemzeti est ölti magára. Aztán nemes illatszerrel ellátta magát s mikor készen volt, megkérdezte Vandától:

- Jó lesz így?

- Sőt, nagyon is szép vagy így, - hízelgett a kétlelkű asszony. - De kit akarsz meghódítani ott a románok közül? - kérdezte hamiskásan.

Márta nem akarta elérteni a célzást, hanem megkérdezte mégegyszer:

- Vajjon igazán szépnek találsz ebben az öltözetben?

Vanda szinte áradozott:

- Talán kételkedel? Mindenesetre összhangban van az egyéniségeddel. Tudod különben ez a kalotaszegi varrottas hasonlít a román viselethez, sőt egészen olyan. A román urak még tüntetést fognak ebben látni és esetleg ez hasznos lesz a számodra.

Márta még mindig rázogatta a fejét:

- Nem, nem, mégsem, - igazán ne vedd rossz néven, de - jobb lenne, ha itthon maradnék.

- De most már aztán igazán siessünk! - Ha nálad nélkül mennék haza, Kori nagyon meg volna sértve. Ezt pedig bizonyára nem akarod?

Mártának nagy lelki erőre volt szüksége, hogy elrejtse feltörni akaró érzéseit. De legyőzte minden lázongását, elindult vele. Amint belépett a két nő, hangos éljenzéssel fogadták és mindjárt készültek is az asztalhoz. Mártát a vikárius vezette asztalhoz és jobbról foglalt helyet mellette. Balról Vanda ült. Jelen volt a többek között egy magasabbrangú tiszt is a regátból. Az államvasutak főigazgatója, a sánta polgármester és még sok más helybeli oláh nagyság. Mártát nagyon dédelgették, mivel hogy szerették volna a saját részükre megnyerni. Elég ostobák voltak feltételezni, hogy majd az oláh állami iskolánál is hasonló propagandát fejtene ki, mint amennyit a magyar ügynek szolgált. P... félig-meddig, mint a házba tartozó szerepelt. Segített bort tölteni a poharakba, amik igen gyakran ürültek, mert az oláhok talán még jobban tudnak inni, mint a magyarok. Ők a bornál erősebb szeszeket kedvelik, éppen ezért, ha borra kerül a sor, szinte víz gyanánt kezelik.

Mikor elhelyezkedett Márta, egy észrevétlen pillanatban megszámlálta, hányan ülnek az asztalnál s éppen tizenhárman voltak... Kissé megborzongott erre, az általános babonás félelem erőt vett rajta, hogy szerencsétlenséget rejt magában ez az ominózus szám. Odasúgta a mellette ülő Vandának, aki praktikusán akarta elhárítani a veszélyt. Figyelmeztette férjét, hogy hívják be Tucit, mivel hogy megígérte neki, hogy ő is velük fog vacsorázni. Így került Tuci a felnőttek közé, amire kimondhatatlan büszke is volt a kis kölyök.

A vikárius nagyszabású felköszöntőt mondott oláhuul, melyre felhangzott a treászke! Dr. Doleschán megköszönte s azután magyarul folytatta:

- És most arra kérem az én kedves vendégeimet, akik örömben részt venni eljöttek, társalogjanak ma este lehetőleg magyarul, tekintettel arra, hogy egy magyar nő van jelen, akit mindannyian szeretünk és nagyrabecsülünk. Ő „még” nem érti a román nyelvet. A „még”-et különleges nyomatékkal mondta. Majd meg fogod tanulni - gondolta.

- Éljen, éljen - hangzott magyarul. Az üvegezett verandán most megszólalt a zene. Egy érzelmes oláh műdalt játszott a banda: „Te csak szeress!” Vacsora végeztével pedig kiszólt Doleschán:

- Magyarart húzzatok! A legszebb magyar nótát!

Jóska primás belekezdett: „Szomorú a nyárfa erdő”. Majd pedig: „Ott, ahol a Maros vize”, csak úgy sírt a hegedű húrja. Ezek voltak a háziúr nótái, velük dalolta. Aztán P... énekelt „Éva keringőjéből”. Szép, mély csengésű bariton hangjában mindenki gyönyörködött. Mind magasabbra fokozódott a hangulat. Doleschánnak az okozott volna gyönyörűséget, ha Mártát is élénknek látta volna. De ő mindaddig nagyon egykedvűen ült a helyén. Valami megnevezhetetlen küzdelem dúlt bensejében, amiről a környezetnek sejtelve sem volt. Csak ritkán váltott szót, hol az egyik, hol a másik szomszédjával. Valahogy az volt az érzése, hogy itt most mindenki az ő szenvedésében gyönyörködik. És a magyarság szenvedésében.

- Éljenek a nők! - kiáltotta P... és csöndes hódolattal közeledett, hogy kocinthatson Mártával és Vandával. Mindenki magasra emelte a poharát. P... folytatta:

- A férfi életét magasra törő vágyak irányítják, de az örök női mégis vonz bennünket! - Aztán érintette poharát - tekintetük találkozott.

Márta ma este először mosolyította el magát. Eszébe jutott a múltkori jelenet ablaka alatt és szerfölött kíváncsi volt ismerni a dulakodás okát. De büszkesége legyőzte a kíváncsiságát, nem akarta elárulni, hogy szemtanuja volt az esetnek. Jóska primás ott húzta már mellette legkedvesebb nótáját. Lassanként vidámabb lett, a lelke mélyén rejtőző érzések felszakadtak s mint a forrás, utat tört magának, kiragadva a környezet nyomasztó hatása alól. Vanda dalba kezdett s ő segített neki, de nem sokára messze elhagyta azt. A primás boldogan kísérte, hiszen a háziúr jó borralalót ígért neki ezért. A bús hallgató nótát egy vidám követte. Az egész társaság tapsolt, ujrázott, de Márta, mintha megbánta volna, újra elkomolyodott és nem volt hajlandó tovább énekelni.

- Ez az! - lelkesült P... - amit mi románok nem tudunk! Ezt a sírva vigadást! A magyar ember ugyanabban az órában szomorú és vidám tud lenni egyszerre!

Márta aztán nemsokára otthagyta a társaságot, a táncban már éppen nem akart részt venni. Azok aztán tomboltak a maguk módja szerint egész reggelig.

A tizenhárom szám jelentősége a vikáriuson teljesedett be. Még ugyanabban az évben az a megdöbbentő hír járta be a várost, hogy az életerős férfi váratlanul elhunyt. Nagy gyász volt ez a románságra nézve, a magyaroknak pedig egy ádáz ellenségükkel kevesebb maradt...

XV.

A tegnapi különböző benyomások kínzó hatása alól a várkertbe menekült Márta. Itt a százados fák árnya alatt, az ősi falak emlékeket rejtegető omladécai között jól esett elmerengeni és visszaidézni a boldogabb múlt álmovilágát. Hiszen a jelen annyira kétségbeejtő! A napsugár ide csak gyéren hatol be és az emberek arcára is ritkán derül mosoly. A néhány korhadt fapadon öreg nyugdíjasok szoktak búsan üldögélni, eltűnődve azon, ami elmúlt. A jobb időt látott öreg emberek keserűségével kérdezgették egymástól sokszor:

- Hova lett a magyar dicsőség?!

A jelen mostohaságára minduntalan figyelmeztette őket a régi gimnázium nyitott ablakából kihallatszó beszéd. Bizony azt oláh szó tarkította. Vajjon a magyar fa jövődjé hajtasai ezekből kivirulnak-e, akik most méter vastagságú falak között szorongva, visszafojtott és megkínzott érzéssel szívják magukba, mint tiltott tudományt, a magyar történelmet és a magyar nyelv szépségeit. Közben talán ökölbe szorul a kezük, ha a nagy megtorlásra gondolnak, mikor, ha majd eljön a leszámolás nagy napja, mindenért megfizethetnek. Vajjon gondolnak-e naponként erre s nem haldoklik-e bennük magyarságuk öntudata? Ki tudja? Erre majd a jövő felelhet.

A könyörtelen sors elvette tőlük még annak a lehetőségét is, hogy ülve hallgassák az előadást, ha csak hazulról nem visznek székeket. A felszerelést fényes, új gimnáziumoknak adták, ahol most az oláhok dominálnak. De jó így. Legalább van, ami mindig figyelmeztesse őket a keserű valóságra.

Lassanként aztán Márta nyughatatlan lelkiállapota elcsitult. Visszamerült a mindennapi élet lehetőségeinek latolgatásába. Minthogy az államiból már régebben kiűzték, egy darabig a római katolikus főiskolába vonták össze a különböző felekezetű magyar gyermekeket. Az új iskolai év kezdetétől fogva már azonban a református iskolánál fog tanítani s ezt az elhatározását nem ingatta meg semmiféle ígéret, amivel az oláhok valósággal elhalmozták. Ő inkább a nehezebb részt választotta, ami lelkületével jobban összhangban volt, minthogy alárendeltje legyen az oláh műveletlenségnek. Látta, hogy a menekülésből lassan visszazállingózott tanárnőnk Vanda igazgatása alatt, teljesen ki voltak szolgáltatva az új hatalom kényének és csak addig túrték meg őket, amíg saját fajtájukból pótolni nem tudták. Most azon gondolkozott, mi módon lehetne egy magyar szellemi központot létesíteni, mert mind nagyobb arányokat öltött az oláh intézményes iskolák száma. Még óvodák felállításáról sem feledkeztek meg. Ezzel szemben szükségessé vált valami ellenakció. Már régebben felvetődött egy nőszövetség alakítása, most elérkezettnek látta az időt, hogy a cselekvés terére lépjen. Ezt mindenekelőtt közölni szándékozott a lelkésszel, akinek a támogatása az eszme megvalósítására nézve erkölcsi érték volt és a sikerrel volt egyenlő.

Hamarosan sikerült neki mintegy 40 tagot gyűjteni: csendes rábeszéléssel megnyerte azokat, akiknek szívében feküdt gyermekeik jövője. Most a további teendőkön töprengett, amikor gondolataiból egy ismerős hang zavarta fel:

- Szervusz! Hogy vagy a tegnapi muri után? Hagyd ezt a komolykodást, úgyse tudsz ezzel semmin változtatni.

Vanda volt, aki hangos jókedvvel közeledett felé. Őszülő hajszálait a homlokára kuszálta a szellő és szürke szemeiben az álmoság jelével, szúrósan tekintett Mártára. Mártának most is, mint mindig, nagyon kellemetlen érzés markolt a szívébe, ha ezzel a kétlelkű asszonnyal

találkoznia kellett. A jelen miatt érzett minden keserősége ott lázongott a lelkében, de erőltetett mosolygással, barátságos próbált lenni:

- Szükségét éreztem egy kis szabad levegőnek - úgymond -, azért jártam egyet, de már megyek is, mert a lelkészünk vár.

De Vanda nem engedte el egykönnyen:

- Hagyd azt a savanyú embert! Beszéljünk másról! Tudod, hogy Tógyer tegnap el volt ragadtatva veled - sűgta asszonyos pajkossággal - és nem is csinált belőle titkot. Ő tulajdonképpen igen jó parti lesz ám idővel. No, mit szólsz az ügyletkez?

Márta csodálkozva nézett Doleschánnéra:

- De hiszen fél a nőktől, a multkor mondta, mert csalódott bennük. Azt mondta, még nem is olyan régen. Aztán meg román, hát tárgytalan az egész.

Vandának ezzel nagyon kellemetlent mondhatott, mert hirtelen felcsattant:

- Mondjad, hogy oláh, tudom, így jobban esik!

- Nem tehetem most, mert jól tudod, ezért büntetés jár.

- Ne félj, én nem árulak el, inkább segítségedre akarok lenni mindenben, de azt tapasztalásból mondhatom neked, az oláh férfiak sokkal könnyebben meghódíthatók és még más náció is, mint a magyar.

Márta csak hallgatta.

- Aztán tégy mielőbb esküt - folytatta -, Maiorral beszélünk érdekedben. Mindent megígért, de előbb személyesen akar veled beszélni. Ha majd legközelebb eljön, a városházán fogadni óhajt téged.

- Én nem kértem őt erre, tehát hogyan jutok hozzá? - tudakolta Márta.

- A polgármester be akar mutatni neki, mivel olyan kiváló tanerő, mint te vagy, nagy érték volna. Nekünk nincsenek elég képzett és főleg agilis tanerőink. Most még a legjobb állást nyerheted el. Később már nem is nyújt alkalmat az esküre a kormány; tehát csak beszélj Maiorral. Ő igen művelt, okos és kellemes ember.

- Majd meglátom - válaszolt kitérően Márta -, csakhogy véget vessen ennek a témának. - Én úgy vagyok vele, hogy erre a rövid időre nem tartom érdemesnek nemzeti hűségemet feláldozni anyagi előnyökért.

- Rosszul teszed! Ne reméld, hogy a helyzet egyhamar vissza fog fejlődni a régebbi állapotba. Ezer évig így volt, lehet, hogy újabb ezer évig így lesz! Hogyan is mondjátok ti magyarok? „Hol kerék, hol talp.”

- Sőt azt hiszem, s bízom abban, hogy csak pünkösdi királyság lesz a románok uralma. Ezt is mondjuk mi magyarok gyakran.

Mintha kígyócsípés érte volna a cinemintye asszonyt, azonnal megváltozott. A fojtott düh elemi erővel tört ki belőle:

- Századok és ezredévek kellenek ahhoz, hogy itt megint Magyarország legyen, érted? Az még nem történt, hogy az oláh bocskor taposott volna a nyakára a magyarnak. Most még a magyarok külön Istene, a Hadúr sem tud ezen segíteni. De mondd, mire alapítod ezt a reményedet? Tudsz talán valami kedvező hírt, vagy jelet? - kérdezte ravaszul Vanda. - Hm! én még valami összeesküvőt is foghatok ma, úgy látszik, - gondolta. De Márta nem árult el semmit.

- Magam sem tudom, csak érzem, hogy ez így nem maradhat, majd az idő meghozza magával. Hogyan s miként, az az Isten dolga és a jó szerencsée! Bízom a magyarok ősserejében, tudod, volt már nekünk ennél nagyobb bajunk is. A mohácsi vész, a török világ s romjaiból mégis újraépült az ország. Olyan a mi népünk, mint a fönixmadár; vagy mint a mitológiai Antheusz. Minél többször a földhöz sujtják, annál nagyobb energiával szökken talpra.

- A mostani helyzet azonban teljesen reménytelen, hiszen az egész világ ellenetek van, mert ti okoztátok a háborút, - vitatkozott Doleschánné.

- Ez tévedés! A világ ítélete igazságtalan! Sajnos, nekünk jutott osztályrészül ez a szenvedés; de a történelem majd igazolni fog bennünket.

Éppen elhaladtak egy szobor előtt.

- Nézd, - mutatott fel Vanda rá. - Nézd, ilyen szárnyaszegett most a magyar nemzet, mint ez a holló. Pompásan aposztrofálja ez a ti helyzeteteket.

Márta már nem bírta tovább, kitört belőle a keserűség.

- Vanda, ha azért jöttél, hogy engem megsebez, elérted célodat. Engedj! nem akarok hallani többet.

- No, azért ne vedd olyan zokon, ha mondok is olykor valamit, csak válaszoltam neked. Hanem azért légy nyugodt, én mindig jóakarattal vagyok és megvédelmezlek, ha úgy esik, - nagylelkűsködött Vanda.

Csodálatos keveréke volt ez az asszony a jónak és a rossznak. Jellemének ijesztő kétszínűsége bizalmatlanságot kelthetett bárkiben, aki közelebbről ismerte. Néha epés volt, de tudott nagyon kedves is lenni, jókedvű, bizalmas, s ezzel sokakat megtévesztett.

- A magyar egy önmagát kiélt nemzet, - folytatta. - Századok, ezredek multán minden nép kihál. Görögország is így járt, eljutott a legmagasabb fejlődési fokra, aztán bekövetkezett a hanyatlása. Ez történt most a magyarokkal. A mi népünk nyers anyag, művelődése meg volt akadályozva, ti akadályoztátok meg, most azt kell pótolnunk. Ötven év alatt utól fogjuk érni a magyarokat kultúrában is, s akkor miénk a jövőendő Közép-Európa népei között.

- Az nem lehet - tette meg ellenvetését Márta -, mi tovább fejlődünk, nem állunk meg csupán azért a kultúránkban, hogy megvárjuk a románokat. A Balkán csak Balkán marad továbbra is.

Így vitatkozott a két nő, mindenik védte a maga igazát; mintha rajtuk fordult volna meg a nagy világ e még nagyobb problémája.

Mártának különösnek tetszett már az is, hogy az utóbbi időben, mint pártfogó védnöknő hangoztatta befolyását vele szemben Vanda. Sokszor készült már rá, hogy ezt a fogadatlan prókátorságot visszautasítja egy-két komoly szóval. Hiszen ő nem akar semmi olyat csinálni, amivel az új rendszert megsértené, vagy a törvénybe ütközne, tehát nincsen semmi szüksége sem védelemre, sem menedékhelyre. Arra persze nem gondolt, hogy működését rossz szemmel nézték, amit a közel jövő be is igazolt. Érzéseiből nem csinált titkot. Azzal pedig, hogy felekezeti iskolához ment, úgy érezte, magyarságának tartozott. Életét betöltötte hivatásának hű, odaadó teljesítése. Úgy érezte, valóságos kultúrmisszió az, amit művelt, de nem gondolt arra, hogy ezzel azt a látszatot keltette, mintha „irredenta” eszméket szolgálna. Modorbéli ügyességével magához tudta vonni a társadalom különböző rétegeit, ez volt a bűne s ezzel kiszolgáltatta magát az oláh hatóság ellenséges indulatának.

Már éppen elhagyni készült a kertet, amikor feléje közeledett az őr. Öreg, kopott jószág volt már, csak kegyelemből tartották a magyarok is, az oláhok pedig egyelőre ott felejtették. Görcsös botjára támaszkodva, tipegett Mártához, s miután viseltes kalapját megemelte, halkított hangon kezdte panaszkodni:

- Instálom alássan, tetszik látni azt a félig elégett padot ott? A nyáron villám sújtotta azt a fát, akkor kapott tüzet. Ott szokott ülni az a gaz oláh kölyök, aki mostanság ellopja a hősök emléksobráról a koszorúkat. Ha este viszik oda, reggel már nincs ott, azért áll ilyen kopáron ez a szobor. Az én öreg fejemben folyton az motoszkál, hogyha már a villám eltévesztette útját, hogy nem bele ütött, nem lehetne-e valamely mesterséges módon ártalmatlanná tenni ezt a kegyeletsértő, vad oláh suhancot?

Az öreg egész lényéből szinte sugárzott a felháborodás, a harag és a tehetetlen düh érzése. Botjával türelmetlenül ütögette a földet és szitkozódott. Márta szelíden lecsitította:

- Jó öreg, bízza a büntetést a Gondviselésre. Mi nem avatkozhatunk bele most, a sors keze ez rajtunk.

- Úgy van, instálom, ahogy tetszik mondani! Áldja meg az Isten minden lépését! - Aztán elindult a kertben. Márta hosszasan nézte, mint tipeg-topog, hajladozik, eltűnik a bokrok mögött, majd ismét előkerül. Jó negyedóra múlva újra ott állt a szobor előtt, ölében frissen szedett, színes vadvirág, amit a park füvei között szedegetett. Levette a kalapját és áhítattal szétszórta a szobor talpazatára a virágokat...

XVI.

*Van a világnak Atyja,
Van egy hű gondviselője.
Mindenki megtalálhatja,
Aki csak el nem fordul tőle.*

(Petőfi.)

Mártát a Maiorral való találkozásra a román előjárósággal kényszerítették. Deleju, a sánta polgármester, mesterileg vitte bele a dologba, idézést küldött. Ő nem is sejtette, hogy mi rejtőzik mögötte. Gyanútlanul ment fel az irodába, ahol közölte vele a polgármester, hogy a nagy férfiú vár reá a mellékteremben. Hirtelen szinte nevető kedve támadt, érezte, hogy kelepcebe jutott s most már ki nem térhet előle, mert ezzel csak kínosabbá tenné helyzetét. A nagy politikus arról akarta meggyőzni, amiről már eleget hallott, hogy a helyzet változatlanul így marad beláthatatlan időig és a saját érdeke kívánja, hamarosan tegyen esküt. A román állam kötelékében nagyon megbecsülik majd munkásságát. Maior emelkedett tónusban beszélt és hangsúlyozta saját elvi álláspontját is Erdély önállósítására nézve. Meggyőző szavai irgalmatlanul józanul és reálisan hangzottak, de Márta nem reagált rá. Mindenek ellenére megmaradt elhatározása mellett, tovább folytatta munkáját a magyarság, a szeretet és a megértés jegyében. A kommunizmus alatt a hitélet is nagyon megrendült. Az Istent sokan eltaszították maguktól, vagy talán magukat dobták el messzire Istentől. Pedig egyedül a vallás az, mely letörli szelíd kezével a század homlokáról a sötét gondokat, megakadályozhatja a társadalom alapját fenyegető veszélyeket. Márta e téren is kitűnő módon buzgólkodott.

A fehérre meszelt ekleziális iskolaépület szerényen húzódott meg az impozáns és modern lelkészlak mellett, melyhez át egy közbeeső kerti ajtó vezetett. A deszkakerítés mellett orgonabokrok sorakoztak s az udvart zöld gyepszőnyeg borította. Valamivel feljebb, közvetlen a Magurahegy tövében áll a kétszázéves református templom, melynek harangja reggelenként hívogatólag csendül meg az őszi, kristályos levegőben. Egy nagyobb térség terül el a paplak keleti oldalán, melyet most erőszakosan kisajátított az oláh egyház és oda templomot kezdett építeni. De pénz hiányában félbenmaradt, valószínűleg ellopták az építészek az árát, a moha belepte a félig megépített falakat és csonka tornyát. Úgy állott ott elhagyatottságában, mint egy szertefoszlott reménység emléke... Fölötte az emelkedésre tölgyek és fenyők között kanyarodik fel az út, ezen járnak fel mindennap a református gyermekek buzgó imádságra. Kétszáz gyermekajkról zendül fel ilyenkor az ének a világ Urához: „Perelj uram perlóimmal, Harcolj én ellenségimmel.” Csak Te vethetsz véget a magyar szenvedésnek. Csak itt, a szent falak között volt még szabad énekelni a magyarok imádságát is, a Himnuszt.

Márta most erre járt, elindult felkeresni a papját. Benyitott a lakásba.

Nesztelen léptekkel haladt végig a nagy tanácstermen, ezen keresztül lehetett a lelkész dolgozószobájába jutni. Kutassy Mihály lelkész ötvenen felüli, alacsonytermetű, sovány férfi volt. Természeténél fogva kicsit külön, kicsit emberkerülő és büszke volt. Gondterhesen ült íróasztala mellett, a bő karosszékekben. Amint a belépő tanárnőt észrevette, tőle telhetőleg barátságosan tekintett reá. Mártát kivételképp mindig szívesen fogadta, bármikor jött hozzá, mivel segítségére szüksége volt. Jól tudta, hogy iskolája népszerűségét neki köszönhette. Bátor fellépésével és határozottságával imponált is neki, de meg iskolája érdekéért mindenre

képes volt. Sok kellemetlensége volt már az oláhokkal, s bizony jól esett neki, ha segítőtársai akadtak.

A lelkész jó hazafi volt, de sok tekintetben maradi, amolyan szobatudós. Nem egyszer a végletekig elhagyta ragadtatni magát, mert az oláhok az egyház autonóm jogát nem akarták respektálni. Ingerlékeny, ideges természete ismeretes volt, kifakadásaival sokszor többet ártott, mint használt egyháza ügyének. Ezért aztán kényesebb természetű kérdésekben mindig Mártát kérte meg, hogy bonyolítsa le az ügyet az oláh hatósággal. Az irodába nem hatolt be a külvilág zaja, még a kilátást is sudár fenyőfák zárták el. Háborítatlanul cserélhették ki gondolataikat a magyar ügy jövőjéről. Hatalmas kert közepén állt ez az épület, a hatszobás lakás minden kényelemmel be volt rendezve és leányával lakott benne Kutassy. Csöndes, visszavonult életet éltek. A vendégszoba csak akkor kapott lakót, ha sátorosünnepek alkalmával a legátust odaszállásolták. Magábavonuló, zárkózott természetét már ismerték és csak a hivatalos ügyekben keresték fel. Népszerűtlenné azóta lett, mióta második feleségétől elvált, aki pedig első ideálja volt. Teljesen érthetetlen volt ez a hívei előtt, s vele főként a nők ellenszenvét vonta magára. Ennek köszönhető az is, hogy kevés hallgatója volt a templomban.

- Nagytiszteletű uram! - kezdte Márta, miután az egyszerű bőrdíványon helyet foglalt. - A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület megvalósulása nem ábránd többé, bár eddig mindketten annak tartottuk. Íme, negyvenen írták alá ezt az ívet s kérik az alakuló gyűlés összehívását.

A lelkész boldog örömmel nézte át az ívet, a meghatottság leolvasható volt az arcáról.

- Köszönöm, nagyon köszönöm - mondta -, hogy ezt ilyen szépen megcsinálta. Az összejöveteleket legjobbnak látnám vallásos esték keretében hetenként egyszer megtartani, mert csak így háríthatjuk el magunkról a gyanút. Az oláh előljáróság könnyen politikai szervezkedésnek minősítheti és esetleg akadékoskodni fog.

(Ideges félelme nem volt alaptalan, pár hétre emiatt internálták is, de a püspökségnek nagynehezen sikerült kimenteni és szabadságát visszanyerte.)

- Nem gondolnám, hogy gyanúra adna okot egy női egyesület, - védekezett Márta. - Azt hiszem, nem is fogják különösebb figyelemre méltatni.

- Bár úgy lenne, - folytatta még mindig aggodalmaskodva a lelkész. - Önt, kedves Márta, mint határozott és akaraterős egyént ismerem, ezért szeretném a titkári teendővel megbízni addig is, amíg a tisztikart az alakuló gyűlésen megválasztjuk. Az elnök hivatalból magam leszek, elnöknőnek dr. Görömbeyné, ügyvivőnek Kristóffy úrnőket fogom felkérni. Ezzel kész volnánk a tervezéssel, az alapszabályokat a gyűléssel jóváhagyatjuk s aztán felterjesztjük a belügyminiszterhez. A további sorsunk aztán a hatóság jóakarátán múlik.

Ezzel véget is ért a diskurzusuk. Márta elbúcsúzott s ettől fogva friss energiával fogott a szervezés hátralevő munkájához. A hajó, melyen elindultak, csakhamar révbe is ért és a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület védőbástyája lett a szilágysomlyói magyar kultúrának.

Alig lehet nagyobb öröm, mintha a törekvő ember munkájának eredményét látja. Így volt Mártával is. Kutassy lelkész a hetenkénti összejöveteleken elnökölt, Márta többnyire közreműködött és előteremtette a többi szereplőket.

Az elgyötört kedélyek felüdültek, a szenvedő ajkak panasz helyett imádságra nyíltak. Megjelenhetett itt a legelőkelőbb hölgy és a bekötöttfejű anyóka, s a nemzeti eszme jegyében összefért. Leomlottak a válaszfalak, melyek addig az emberek között fennállottak, a szeretet eltüntette azt. A sötétség és kétség helyét lassanként a remény, megelégedés és világosság

váltotta fel. S nem kellett hozzá nagy dolog, csak az a bizonyos szociális olajcsepp, mely nem egyéb, mint keresztényi szeretet.

Ilyen összejövetelek alatt a rab magyarok érzelmi zsilipjei felszakadtak, mindenki érezte annak jótékony hatását. Egy alkalommal elszavaltatta Szabolcska egyik újabb költeményét. Címe: „János vallástétele Jézus iránt.”

Én szentem, én áldott Egyetlenem
Neked élned kell győzedelmesen.
Hiszek jövődben, szent harmadnapodban,
Bár sírba tettek: Isten ott is ott van.
S ha megvert és megpróbált is kegyetlen,
Tudom még felmagasztal. -
- Én hiszek benned rendületlen! stb.

Erre az allegorikus versre minden szemben a lelkesedés tüze lángolt s fellobogott újra a remény.

Sokszor kellett beugrásszerűen szerepelnie. Egy ilyen alkalommal felolvasta az Erdélyiek tízparancsolatát, amit a csonka földről kapott. Aki ezt ismeri, tudni fogja, mennyi merészség kellett ahhoz... Tudva, hogy a titkosrendőr is ott lehet. Márta személyesen ismerte, most nem volt jelen.

Mint hogy senki sem vállalta, felolvasta ő és vállalta érte a felelősséget.

A sokféle küzdelmek között megérlelődött benne az elszánt akarat és gyors cselekvésre indította. Az volt a meggyőződése, hogy félni nem kell az „oláhtól”, a bátor fellépéssel sokkal többre megy mintha meghunyászkodnék előttük.

A kicsiny tábor, mely fáklyavivője volt eleinte az eszmének, az 1920. év őszén 80 tagra szaporodott. A hitélet terén is nagy eredményeket értek el. A templom megtelt hívekkel. A tagok száma mindegyre szaporodott. Szilveszterkor délutáni istentisztelet keretében tartották meg az ünnepélyt, este pedig a tanácsteremben „szeretevendégséget” rendeztek. A délutáni összejövetelekre Márta meghívta a zárdafőnöknőt is, aki fenkölt gondolkozású, nemesen érző szív volt és megértéssel fogadta a meghívást. Tudta jól, hogy az egységre szükség van, három apácával megjelent a templomban. A szeretetvendégségen pedig a katolikus plébános segédlelkészével együtt vett részt. Az egyházak ilyen összefogása nagy vívmány volt, az elnyomatás, a közös szenvedés közelebb hozta egymáshoz a két vallású magyarokat s boldogan ölelkeztek össze a krisztusi szeretet jegyében. Nem bántotta őket az, hogy az egyik t-vel, a másik ty-vel írja. ezt a szót: „keresztyén”. Mindenik elsősorban magyar volt és csak azután különböző felekezeti. Az ünnepély harmóniáját csak az sértette, hogy az elmaradhatatlan polgári rendőr is ott ólálkodott a vendégek között.

Miután a két lelkész egymást keresztyéni szeretettel üdvözölte, Kutasy a Lórántffy Zsuzsanna Egyletnek köszönetét fejezte ki a presbitérium nevében.

- Azért a fáradhatatlan tevékenységért és áldozatos buzgalomért - úgymond -, amellyel vallás-erkölcsi életét üdvösen befolyásolja, s legfőképpen azért, hogy az iskola ügyét oly lelkesen, oly odaadó szeretettel felkarolta és szolgálja. A legmelegebb elismerésünket, legmélyebb hálánkat nyújtjuk át az egyházközségünkben alakult intézménynek. Ezt a nemes munkát, ezt az áldozatos tevékenységet méltóképpen értékelni és meghálálni nem tudjuk. Csak áldjuk a jó Istent, hogy e nehéz időben egyházunknak az egyesület tagjaiban tevékeny munkásokat ajándékozott és buzgón esedezünk Hozzá, hogy ezt az áldásosan munkálkodó és a női erényekben századokra tündöklő, nagy fejedelemasszony nevét méltán viselő egyesületet áldja

meg, hogy az ő dicsőségére sokáig szolgálhassa egyházunk és iskolánk szent ügyét. Adja meg az Úr az ő szolgálóleányainak azt az örömet, hogy buzgó tevékenységük nyomán lássák erősnek és virulónak egyházunkat és iskolánkat!

A lelkész szónoklata után ének- és zeneszámok következtek.

A kivilágított ablakok és a kerti út ívlámpái a sötét fenyők között messze világítottak és hivogató varázsának nem tudott ellenállni az arra sétáló Dáskejevits román tábornok sem. Tudta egyik ismerősétől, miért van e nagy kivilágítás s elhatározta, megnézi. Elindult tehát szárnysegédével, aki jól beszélt magyarul, hogy szemlélője legyen ennek a magasztoscélú estélynek, ahol most oly sok keresztyén ember egy lelki közösségben találkozott.

Amikor belépett a terembe, borzongás futott végig a jelenlevőkön. De ez csakhamar eloszlott, mert a tábornok igen kedvesen viselkedett. Elmondta, hogy nem tudott ellenállni a vágyának, azért jött be. S bár nem kapott meghívást, engedjék meg, hogy velük lehessen e szép ünnepen. A kedélyek erre lecsillapultak; elvégre ő sem árthatott többet, mint a detektív. A tábornok érdeklődéssel merült el a műsor hallgatásában és mindent apróra megmagyaráztatott magának a szárnysegédével. Némelyik szám különösen jó hatással volt reá s ezekre külön is magyarázatot kért.

Mikor azt is elárulta, hogy ő tulajdonképpen nem is eredeti román és egy katonai különítménynek az élén áll; ezzel némi rokonszenvet ébresztett maga iránt. Később is megőrizte maga iránt a rokonszenvet, mert míg a városban szállásolt, azon idő alatt nem egyszer könnyebbséget nyújtott a magyaroknak. Többek között a rendőrség lefoglalta a tanácsstermet katonai célokra. A helyiség felszabadításáért őhöz fordult az egyház és rendeletére azonnal kivonult a teremből. Sajnos, nemsokára elhelyezték onnan, éppen azért, mert engedékeny volt és magyarbarátnak tartották.

Az estély után Kutassy lelkész büszkén, felemelt fejjel járt, mint aki győzelmet aratott az oláhokkal szemben. A felekezeti béke apostolának képzelte magát, pedig sokkal inkább a női találékonyság eredményének volt ez tulajdonítható, nem pedig az ő rideg, embereket alig ismerő s velük nem számoló munkájának. A lényeg: a magyarság ügyének jobbrafordulása lett.

XVII.

Dr. Kissel már rég nem találkozott Márta. Nem is lehetett, mert az kénytelen volt visszavonulni, semmiféle mozgalomban nem vett részt, nem politizált a cukrászdában. Otthon, a magányában töprengett a nemzet sorsa felett. Így is azzal vádolták az oláhok, hogy titokban összeköttetést tart fenn az anyaországgal és hogy valami titkos szervezetnek a vezetője. Csak tényeknek nem tudtak nyomára jönni. Az ügyvédi praxist nem folytathatta, mert nem akart esküt tenni. Így aztán annál jobban gyanakodtak rá az oláhok.

Egy tábla jelezte a ház falán, ahol az irodája volt, hogy micsoda működést folytatott. Azon a következő felirat volt olvasható:

Dr. Kiss Lajos, hatóságilag engedélyezett ingó- és ingatlanforgalmi és kereskedelmi ügynökségi irodája Str. Regele Ferdinánd 15. sz. (Vármegyeház-u.) (Elvállal minden e szakmába vágó megbízást.)

Így segített most a szegény magyar népen, tanácsolt, útbaigazította a föld népét ügyesbajos dolgaikban, akik bizalommal hozzáfordultak. Hiszen a nyomorult pária meg se tudta már értetni magát a román hatósággal, mert azok most egyszerre elfelejtettek magyarul beszélni. Természetes, hogy kis vagyona mindinkább felőrlődött, míg álmodozott a helyzet közeli visszafordulásáról. De hát álmodnia kellett is, mert csak ez teszi elviselhetővé sokszor a legmostohább helyzetet. Mióta megválasztották a református egyház gondnokául, minden igyekezetét arra fordította, hogy annak és rajta keresztül a magyarságnak hasznára legyen. Az iskola létesítése körül is sokat fáradozott. E téren mindenki sokat remélt az ő munkásságától.

Az érdekközösség ismét összehozta Mártával. Eleinte csak futólag találkoztak. Hagyta tenni, amit az jónak látott, boldog és büszke volt rá, amikor eredményeket ért el az iskola és egyesületi életben. Most azonban egy olyan súlyos kérdés jutott előtérbe, amiért a lelkész őt kérte fel, lépjen közbe és bírja rá Mártát, hogy a kötelező esküt tegye le, mert az ő szava eddig kevésnek bizonyult.

Dr. Kiss vállalta ezt a nem éppen könnyű feladatot. A tanárnő éppen Kutassy lelkésszel megbeszélést folytatott a következő héten tartandó egyesületi összejevetelről a lelkészi irodában, amikor véletlenül összetalálkoztak.

Az őszi nap enyhén szűrődött át a fenyők lombjai között, egy betévedt sugár az íróasztalon vibrált. A lelkész várakozó arccal ült a karosszékében. Mialatt beszélt, türelmetlenül nézett az ajtó felé; végre megnyílt a nagy tanácsterem ajtaja s közeledő lépések hangzottak az iroda felé. Akire várt, megérkezett. Dr. Kiss megjelent s mint régi ismerőst üdvözölte Mártát. Aztán néhány konvencionális szó után Kutassy felállt s így szólt a gondnokhoz:

- Nekem most el kell mennem, keresztelést végezni. Kérem beszéljék meg a szóbanforgó ügyet. Bízom abban, hogy eredményes lesz. - Aztán magukra hagyta a két rajongó magyart.
- Tudom, hogy nehéz feladatot vállaltam magamra - kezdte a gondnok -, de egyházamért és nemzetemért kész vagyok mindenre.

Márta mosolyogva nézett a gondnokra.

- Minek ez a nagy bevezetés, kérem? Úgyis gondolom, hogy az én eskütételemről van szó!

- Igen, arról. Én eddig úgy voltam meggyőződve, hogy a porba tiport magyarságért minden áldozatra kész! Nem mondom, hogy könnyű probléma ez, mert hiszen én magam is szenvedek miatta. Nagyon kérem, tegye meg! Gondoljon arra, hogy kétszáz magyar gyermek él szellemi befolyása alatt; akiket mentesíthetünk az oláhosítástól. Ezek már csírájában megölik a magyar fa palántáit, a magyar óvodában már oláh nevelés folyik. Hova vezet mindez, ha mi elveszítjük önmagunkban a hitet. Áldozat kell ide! S ha mi a tanítók közül elveszítjük azt, akiben egyedül bízunk, mi lesz velünk?!

- Igen, igen, - válaszolt aggodalmasan a tanárnő, - engemet is nyugtalanít a magyar gyermekek sorsa de...

- Ó ne tiltakozzék, kérem, ennek meg kell lenni! Az eskü a református esperes jelenlétében fog megtörténni. Formaság csupán, alá fog írni egy nyilatkozatot, ennyi az egész. Szent a cél, amiért meg kell hoznia ezt az áldozatot. Én majd elkísérem Zilahra.

Olyan meggyőzően beszélt, szinte könyörgött a gondnok, hogy hatása nem maradt el.

- Igaza van! - válaszolt patétikusan Márta -, a dolgok nem maradhatnak így, amint vannak, annyi mindent akarok még tenni!... annyi mindent!

- Jó, megteszem azt is, de én is kérek valamit viszonzásul.

- Mi az, kérjen, mindent megteszek!

- A szellemi közösség úgy kívánja, hogy tegyen esküt szintén. Higyje el, sokkal többet érhetünk el a magyar kultúra terén, ha a személye iránti kételyeket eloszlatja ezzel.

A gondnok szemeiben lelkesedés lobbant fel. Egy percig mozdulatlanul állt és hallgatott. Arcán ideges rángás vonult végig, de csakhamar legyőzve önmagát, oda nyújtotta jobbját:

- Boldog vagyok, ha ezzel örömet szerezhetek magának. Megígérem!

Márta nem szólt semmit, csak a szemei árulták el, milyen diadalt érzett szívében. Fehér homlokán egy redő jelent meg, most már ígéretét be kellett váltani.

XVIII.

„Liceul Simion Barnitti” - ez a felírás olvasható a volt magyar, de most román főgimnázium homlokzatán. Büszkén és hivalkodóan ragyognak ott az átfestett aranyos betűk. A nagy díszterem, mely emeleti magasságban épült, most fényesen ki van világítva, zöld lombokkal és román zászlócskákkal feldíszítve. Az egymás után érkező autókból oláh előkelőségek szállnak ki és sietnek fel a lépcsőn. A zene kihallatszik. Az emeleti páholyokban estélyi ruhákban egymással vetélkedő női tábor foglal helyet, úgy látszik, ma még tánc is lesz itt. Lehet, valami hősök ünnepe ez, vagy a román kultúra diadaltora, nem lehetett egészen bizonyosan tudni, ők magyon szeretik a titokzatosságot.

Az utca átelleni oldalán, egy földszintes ház nyitott ablakában ott ül Weigand tanárné. Vállára egy szép virágos sálkendő volt dobva. Amint kihajol az ablakon, arcára érdeklődés, vágy és kíváncsiság ült ki. Hosszan nézte az éjszakába beletündöklő ablakokat. Sápadt arcát a beesett szemek még szenvedőbbé tették. A látottakhoz fűződő gondolatok elfeledtették vele a betegségét, egész belemerült az ábrándozásba. A hegyek felől hűvös szél fujt, de nem törődött vele. Pedig jól tudta, hogy a legkisebb légáramtól is óvakodnia kellene. Az orvos a legnagyobb védekezést rendelte el, mert még így is alig remélhető felgyógyulása. Nem titok előtte, hogy tüdeje komolyan meg van támadva. Az ajtó becsapódott mögötte s e zaj kizökkentette egy pillanatra ábrándjából. Weigand jött be a szobába.

- Leona, az Istenért, - mit mívelsz már megint? - szólította meg a feleségét. - Erővel el akarod magad pusztítani az esti hideg, nedves levegőn? Igazán rettenetesen könnyelmű vagy.

- Hagyj engemet, ne háborgass! Fölösleges az aggodásod! Élvezem a zenét legalább távolról, ha már ott nem lehetek! - mondta keserűen és ingerülten az asszony.

- Mi az? Te ott szeretnél lenni és neked élvezet azt hallanod, amitől más elfordul? Te „ezeknek” a multságában gyönyörködöl?! Hová sülyedtél, Leona! Az a hitvány gazember oláh költő egészen elcsavarta a fejedet. Hová lett a józan ítélőképességed. Tekintsd legalább gyermekeinket, kérlek hagyj fel ezzel az ostoba dologgal!

- János, nézd, engem ne izgass ok nélkül. Jól tudod, hogy minden felindulás halálos mérég nekem. Hagyj magamra, különben is ez kizárólag az én személyes ügyem.

- Nem csak a tied, az enyém is - tört ki a tanár -, mint uradnak, igenis jogom van hozzá és hozzád, ezt csak nem vitatod el? Már mindenki beszél arról, hogy bizalmas viszonyban vagy azzal a „költővel”.

- Nem törődöm a kisvárosi mendemondával. Okosabban teszed te is, ha nem hallgatsz rá. Csak nem vagy féltékeny? - s gyűlölködő pillantással nézte végig az urát.

Erős köhögési roham fogta el s minden tagját fájdalom zsibbasztotta. Bár küzdött ellene, csaknem élettelenül hanyatlott férje karjaiba. A tanár sietett felfogni és a mellékszobában lefektette és gyógyszert adott be. Erre az asszony jobban kezdett lenni, de újra lehunyta a szemeit és átengedte magát annak az érzésnek, ami neki az „életet” jelentette s odaláncolta ahhoz a férfihoz. Férje jelenléte teher volt számára. Nehezen tudta titkolni szerelmét. Óvatos akart lenni, szekrényfiókjában rejtette a szerelmesleveleit, a fényképeit s a hozzá írt verseket, melyeket, ha egyedül maradt, titkon elolvasgatott. Remegve gondolt arra, mi lenne, ha egyszer az ura megtalálná, de ez a nyugtalanság is jóleső érzés volt számára. Úgy érezte, ezzel áldozatot hoz „érte”. Romantikusnak találta a veszedelmet, de meg nem is volt ereje megválni tőlük.

- Filipescu egy rendkívüli ember. Író, költő - elkezdte dicsérni, hogy a férj gyanúját elhárítsa -, csak a te érdekedben tartom fenn a barátságot vele.

- Az én érdekemben ne tégy semmit - utasította vissza gyöngéden Weigand -, úgymint hiába. Főként pedig ne barátkozz Filipescuval! Nincs annak semmi értelme.

- Miért volna hiába! Ő nagy tekintély a románoknál, megígérte, hogy kineveztet. Csak tanuld, Jánosom, szorgalmasan a román nyelvet. Ó, ha én most tudnám beszélni, de sokért nem adnám! Tudod, én már nem bírom ezt a kisvárosi életet soká. Ha majd meggyógyulok, úgy-e, elmegyünk innen?! - Megint elfogta a köhögés.

- El, édes, csak maradj nyugodtan, - vigasztalta a férj, aki tisztában volt a veszéllyel, de szeretett hinni a csodákban. Szerette az asszonyt, pedig nem érdemelte meg.

A beteget homályos sejtések fogták el. Sokszor kérdezte:

- Mondd, János, miért nem hagyjátok hozzám jönni a gyermekeimet? Olyan súlyos beteg vagyok? - Ilyenkor elővette mindig kéznél levő kis tükrét, megnézte benne magát. Aztán sápadt, színtelen arcára púdert, vértelen ajkára rúzszt tett, hogy magát egészségesnek lássa, önmagát is meg akarta csalni.

Az elmúlás gondolatával harcra kelt benne az élni akarás vágya.

- Látni akarom gyermekeimet! - mondta sokszor követelő hangon.

Weigand ilyenkor mindig talált valami enyhe kifogást:

- A nagymamájuknál, jó helyen vannak, drágám, elküldtem őket, hogy téged ne izgassanak lármájukkal. Pityu próbálgatja a betűket. Palika rajzolgat; azt mondja: lerajzolom anyukát, hogy mikor hozzá viszel majd, apus, megmutassam neki. Úgy-e szép asszony anyuka? - ilyeneket beszél nekem...

Leona lecsillapodott, jól esett neki a gyöngédség, bár szerelmet semmit sem érzett már az ura iránt. Úgy látszott, mintha megnyugodott volna.

A súlyos beteg Weigandné Márta meglátogatta, hiszen neki mindenre kiterjedt a figyelme. A fiatal asszony nem tartozott ugyan a református egyházhoz, de a magyarságot veszélyeztető kérdésekben nem egyszer csatlakozott ahhoz a táborhoz. Amikor küldöttség ment a román katonai parancsnoksághoz, ezekben ő rendszerint kitűnt szépségével, fiatalságával, ami az eredményre hatásos volt a tisztekkel szemben.

Weigandné sápadtan feküdt vánkosán, amely magasra volt rakva feje alatt. Arca már viaszszínű, vértelen volt. Néhány hete, hogy hazahozták egy németországi szanatóriumból, ahol tüdőoltásokat kapott. Éppen egyedül volt, az ura a szőlőmunkásokat ment megnézni. Egy pár órára a hű cselédlány gondjaira hagyta. A nagybeteget levelek olvasásába merülve találta. Szétszórta ott heverték a paplan tetején. Látható örömmel fogadta Mártát és mosolyogva nyújtotta feléje kezét.

- Jobban vagy, Leona? - kérdezte a tanárnő. - Nem is képzeled, milyen sokat gondolok reád.

- Az orvosok azt állítják, hogy jobban, de én keveset érzek ebből, - mondotta az asszony. - Igaz, fájdalmaim nincsenek, azért engedtek haza, hogy ne költünk már ott tovább feleslegesen. A somlyói levegő elég jó ahhoz, hogy itthon folytassam a kúrát. Állandóan nyitott ablaknál kell feküdnöm, - sorolta elő s hangja alig hallható s gyenge volt.

- Csak maradj nyugodtan és szigorúan tartsd be az orvosok rendelkezéseit. Légy elővigyázatos, a gyógyulásod, meglásd, ezek után biztos lesz - vigasztalta Márta.

A beteg nő olyan különös kifejezéssel nézett reá, mintha kételkedett volna abban, amit az mondott. De a vigasztaló szavak mégis láthatóan jól estek neki. Egyszerre vidámabb lett és közlékenyebb.

- Ülj közelebb, kedves - szólt. - Nézd, mivel szórakozom -, s reámutatott a szétszórt papírlapokra.

- Látom, leveleket olvastál és én megzavartalak benne.

- Dehogya is zavartál, nagyon jól tetted, hogy eljöttél. Már vártalak is. Tudod, ezek nem levelek, még annál sokkal érdekesebbek... költemények, amelyek nagyjából hozzám szólnak. Egy olyan írótól, akit te is ismersz. Sohase reméltem, hogy valamikor egy költő foglalkozzék velem.

- Talán Filipescu, a román költő, akivel nálatok azon a pompás szüreti mulatságon találkoztam?

- Igen, ő az! Kár, ugy-e, hogy nem értjük se te, se én. Nagynehezen, szótár segítségével tudok belőle néhány szót kiböngészni. Azt hiszi, hogy én már többre haladtam a románban és írja, írja rendületlenül... Egy fényképet is hozott legutóbb, mikor búcsúzni volt. Azt mondta, most hosszabb ideig Bukarestben kell maradnia, de már onnan is írt, meg egy román szépirodalmi lapot is küldött, amit ő szerkeszt. Nézd, úgy-e inkább érdekes, mint szép arc.

- Mondd hát, olyan nagy bűn az, hogy én ezeket elfogadom tőle? János annyira féltékenykedik ezért, pedig hidd el, hogy nincs oka, platói szerelem az csupán, - ezeket mondva idegesen felnevetett.

- Ne izgasd az ilyesmivel magadat, Leona. Tudod, milyenek a férjek. És ha ilyen szép és fiatal felesége van valakinek - nem is lehet csodálni. Talán jobban örülnél, ha közönyös volna és nem törődne veled?!

A beteg összerázkódott. Egy darabig révedezve nézett szét a szobában, majd így folytatta:

- János ezt nem is tudná megtenni, annyira szeret engem. Csak nem értem, miért nem ragadja meg az alkalmat, amit ez az író ajánl. Filipescu megígérte nekem, hogy ha jól levizsgálja az uram a románból, kineveztetni, ahova akarja. De János nem hisz neki. Haragszik, hogy miért jár ide... Azzal fenyeget, hogy egyszer kiutasítja, pedig ezt úgysem meri megtenni.

- Ne emészd magad az ilyen gondolatokkal - ismételte Márta. - Csak ártasz visszatérő egészségednek. Mert az a fontos, hogy mielőbb meggyógyulj, két szép fiacskád van, akikért érdemes élned...

Ahogy odanézett, észrevette, hogy a gyermekei említésekor két könnycsepp szivárgott ki Leona szeméből.

- Érdemes! Érdemes! - ismételte a szavakat. - Hiszen úgy szeretem az én kis drágaságaimat. Már olyan szépen tanulták a versikéket és most ez a megváltozott helyzet rettenetes kötelességet ró ránk. Román iskolába kell majd járniuk. Igaz, az sohasem árt, ha idegen nyelvet tudnak, pláne az állam nyelvét. Majd itthon tanítjuk őket én és János is. Természetes, hogy a drága magyar nyelvre, nem hagyom azt, hogy elfelejtsék; ez a magyar hazával szemben kötelességünk.

Márta az utóbbiak hallatán elérezkenyedett, csak úgy fojtogatták a könnyek. Ettől a perctől megtelt a szíve őszinte részvétellel.

- Hidd el, Leona, boldoggá tettél ezzel a nyilatkozatoddal. Ha tudnád, mennyit küzdünk az eloláhosítás ellen.

- Ha felgyógyulok - folytatta vallomásszerűen a beteg - Jánosomnak is hűséges, odaadó felesége leszek. Az az önfeláldozó szeretet, gyöngédség, sőt anyagi áldozat, mellyel elhalmozott betegségem alatt, bámulatos. Sokszor elgondolom itt magamban, hogy őt leginkább a pletyka tette gyanakvóvá, ismerem jól a jellemét. Hálátlanság lenne őt valóban megcsalni.

- Nem kell semmitől tartanod, Leona. Ő változatlanul szeret téged. Akármit beszélnek, gyermekeinek anyja vagy. Csak viseld nyugodtan a rád mért csapást, az Isten nem hagy el, de nekem mennem kell most. Itt jön éppen ő maga.

- Köszönöm, hogy meglátogattál - szólt a beteg - s búcsúzóul odanyújtotta száraz, sovány kezét.

- Volt már itt az orvos? - kérdezte a tanár, ahogy belépett. Aztán kikísérte az éppen búcsúzó Mártát az előszobáig, aztán gyorsan visszatért.

- Még nem, de most már jönnie kell, hat óra. Ülj addig ide az ágyam szélére, Jánosom - s hirtelen váratlanul odavonta magához férje fejét és megcsókolta. - Bocsáss meg nekem, drága jó uram! de mondd, mikor hozod már haza a mi kis kincseinket, Palit és Pityut.

- Majd holnap elhozom őket, jó lesz? - kérdezte a tanár.

- Igen, holnap - sóhajtott a szerencsétlen asszony és hörgés tört fel a melléből. Szőke haja a vánkására szerte omlott, tekintete a mennyezetre meredt és körülötte a levegőben súlytalan parányok keringtek, melyeket az őszi szél felkapott s a nyitott ablakon keresztül tovább hordta a száraz avaron...

XIX.

Ismét tavasz lett és a nap enyhén kezdte szórni sugarait a festői tájra. Csak a magyarok szívébe nem érkezett megújulás, az elnyomatás érzése mindjobban rájuk nehezedett. A meghunyászkodás már második éve tartott, s a bizonytalan jövő kérdőjele az égig nyúlt fel. Nem jött semmi üzenet túlról, ami a keserves sorsot enyhítené, pedig a szenvedő lelkek hogy sóvárognak egy biztató szóért. Kínosan, tehetetlenül vergődött tovább a magárahagyott, rab magyarság.

A református iskola növendékei a friss zöld gyepes udvaron futkostak. A leánykák tarka ruháikkal, mint egy-egy fakadó virág tűntek ki a zöld szőnyegből. A fiúk háborúsdit játszottak, de egyik se akart oláh lenni, mert azt menthetetlenül legyűri a magyar csapat. Milyen boldog is a gyermeki lélek világa és milyen távol van a szomorú valóságtól. Olyan, mint egy szivárványos álom.

Nincs kedvesebb látvány egy játszó gyermek csapatnál. Most egyedül Márta ügyelt fel rájuk, a tornacról nézte őket. A kollégák közül az egyiket felfüggesztették, mert még nem tett esküt, a másikat meg azért, mert elszólta magát. Kettő hűtlen lett az egyházhoz, most az államinál azon dolgoznak, hogyan lehetne a református iskola növendékeit odacsábítani. Mivel hízelgni akartak a felsőbbeknek, az átpártolásnál megígérték az oláh tanfelügyelőnek, hogy az összes növendékeket becsalogatják az államiba! Ez még eddig nem sikerült. Most tehát Márta egyedül vezette az összes osztályokat, mert a tanításnak szünetelni nem szabad. Egész lelkével beletemetkezett hivatásának teljesítésébe. Ahogy tornyosultak előtte az akadályok, úgy nőtt az ő lelkiereje is, megbirkózni a lehetetlennel is.

A bejárat felől egy román tiszt közeledett feléje. Lovaglócsizmája szárát ostorával veregette, egyenesen feléje tartott. Könnyedén megérintette sapkája szélét s kihívó hangon tette fel kérdését, a gyermekesregre mutatva:

- Mi ez itt?

- Ez kérem a református iskola - volt a rövid válasz.

- Akkor miért nincs kiírva: „Scala reformata?”

- Erre talán az iskolai fennhatóságom tudna felelni. De különben, anélkül is, mindenki tudja s idetalál, mint ön is tette - jegyezte meg szelíd iróniával Márta.

A tiszt hetykén válaszolt:

- Igen, én idetaláltam, mert akartam, mert megbizatom van a generálistól. Ebben az épületben katonai üdülőházat fogunk berendezni, innen tehát az összes növendékeknek az államiba kell bemenni. Ott van elég hely.

- Ezt kérem a felsőbb hatósággal közölni. Én csak annak az intézkedésére vehetem figyelembe százados úr kijelentését - jelentette ki a tanárnő.

- Hogyan, ön negligálja az előjáróság és a katonai parancsnokság intézkedését? De hiszen ez a mai rendkívüli viszonyok között szokatlan merészség.

- Semmi esetre sem, százados úr, de szíveskedjék felsőbb hatósággal közölni s azon keresztül végrehajtom majd rendelkezését. Ez csak nem szorul bővebb magyarázatra. Értse meg, kérem, hogy én anélkül nem tehetek semmit, mert ez az egyházi rendszabályok kijátszása volna részemről - igyekezett a leány még mindig szenvedélyesség nélkül magyarázkodni.

Napoleon - így nevezték az oláhok ezt az erdélyi oláh vitézt, mivelhogy testalkatra hasonlított Bonaparte Napoleonhoz s tudott is erőszakosan keresztül vinni valamit - haragjában pulykavörös lett s fel-alá járt a tornácon a kövezethez erősen odaütve lépteit. Majd megállott a tanárnő előtt, szemeiből vad energia lángolt s így szólt keményen:

- Én az ellenszegüléséért önt rendreutasítom s követelem, hogy a növendékeinek adja ki parancsba, amit az előbb már megmondtam. Ezt önnek kötelességévé teszem. Megértette? Elvégre itt már Románia van és önök az állam érdeke ellen dolgoznak a papjával együtt. Kényszeríteni fogom azt is, hogy bevezényeljék tanulóikat az államiba.

- Szavai sértők százados úr! Mi nem dolgozunk az állam ellen, csak saját fajunk érdekében - válaszolt Márta szeliden. - Azt hiszem ehhez pedig van valamelyes jogunk is talán!

- Majd mi megmutatjuk - folytatta mind nagyobb dühvel Napoleon, hogy itt húsz év múlva nem lesz egy magyar sem. Amit a románokkal nem tudtak ezer éven át megcsinálni a magyarok, majd mi megmutatjuk! Oh, az okos nemzetiségi politikához mi kitűnően értünk. - Majd hirtelen frontot változtatva így szólt:

- Én nagy tisztelője vagyok a szép nőknek, de mikor ilyen bajokat csinálnak, haragszom rájuk. S elvégre is, a parancs, parancs! Katonai érdekekről lévén szó, nincs pardon!

Sem a hizelgő, sem a durva szavak nem hozták ki látszólagos nyugalmából Mártát, de belső felháborodása annál nagyobb volt. Otthagyta a tisztet, a növendékeit becsengette. Azok, mint félnék madárkák húzódtak közéje. Vigasztaló szavakat intézett hozzájuk.

- Ne féljetek „Erős várunk nekünk az Isten. És fegyverünk ellenség ellen.”

Az egész osztály gyermeki áhitattal énekelte ezt a 236. dicséretet.

A nap aranykoronája már leáldozóban volt a hegyek mögött, mikor Márta felkereste a lelkészt, hogy a vérlázító esemény után megbeszéljék a tennivalókat.

Kutassy a lelkész, aggodalmas arccal jött feléje, mert előzőleg már megkapta a kilakoltatási rendeletet írásban.

- Engedelmeskednünk kell, sajnos - mondta nyomott hangon. - A jelentést megírtam a püspök úrnak. Amíg onnan valamely intézkedés történik, addig esetleg tanítani kell. Arra gondoltam, hogy a tanácstermet használjuk e célra, mint már ez máskor is kisegített. Sajnos, ezt is lefoglalták, most három mérnök dolgozik benne. Milyen kár, hogy Daskejevits tábornok most nincs már itt, ő talán segítene rajtunk.

- Sajnos, áthelyezték, mivel engedékeny volt a magyarsággal és mert több belátással bírt, mint ők - jegyezte meg Márta.

A lelkész kesergett: - Bizony szorongatott helyzetbe jutottunk, ahonnan jóformán nincs kiút.

- Nekem volna egy eszmém, ha a nagytiszteletű úr elfogadja?

- Kérem, csak mondja - bízatta Mártát.

- A zárda udvarán van egy nagy tornaterem, egészen külön a főépülettől. A felső kis utcáról lehet oda bejutni, tudom, hogy most nem használják másra, mint ünnepélyek tartására. Ebbe elférnének a mi fiaink, a lányoknak pedig a rendes tantermekből kaphatnánk talán egy párt, amennyiben a zárdái növendékek száma tetemesen megcsökkent. Jó lenne az is, ha ezt az iskolai évet bevégezhethetnénk ott, addig majd csak történik valami.

Míg beszélt, a lelkész arcát kutató tekintettel nézte, vajjon milyen hatást vált ki nála előterjesztése.

A kálvinista papnak nemigen volt inyére a dolog, mégis meg kellett hajolnia előtte. Kevés szünet mulva így szólt:

- Igaza van! Az iskolai évet be kell fejeznünk és addig majd csak intézkedik a felsőbb hatóságunk. Ha szünetel a tanítás, ki vagyunk szolgáltatva az oláhoknak, hiszen világosan kitűnik, hogy a rekvirálás és tanítóink felfüggesztése mind azért történik, hogy lehetetlenné tegyék iskoláinkat és bekényszerítsék gyermekeinket a saját iskoláikba. De nekünk hallgatnunk és tennünk kell, nincs veszteni való időnk. Megbízom, hogy az egyház nevében járjon el a plébános úrnál, hogy nyújtson menedéket számunkra. Ha lehetséges ez a megoldás, aztán majd én is beszélni fogok vele.

Lehetett. A katolikus egyház testvéri megértéssel fogadta a kérést, a szenvedés, a közös cél összehozta a két felekezetet. Kedves, meghitt barátság fejlődött az apácák és világiak között, számúzve volt innen minden alacsonylelkűség. Az elnyomatás, a közös sors is könnyebben elviselhetőnek tűnt fel azalatt az idő alatt. A zárda kertje felnyult a Maguráig, állandóan friss hegyilevegőt szívhattak a növendékek. Szabad óráikban a kert fái alatt, vagy a lugasban dolgozhattak kézimunkáikon. A bentlakók keveset tudtak a külvilág eseményeiről, de annál jobban égette a tanárok lelkét az a tudat, hogy a jövő iskolai évben más térkép lesz és más történetet kell tanítani, minden hamisított lesz. Az oklevelét is mindenkinek nosztrifikáltatni kellett. Sokszor kis dolgok intenzív fájdalmat váltanak ki az emberből. Így akaratlanul is könny tódult a szemükbe, amikor a magyar Himnusz helyett a románt kellett énekelteni. Lassan, adagonként adták be a biztosan ölő mérget a szegény, eltiport magyarnak.

A magárahagyatottság kínzó tudatában eget és földet vádolva vergődött tehetetlenségében a magyarság. 1922 augusztus havában végre az alvó lelkiismeret felébredt, megmozdult a magyar önérzet és szervezkedni kezdett. A „Magyar Nemzeti Párt” Kolozsvárott, programjának politikai téren való érvényesítésére mozgalmat indított. A szervezkedés élén Fekete N. Béla küzdött a kezdet nehézségeivel, majd Grandpiere Emil felszólította a magyar néppártot a csatlakozásra. Kimagasló alakjai e pillanatban báró Jósika Samu, Ugron Gábor és Paál Árpád voltak. Az alkotmány reformálásakor ugyanis a hatalmon levő liberális párt teljesen kihagyta a számításból a magyarságot, mint kisebbséget. A „Magyar Nemzeti Párt” követelte a nemzet jogalanyiségének elismerését, mint államalkotó tényezőt. Impozáns, egységes tömörülés volt ez, amely biztos reményt nyújtott célkitűzéseinek megvalósítására. Ha egyelőre egyebet nem is, hitet öntött a csüggedt lelkekbe és a jobb jövőendő szívárványa jelent meg a magyarság élethorizontján.

Mint halvány reménysugár lopódzott a szívekbe ez a megmozdulás. Sietett bejelenteni csatlakozását a szilágysomlyói magyarság is, ezek között dr. Kiss Lajos és Mikes Márta az első helyen.

XX.

Megindult a hajsza a magyar iskolák ellen. Naponként lehetett olvasni a tömeges megsemmisítésekről. A helybeli minoriták főgimnáziumának haldoklása három évig tartott. Lassanként megfosztották minden felszerelésétől, kísérleti berendezésétől, végül aztán egy román főigazgató iskolalátogatása alkalmával kijelentette, hogy nem életképes és nem is tud korszerűen tanítani, mert hiányos a felszerelése, így tehát az év végével feloszlatta.

A tanárok megpróbálták a gyulafehérvári ígéretekre hivatkozni és az adott szó szentségét emlegették. Az oláh direktor kurtán válaszolt és nevetve mondta: „Azt naivság volna hinni, hogy a valóságban is minden úgy lesz. Azok az ígéretek a győzelmi mámor pillanatában születtek. Mi nem lehetünk nagylelkűek, mert okultunk a magyarok példáján.”

Erre az igazgató felháborodással jegyezte meg: - De hiszen azt mondta annak idején dr. Acsiu, hogy itt olyan szabadság lesz, amilyenről nem álmodott senki. Úgylátszik igaza volt, mert ilyenről csakugyan nem álmodtunk!... Ez volt a legfájóbb mozzanata az ő kálváriájuknak. Mint a hajótörötteket aztán, kit erre, kit arra hajtott a sors keze, különböző mesterséget tanultak meg, jó ideig így tartották fenn családjukat. Az igazgatót természetesen felfüggesztették állásától. A gimnázium helyén most tanítónő-internátust rendeztek be, melynek létrejöttén Doleschánnának nagy érdemei voltak.

A református iskola eleinte reményteljes egén is később sötét felhők kezdtek gyülekezni. Szigorú rendelet érkezett, hogy mindenki tegyen vizsgát románból és nosztrifikáltassa oklevelét, mert enélkül nem taníthat. Természetesen a vizsga anyagát igen megnehezítették, hogy minél kevesebbnek sikerüljön átjutni rajta.

Dr. Kiss, mint egyházgondnok és Kutassy lelkész most újra kérlelték Mártát, tegyen eleget ennek a rendelkezésnek is. Az egyház érdeke, hogy ő az iskola élén maradjon. Nem tagadhatta, kellemetlen érzést váltott ki nála a gyűlölt nyelvnek a tanulása, de az iskola annyira szívéhez volt nőve, hogy ezért még ennyi áldozatot hozni sem volt nehéz. A történet a haza lelke! úgy gondolta s azért, hogy továbbra is taníthassa ezt növendékeinek, s így a dicső hősök példáján lelkesedni megtanuljanak, elhatározta, hogy levizsgálják. Hiszen úgymint átmeneti állapotról van szó, gondolta. Talán nem kell sokáig begöngyölve tartani a magyar lobogót, melynek olyan szép szimbolikus jelentése van. A piros szín önként a haza iránti önfeláldozásra, a fehér becsületességre, a zöld a jövőben való igaz reménységre indít. E három színnek a jegyében és tartalmában fogja megtanítani a növendékeit, s a jót szeretni, a rosszat gyűlölni. Úgy érezte, elsősorban a faji összetartozódás érzését kell erősíteni, mert a megértés felkölti a képzelmet, ennek nyomán a fajszeretet erősödik. Ezzel megakadályozza a magyarság asszimilálódását. Ha növendékeit lélekben minél inkább magához kapcsolja, akkor igaz magyar voltát tetteikkel bizonyítja be. Márpedig ezer szónál is többet ér egy eredményes cselekedet. Azzal tisztában volt, hogy egészen új nemzedéket kell nevelnie, melynek különbnek kell lenni a régiektől.

1921. évet írtak. Márta jól tudta, hogy a magyar állammal szemben minden joga megszűnik 1921 júniusával, sietett megvalósítani szándékát. Bízott a szerencséjében, ami egy idő óta zavartalanul vitte előre pályáján. Elhatározta, hogy ezt kipróbálja és Magyarországra utazik.

Amikor vége lett az iskolai évnek, bejelentette a szándékát az igazgatóságnak is, hogy rokoni látogatás céljából elutazik az „anyaország”-ba. Hogy más célja is van ezzel az úttal, azt elhallgatta. Hozzálatott az útlevel megszerzéséhez, ami bizony sok nehézségbe ütközött. S ez

a „nehézség” egyebek mellett leikben is elég sokat „nyomott”. Kiss Lajos készséggel segédkezett ennek a megszerzésében, az előzékenysége szinte határtalan volt s egy szép napon teljesen készen oda tette Márta asztalára:

- Ime! Itt van az útleveél - mondotta. - Örömmel fáradtam érte, mert tudom, régi, dédelgetett álma teljesül azzal, hogy hazamehet. Higyje el, én is szívesen tenném ezt, úgy hogy soha vissza sem térjek.

- Maga ezt nem is tudná megtenni, - mosolygott Márta. - Hiszen minden ízével idevaló, itt született, itt élt eddig mindig. Magának itt a helye.

- Igaza van, Márta! Itt van a helyem, de a magáé is! Ismerem nagyon jól az utazásának valódi célját. Az Istenre kérem, nehogy odaát maradjon! Mi lesz itt velünk?

Márta vigasztalni próbálta a gondnokot:

- Legyen nyugodt Lajos! Minden körülmények között visszajövök. Nem sok reményem van arra, hogy ha akarnék is, odaát maradhatnék s reményeim vékony fonalai lehet, hogy végleg összeszakadoznak. S akkor... majd tovább küzdünk ismét együtt itt a vártán!

- Csak attól félek - szólott a gondnok -, hogy míg odajár, valami szerencsétlenség történik az iskolánkkal. Esetleg beolvasztják az államiba!

- Hát azt meg ne engedjék! Elvégre is itt maradnak a többiek.

- A többiek? Azok, bizony ilyen dolgok megakadályozásában ügyetlenek, félénkek és gyámoltalanok. S talán még eladnák az egész intézményt, ha lehetne - szólott keserűn Kiss Lajos.

Mártának jól esett ez a burkolt elismerés, szívélyesen elbúcsúzott, kezét nyujtott és kedves hangsúllyal mondta:

- Csak bátorság és kitartás Lajos! A viszontlátásra!

- Mikor indul?

- Már holnap.

- Beszéljen sokat „odaát” az iskolánk nyomorúságos helyzetéről és kérdeje meg őket, mikor jönnek már? Minden nap nyugat felé nézünk és örökké figyelve várunk! Isten vele Márta!

Azzal elindultak kifelé. A gondnok vissza, Márta előre!

Az indulás napján szép júliusi reggelre virradt Márta. Dús harmat csillogott a fűszálakon és mezők felett az érett nyár szellője szálldogált.

Az állomás a sötétlő fenyvesek alján húzódik meg és keskeny szoroson át kígyózik ki onnan a vonat. De most nem is tudta megcsodálni ezt a bűvös panorámát, teljesen lekötötték minden gondolatát a bizonytalan jövőre való töprengések. A szakaszban néhány oláh pópa pöffeszkedett és bizonyára politizáltak, mert nagyon ki voltak kelve magukból. Szerencsére Márta csak foszlányokat értett meg a beszédjükből. Mert nem is tudott oláhuul, de meg nem is igen törődött vele, mit gagyognak.

A határállomáson szuronyok között vizsgálták át a poggyászát s durván ide-oda lökdösték. Valóságos megkönnyebbülés volt, amikor átülhetett a magyar vonatra. A piszkos, balkáni szakasz után jólesett az itt feltűnő szerény, de ragyogó tisztaság. Amikor kinézett az ablakon és meglátta a nemzetiszínű karszalagot a hivatalnokok karján, nagyot dobbant a szíve és szinte elsírta magát a jóleső örömtől. Biharkereszttestől a semleges zónán még elkísérte őket az oláh

rendőr. Erre a kis útra külön jegyet kellett váltani, aminek az ára a kalauz zsebébe csúszott. S valahogy a jegy is nála „felejtődött”.

Hosszasan vizsgálta az új határt, a „természetes határt”, amiről Trianonban olyan sok szó esett! Látott is aztán a síkságon egy mesterségesen összehordott földkupacot, valami „hegylánc” lehetett ez Clemenceauék előtt, bele volt ütve egy tábla s rajta ez: „Magyarország”. Márta, amikor megpillantotta, akaratlanul is a „nemzeti hiszekegyet” mormolta. Érezte, hogy giccses valami az ilyen, de önkénytelen jött s nem akarta visszafojtani.

A kupac mellett egy kis fabódé állott s előtte egy sastollas katona. Magyar. Ez már több volt, mint amit megindulás nélkül el tudott viselni, könny szökött a szemébe, a fájdalom, öröm és büszkeség igazgyöngyei. Az oláh szuronyos már lelépett a lépcsőről. Megszűnt a rabság, szabad lett a tett és a szó. A magyar vámőrök bejöttek a kocsiba s a legudvariasabb módon vizsgálták át a holmikat. Az egyik altisztnek Márta egy üveg bort nyujtott át, az egy pillanat alatt kiürítette a jó, zamatos magurait, kétfelé megtörölte a bajuszát: - Köszönöm alásan nagysága! Jó volt, csak kevés volt. Az Isten fizesse meg!

Szolnoknál sokat kellett várnia a csatlakozásra. Lerakta a csomagjait a peronra, amíg az irodába bement. Odaszólt az egyik vasúti altisztnek, lenne szíves addig vigyázni reá, míg visszajön.

- Nem kell itt féltetni kérem, nem vész az el, nem Romániában vagyunk itt - mondta a vasutas önérzetesen. S ez rendkívüli büszkeséggel töltötte el Mártát. Milyen más világ van itt! Milyen mások az emberek és milyen mások a viszonyok! Jól esett a lelkének ez a biztonság s ez a szabadság, őszinteség.

Már késő este volt, amikor befutott a vonatja a Keletire. Eleinte szinte fájt neki az a nagy láрма és zűrzavar, ami körülvette. Úgy tetszett neki, mintha azóta, mikor utoljára volt itt, megkétszereződött volna a lakossága Pestnek. Nyilván érzéki csalódás volt ez, bár tényleg sok menekült talált itt akkor új otthonot. Szegény ország! Hasonlít az angolkóros gyermekhez: túlságosan nagy a testéhez mérten a feje! Lassanként aztán beleszokott a hangulatba s megdöbbenve vette észre a nagyvárosi fény szörnyű árnyékát, a mindinkább felbukkanó nyomorúságot. Az emberek kényszeredetten mosolyogtak csak, a lelkek mélyén kétség és bizonytalanság uralkodott. Ő maga is szomorú lett, látva egy koldussá lett ország keservét, csak akkor mosolyodott el, amikor a közlekedési rendőrök napoleoni mozdulatát látta. Ez új volt neki és komikus.

Szállást a Tanítónők Otthonában váltott magának, ahol már előre tudtak érkezéséről. Az igazgatóné régi, kedves ismerőse volt, aki most is szíves örömmel fogadta és jó szobát adott neki.

- Márton Anikó szintén az Otthon lakója - mondta az igazgatóné -, ő is Somlyóról menekült. Gondolom örülni fog, ha találkozhatnak önnel.

Aztán még sok mindent beszélt róla s bár óvatosan kerülte a konkrétumokat, kicsillant a szavaiból, hogy nem túlságosan vannak megelégedve Anikó viselt dolgaival.

- Sok olyan barátnője van - mondta a direktor -, akik bizony súlyosan kompromittálták magukat a kommün alatt s most sem igen megbízhatók. Alighanem el kell őket innen valamelyes alkalmas módon távolítani, nehogy megfertőzzék a közszellemet, ami már kezd a régi mederbe visszatérni. Csodálom, hogy olyan komoly hivatásos tanárnő, mint ő, nem válogatja meg jobban a barátnőit.

Mártát meglehetősen kellemetlenül érintették ezek a hírek. Megvolt ugyan neki is az egyéni véleménye volt kollégájáról s egy kellemetlen emlék is fűződött a személyéhez, de ő már régen megbocsájtotta s elfelejtette azt. Csak annyit mondott: a látszat sokszor ellene szól a valóságnak... Ha tévedett is a rossz behatások alatt, de annyiszor adta jelét igaz magyar voltának. Eszébe jutott most hirtelen, amit Vanda mondott róla, hogy Anikó „félvér” s az oláh a lelke mélyén szunnyad, de hiszen édesanyja ősmagyar családból származott. Nem, nem lehet, hessegette el magától ezt a feltevést.

A vele való találkozásra nem sokáig kellett várnia. Másnap már felkereste Anikó és hangoskodó örömmel köszöntötték egymást. Igyekezett minél kellemesebb lenni és ügyesen játszott a „jó barátnőt”. Csakhamar előhozakodtak régi, kedves, közös emlékeikkel és így egészen kellemes volt a viszontlátás.

Elmesélte hányódását azóta, amióta a hazátlanság keserű kenyerét eszi.

Márta őszinte részvétellel hallgatta.

Bolyongása közben felkereste - amint mondotta - a Márta bátyját is Sátoraljaújhelyen, ahol valósággal frappirozta az a közvetlen, igaz magyar vendégszeretet, amiben részesült.

- Hiába van még néhány példány az igazi magyar úrból - mondotta.

- És most? - kérdezte Márta.

- Most kedvesem, elhelyezést nyertem Magyarországon. Esküt tettem az új kormányra s mint igazgató megkezdem működésemet Szolnokon. Újra kell kezdenem az életet. Odaát mindennemű összetörték és kifosztották. Éppen ezzel kapcsolatban kérnék tőled egy nagy szívességet.

- Ha módomban áll szívesen teljesítem.

- Nagyon kérek, mivel tudom, jó barátnője vagy Vandának, kérd meg őt, eszközölje ki számomra az előjáróság engedélyét, hogy zongorámat és egyéb, megmaradt ingóságaimat ideszállíttathassam. Megteszed ugye?

Márta elgondolkodott:

- Nézd Anikó! Ennek így kevés hatása lesz. Írj neki néhány sort s én majd átadom. De személyesen is eljárhatnál ebben az ügyben. Hidd el, kár volt elmenekülni, aligha lett volna bántódásod. Legalább is Vanda szerint nem. Ő azt tartja rólad, hogy oláh származású vagy apai ágról.

Anikón látszott, hogy rosszul esett neki ez a csípős megjegyzés, de mivel érdeke úgy kívánta most, erőt vett magán, mosolyogva legyintett:

- Igazán nem izgat a Vanda véleménye. Egyáltalán nincs igaza! Nem hiszek neki, csak törbe csalna.

Aztán elővett egy névjegykártyát és a következőket írta rá:

„Kérem összes ingóságaimat eladatni. Személyesen nincs módomban hivatalos elfoglaltságom miatt eljárni ügyemben. Kommunista nem voltam, senkit fel nem jelentettem. Jögcím nincs kis vagyonom visszatartására. Márton Anikó.”

Márta eltette a furcsa levelet. Nagy megalázkodás volt ennyi is Anikó részéről s előre tudta, hogy hizelegni fog majd Vanda hiúságának. Sikert azonban keveset remélt tőle.

Majd hirtelen, minden átmenet nélkül, ráterelte a szót Anikó jóbarátjaira:

- Mit tudsz Kun Zoltánról? Úgy hallom, sikerült tisztáznia magát viselt dolgaiból. A somlyói társadalom bizony alaposan fel van lázadva ellene.

Anikó kételkedően tekintett Mártára.

- Hozzám jó volt, én nem vádolhatom semmivel. Úgy hallom egy dunamenti kisvárosban telepedett le. Igaz, hogy nagyon exponálta magát a kommun alatt, de alapjában jóérezésű ember volt és magyar érzésű. Itt úgy állította be, hogy a magyarság érdekében tette, amit tett s azt itt méltányolták is neki. Karrier előtt áll.

Márta akaratlanul is elvesztette önuralmát:

- Hm - érdekes! Ezt aligha gondolhatta, amikor élelmezési tiszt korában állítólag panamázott, valószínűleg a magyarság érdekében. Minden esetre igen tehetséges ember. Igazi kaméleon. No, de hagyjuk ezt! Én nem vonom kétségbe, hogy a helyzet kényszere alatt cselekedett. Megvallom Anikó, kollégáink közül ezzel az emberrel rokonszenveztem a legkevésbé. Lehet, testi hibája miatt voltam vele szemben elfogult, de úgy látszik igaz az, hogy akit az Isten megbélyegzett, annak rendesen erkölcsi defektusai is vannak.

Anikó szótlánul hallgatta a kifakadásokat, kezdte kényelmetlenül érezni magát s néhány konvencionális szólammal hamarosan el is búcsúzott. Még egyszer lelkére kötvén Mártának a kérdéses levél átadását.

Márta másnap a minisztériumba sietett, hogy ügyében szerencsét próbáljon. Az államtitkár kihallgatáson fogadta és alaposan kikérdezte az erdélyi magyar iskolák állapota felől. Márta azokat - hiszen ez volt az igazság - igen sötét színekkel ecsetelte. Az államtitkár nagy figyelemmel hallgatta s sokszor elszomorodott az arca egy-egy tragikusabb fordulat hallatára. Amikor aztán Márta áthelyezésének ügyét pendítette meg, hosszasan gondolkodott, majd így szólt:

- Nézze kérem, Erdélyben a magyar kultúrát és a magyar nyelvet végveszély fenyegeti. A magyar műveltség őrzőinek és letéteményeseinek a reájuk bízott őrhelyeket nem szabad elhagyniok, maradjon ott, amíg egyáltalán lehetséges. A hazának tesz nagy szolgálatot azzal, hiszen nekünk minden erőnk megfeszítésével küzdenünk kell a beolvadás ellen.

Mártát meglepte ez az érvelés és érezte, hogy sok benne az igazság. Ebben a pillanatban átvillant az agyán személyes jelentőségének a tudata. S érezte, hogy ő, szegény kis szürke senki, ott az „őrhelyen” fontos missziót teljesít s habár csak egy csepp is az ő munkája az óceánban, de helyét elhagynia nem szabad. Megköszönte az államtitkár jóindulatát és elindult azzal az elhatározással vissza! Erdélybe!

Kevesebb reménnyel ment ki az ajtón, mint amennyivel odament. Nem tudhatta, milyen keserves sors várja odaát a rablóknál. De annál nagyobb elszánást érzett, minél inkább tornyosulva látta maga előtt az akadályok csúcsait. Csak azért is ottmaradni! Igen! Megtanulja a román nyelvet és küzd a magyarságért.

Még néhány napig Pesten maradt, majd rászánta magát a visszautazásra. Az alföldi táj, amelyen átment, a maga szánalmas letaroltságával százszor is eszébe juttatta a szegény ország nyomorúságát és most már jobban megértette, mit jelent a „Nem! Nem! Soha!” Valami fájdalmas dermedtség vett mindjobban erőt rajta, amint a határ felé közeledett. Napnyugta után, mint fantomok nyargaltak el mellette az útszéli nyárfák és ő fájdalmas szívvel intett nekik búcsút. A kalauz felgyújtotta a lámpát, Márta szétnézett a kocsiiban. Csupa bánatos arcot látott és mindig több-több sóhaj szállt fel az ajkáról: - Istenem! mindjárt a határszélen

leszünk! Nemsokára megint jött a vámvizsgálat. Azt a könyvet, amit olvasni hozott, egyszerűen elvették tőle, mert magyar volt. A bihari hegyek után ott tornyosultak az ég alján s láttukra sírás folytogatta a torkát. De visszatartotta a könnyeit. Ne lássa az a rongy oláhság a szenvedését.

Amint Margitán átszállt a somlyói vonatra, nagy kalaplengetve köszöntötte egy ismerős ügyvéd:

- Csakhogy visszajött. Már nehéz szívvel várják odahaza. Nagyok ott most a bajok. Be akarják zárni a református iskolát és bekényszeríteni a gyermekeket az államiba. Az oszlop, ami fenntartotta, gondolták, kidőlt azzal, hogy maga elutazott. Azt hiszem kellemetlen lesz a csalódásuk, hogyha megtudják visszatérését.

Mártának jól esett ez a spontán elismerés és szilárd elhatározás született meg benne: mindent megtenni az iskola megmentése érdekében.

XXI.

Nagy elhatározással fogott a tanításhoz és a tanuláshoz. Alig hat hét alatt elsajátította mindazt, ami az előírás szerint a vizsgához szigorúan szükséges volt. Dr. Kiss bemutatta neki egy régi tanuló társát, Szabó Marcit. Ez zsidó ember volt, akkoriban érkezett haza Budapestről, mint jó képzettségű magyar tanár. Egy ideig a minoriták gimnáziumába, mint számtan szakos, ideiglenesen kisegített. Miközben vasszorgalommal tanulta a román nyelvet, mert kinevezést akart nyerni az államnál, mellékfoglalkozásul felajánlotta segítségét Mártának is, mert ő már előrehaladt volt a nyelvtanulás terén s amint mondta: - végtelen szerencsének tartom, hogy nekem jutott ez a feladat.

Marci amolyan csendes természetű üzletember volt, aki mindig a helyzet és a körülmények szerint igazodott. Alig volt Somlyón néhány hete, már egészen beleilleszkedett és látszólag jól is érezte magát a román impérium alatt. Mindenek előtt meggyőzte Mártát arról, hogy most egy új nyelvet, a „limba roman”-nát fogják tanulni, ami az ő sajátságosságával éppen olyan szép, mint bármely más nyelv.

Ezt ugyan Márta nem volt hajlandó elhinni, de ennek ellenére nagy léptekkel haladtak előre. Úgyhogy Marci féltékeny kezdett lenni saját tudására, Márta annyira meglepte elkészültségével az egyes órákon. De mikor a Trajánok, Decebálok, Negruk, Cuza és Mihail Viterul, mint történelmi nagyságok beállítására került a sor, Márta letette a könyvet és így kiáltott fel: - Hát ez egyszerűen nem igaz, ezt nem bírom megtanulni!

Marci megdöbbenve hallgatta ezeket a kifakadásokat és sokszor kényelmetlenül is érezte magát miatta, olyanformán, mint mikor valakinek szorítja a cipő a lábát. Alázatos szelídséggel adta elő, hogy azt kihagyni lehetetlen, mert éppen ezeket kívánják legszigorúbban a vizsgán.

Mártának azonban rendkívül nehezen ment legyőzni magában a nemzeti önérzetet és a hazugságok miatt érzett felháborodását. Sokszor úgy érezte, egész forradalom megy végbe a lelkében.

Ha néha elragadtatta magát, olyankor Marci ijedten az ablakra mutatott: - Kérem csendesebben beszéljen, az ablak nyitva, a két rendőr állandóan itt járkal, valakit figyelnek.

- Én gyanítom, hogy kit.

- Kit? - kérdezte érdeklődve a tanár.

Márta őszintén feltárta előtte a titkot: - Engem figyelnek.

Marci meglepett arca hosszúra nyult csodálkozásában.

- Lehetséges volna ez? Én nem hiszem. Úgy gondolom, talán inkább engem. De mindenesetre mindkettőnknek szól a kedves figyelem.

- No azért ne ijedjen meg, - vigasztalta Márta.

- De honnan tudja olyan bizonyosan, - kérdezte tovább kételkedően Szabó, aki még mindig azt hitte, csak rossz tréfát űz vele a tanítvány.

- Egész nyugodt lehet, maga nem felelős semmiért, - bátorította a megijedt tanárt. - Vanda itt járt ma az ablakom alatt s ő figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mert újra megfigyelés alatt vagyok, nehogy úgy járjak, mint ő annak idején. Innen tudom. Tudja neki már gyakorlata van ilyesmiben még a magyar éra idejéből.

Szabó Marci az órájára nézett, nem akarta még fokozni saját helyzetének nehézségeit és ajánlotta, hogy mára fejezzék be a tanulást. - S kérem holnapra megtanulni a Himnuszt - tette hozzá, professzori szigorral.

- Miután az magának kényelmetlenséget okoz, hogy engem figyelnek, - tehát a viszontlátásra holnap, - mondta Márta, aztán elkezdte hangosan mondani:

- Treáske Regele.

- Páce si Onor. - A két rendőr jól hallotta. Márta odament az ablakhoz és kihajolt rajta. Látni akarta a tanárt, hogyan köszönti a policájokat, de azok az ellenkező irányban haladtak, Marci pedig szorosan a fal mellett meglapulva osont el. A tanárnőt rendkívül mulattatta Marcinak a nem minden ok nélküli, de azért túlzott félelme.

A hűvös esti levegő, amely napszálltakor a völgybe már leérkezett, jól esett forró homlokának. Hosszasan nézte a feketéllő hegyeket. Szeretett elmélázni a szemben levő fenyvesek rejtelmén, melynek csúcsára most a lenyugvó nap tűzött aranykoronát.

Még jó ideig maradt így, amikor egyszerre érdekes párbeszéd ütötte meg a fülét. Figyelni kezdett, hát a szomszéd ház kapujában halkított hangon beszélgetett a szomszédasszony egy férfivel. Jobban kihajolt, hogy felismerje a férfit, aki egy nagy iratcsomót cipelt a hóna alatt és igen meggyőző hangon mesélte:

- Egész bizonyosan megszűnik a református iskola szeptembertől, nem lesz nekik egy növendékük sem. Mi már egy hete járunk házról-házra és beírjuk valamennyit az államiba.

- Mit szólnak ehhez a reformátusok? - kérdezte a nő.

- Nem törődünk vele, mi a saját érdekünkben cselekszünk. Hat tanerő van az államiban és csak harmincöt tanítvány. Ha nem lesz meg a létszám, akkor minket elbocsátanak, mint feleslegeseket, csak a románokat hagyják meg. Már pedig, ha az ember kenyeréről van szó, nemigen tekinti mások érzékenységét.

- Mikes Márta ennek az oka, - jegyzé meg a nő, - azt kellene valahogy megnyerni az államnak.

A férfi magyarázni kezdett:

- Már Maior is beszélt velem. A legjobb állást ajánlotta fel neki, még a kezdet kezdetén, de nem fogadta el. Könnyű neki nagy magyarnak lenni, egyedülálló, de volna csak nyolc gyermeke mint nekem...

Az asszony is panaszkodott:

- Én is nagyon fájlalom a mostani helyzetet, hiszen hevesmegyei magyar asszony vagyok. Igaz, az uram oláh volt, s így a két fiam jó állást kapott tőlük. Így hát mit csináljak egyebet a jónál. - De Isten bizony, ha már ott tartanánk, hogy segíthetnénk őket innen kikergetni, annak örülnénk legjobban. De Isten tudja, milyen messze van az az idő, mi lehet, meg sem érjük azt már.

Márta a beszélgetést hallgatva, úgy érezte, hogy ennek a két embernek a maga szempontjából igaza van, csak az fájt neki, hogy ellene is szót emeltek.

Miután a nő bevonult, Márta felismerte egykori kollégáját a férfiban. Négy leányát tanította régebben és azokat állásba helyezte a magyar állam, Csonkamagyarországon mindet.

Nem volt veszteni való ideje, egy könnyű felöltőt vett magára és elsietett a lelkészhez, közölni vele, hogy veszély fenyegeti az iskola jövőjét. Mikor előadta, hogy milyen ármánnyal dolgoznak ellenük, a lelkészt szinte önkívületig felizgatták a hallottak s valósággal toporzékolt tehetetlen haragjában.

- Hát már soha sem lesz ennek vége! - kiáltotta s olyan szóval illette az oláhokat, amit csak túlfeszített idegességébe mondhatott. Felugrott a helyéből. - Meg kell menteni az iskolánkat minden erőnkkel. Az nem lehet, nem engedhetjük a magyarság ez utolsó bástyáját is lerontani a semmirekellők által. - S mint egy örült, fel-alá szaladgált a szobában.

Márta aggódva nézte ezt a szegény, idegbeteg embert.

- Megvan, - mondta hirtelen a pap, kevés idő múlva és előbbi helyét elfoglalta a nagy karosszékre.

- Hogyan nagytiszteletű uram?

- Visszahódítjuk őket.

- Lelkemből beszél lelkész úr, én is ezen a véleményen vagyok. Csakhogy sajnos én éppen vizsga előtt állok és megfigyelés alatt, minden lépésem ellenőrzik s így aligha tehetek valamit, amivel lényegesen segíthetnék az ügyön.

A pap azonban nem tágított:

- Mindezek ellenére is meg kell tenni az iskola fennmaradásáért mindent. Ön és én házról-házra fogunk járni és az értesítőkönyveket elhozzuk tőlük. Enélkül nem boldogulnak az oláh államiban. Ön erős lelkű s módját tudja ennek ejteni, én bízom önben, másra úgysem bízhatnám.

Megint járkált, hogy izalmát csillapítsa. Ahogy Mártára tekintett, észrevette, hogy az habozik. Odalépett hozzá, mindkét kezét megragadta és nyomatékos hangon beszélt hozzá:

- Szenvedni és küzdeni a nemzetért a legszentebb kötelesség, ne mulassza ezt el! Ilyenkor a magunk érdeke nem számít. A mártírium az dicsőséges glória az ember homlokán.

Márta kissé elpirult s tőle telhető határozottsággal válaszolt:

- A körülmények átgondolása után nem mondom, ha csak arra időt és módot bírok találni, igérem - s már menni is készült.

- Ez elég nekem, - szólt a lelkész, - ön hivatása magaslatán állt mindig, ebben most is bízom.

Lehajolt és kezet csókolt a tanárnőnek. Elkísérte a hosszú kerti úton egész a kijáratig. A hold misztikus fényt szórt a kert fáira, az út szélén álló magas rózsatőkön még néhány nemes faj rózsabimbó pompázott fázósan. A lelkész levágta és odanyujtotta Mártának, aztán meleg kézszorítással üdvözölték egymást s elváltak.

Az utcán már ott ólálkodott a két policáj. Úgy látszik nyomon követték idáig. A rózsákat meglátva összeröhögtek, majd tiszteletteljes távolból követték lakásáig. Itt megmondták neki, hogy ma már nem szabad többet kimennie. Aztán gyanútlanul ellépkedtek a közeli sarki ivóba.

Ezt rendesen megtették minden este. Betértek néhány pohár borra, miközben el is felejtkeztek kötelességükről, hiszen vacsorázni a rendőrnek is kell. Mikor már alig pislogtak, annyira jól érezték magukat, hogy nem bírtak megválni az asztaltól. S ez nagyon jó volt Mártának.

Ezt az időt használta fel, hogy elvégezze a magára vállalt feladatot. Könnyes szemű szülők, ujjongó gyermekek fogadták, s mindenhol igyekezett bizalmat csepegtetni beléjük a jobb jövő képét rajzolgatva eléjük. Boldog megalégedéssel töltötte el őket az a tudat, hogy fennmarad a református iskola és nem kell a román államiba küldeni gyermekeiket.

XXII.

A jól végzett kötelesség érzése megnyugtatta Mártát és boldog volt. Nem is gondolta, hogy ezért még nagy árat kell majd fizetni. Amikor Szamosújvárról, - ahol levizsgázott - hazakerkezett, a fenyegető csapást még nem sejtette, de a lelkész csakhamar előhozakodott vele.

- Kellemetlen hírt kell közölnöm - mondotta. - Államellenes izgatással vagyunk vádolva, minthogy a növendékeinket mind egy szálíg sikerült visszahódítani, s megtudták, hogy ez a kettőnk műve volt. Az államiba alig maradt harmincöt-negyven körül. Annak is kétharmada oláh.

Márta elcsodálkozott:

- Hogyan lehet ez? - Hiszen mi csak azt követtük, amit tőlük láttunk. Tetteink indítéka nemes volt és észszerű.

- És az eredmény nagyszerű, diadalt arattunk fölöttük, - hangsúlyozta a lelkész, - éppen ez az, ami fáj nekik. De most az a fontos, hogy kivédjük álláspontunkat és visszaverjük ezt a legújabb támadást.

- Ön az egyházi fensőbb hatóságra hivatkozzék. Én a püspöki rendelkezés védelme alá rejtőzöm. Tulajdonképen mindketten hivatásunkat teljesítettük. Igen, csupán hivatásunkat, - ismételte.

Mártát titkon valami nyugtalanító érzés fogta el. Feltűnt a gondolatában P... alakja, aki most rendőrkapitány s valószínűleg ő fogja vezetni az ügyet. Nagyon sértette az a tudat, hogy éppen ez az ember vonja kérdőre és ítélkezik eljárása fölött.

Nagyon szeretett volna ez elől menekülni. De hogyan?

Beszéljen Vandával, vagy kérje meg előzetesen P...? - Nem, nem. Elhárította magától a gondolatot, nem alázkodott meg és hagyta a dolgot a maga útján menni. Történjen az, aminek történnie kell.

- Domna Márta Mikes invációara, - hirdette ki az alkapitány nyers hangon az ítéletet. - Ön naponkint tartozik kétszer jelentkezni előttem.

- A lelkész úr pedig egyszer, pontosan kilenc órákor.

- Az lehetetlen, - szólt közbe a pap, - hiszen akkor végzem az istentiszteletet.

Az alkapitány azok közül a szerencsés halandók közül való volt, akik négy elemi osztály tudományánál egyébbel nem dicsekedhetnek. Elragadtatva hatalmának képzelt nagysága által, az alacsony lelkek kicsinyeskedésével, kíméletlen, durva hangon vágta oda a szót:

- Ha magától nem jönne, majd érte megy a rendőr. Jogunk van hozzá, hogy a szószékről is levezethessük. Tartsák tiszteletben a törvényt.

Kutassy természetesen nem tűrte el ezt a hangot és önérzetesen utasította vissza:

- Először tartsák tiszteletben maguk a mi vallási szertartásainkat. Határozzon meg egy időpontot, elvégre is kötelességem teljesítésében senki sem zavarhat.

- Az állam parancsa mindenk felett való, - folytatta a kapitány könnyörtelenül.

Márta közbeszólt:

- Önök azt hangoztatják kapitány úr, hogy itt minden állampolgár egyenlő jogot élvez! Akkor engedje meg, hogy miként a román papság az ő püspökének engedelmes, úgy mi is saját egyházi fennhatóságaink rendelete szerint igazodhassunk. Ön bizonyára nagyon jól tudja azt a fizikai törvényt, hogy egy test két helyen ugyanazon időben nem lehet, tehát tisztelettel kérjük, határozzon meg egy más órát mind a kettőnk számára. Igazán furcsa, hogy mialatt én jóhiszeműleg, mint jó román polgár vizsgát teszek a román nyelvből és történelemből, önök itthon izgatással vádolnak. Nem gondolja, hogy ez kicsit sok?

Az alkaptány halszerű szemei merően tapadtak Mártára, meglepte ez a szokatlanul határozott hang s valamivel alacsonyabb tónusban folytatta:

- Jól van, megengedem hát, hogy a lelkész úr 10 óra után, ön pedig csak egyszer délután 5 órakor jelentkezék. De szigorúan megtiltom, hogy máshová, mint az iskolába menjen, mert ha egy lépést tesz más úton és más célból - propaganda célból, - lecsukatom. Most elmehetnek.

Ezzel napoleoni pózba vágta magát és egyedül hagyta a két magyart.

Ettől fogva a jövőtől való rettegés mind erősebben jelentkezett Márta érzésvilágában. Amint elhagyták az irodát s a folyosón a kijárat felé haladtak, szembe találtak P...-l. Rendkívül gyöngéd és figyelmes előzékenységgel üdvözölte őket, ami meglepte mindkettőjüket. Mosolygós arccal kérdezte, megvannak-e elégedve a tárgyalás eredményével?

A lelkész komoly, kérdő pillantást vetett rá, s megkérdezte, hogy miért nem inkább ő vezette le a tárgyalást.

- Nagyon kellemetlen ez az izé...

- Jobb volt így nagytiszteletű uram. - Azért bíztam éppen reá, mert én sokkal szigorúbb ítéletet hoztam volna.

Kutassy megütközve pillantott reá. Ez a két ember nem szívelhette egymást, de ennek ellenére is Kutassy megkockáztatott egy kérdést:

- Fedezze fel kapitány úr, kinek a feljelentése alapján indították ezt a hajszát ellenünk? Ki az aljas besúgó?

Paskál egy kicsit gondolkodott, majd így szólt:

- Ezt el kellene titkolnom, de ha szolgálatot tehetek ezzel, megmondom őszintén. Higgye el nagytiszteletű uram, csak szégyenérzettel töltheti el a magyarokat, mert saját fajtájukból való. Most a román állami iskolánál teljesít szolgálatot. Eggerházi Erzsébet jelentette fel, aki egykor a katolikus iskolánál tanított.

- No, ugy-e jobb lett volna nem tudni? - tette hozzá, és Mártára olyan gyöngédséggel nézett, hogy feltűnt a lelkésznek. - Legyenek máskor óvatosabbak, ajánlom, hogy kikerüljék az árulás veszedelmét. Bizony ez elég gyakori jelenség manapság.

- Ez a P... olyan jónak mutatja magát, - jegyezte meg a pap, amikor elköszöntek tőle. - Ha nem lenne oláh, el is hinném neki, hogy őszinte a mutatott rokonszenve.

- Az oláhok sötét, kifürkészhetetlen jellemek, igen nehéz kiismerni őket, vélekedett Márta is, - de Paskált eddig én is úgy ismertem meg, hogy egyes dolgokban elüt a fajtájától. Mintha különb lenne tőlük, az a benyomásom róla.

- Ne higgye azt Márta! - Jellemző reá, hogy jobban tud színlelni, mint a többi, kitűnő szimatja van, különben tipikus oláh fiú, - fejezte be a lelkész ezt a témát.

1922. év május 16-án az elnöknő és Márta, mint egyesületi titkár újból megidézettek, ez alkalommal a primárhoz. A prefektustól felhívás érkezett hozzá, valaki feljelentette őket, hogy a Lórántffy Zsuzsanna Egylet nagyon magyaros szellemben működik és mivelhogy az iskolát is támogatja, - tehát feloszlatják.

Május 18-án mégegyszer az elnöknő és az ügyvezető elnöknő ugyanazon ügyben, megidézést kaptak a rendőrfőnökhöz.

A két nő izgatottan, kimerülve érkezett vissza a lelkeszi hivatalba és kijelentették, hogy egyszer és mindenkorra a lelkeszt és Mártát bízzák meg ezekben az ügyekben eljárni, kik érveléseikkel esetleg meg tudják győzni a hivatalos urakat, mert az egyesületet komoly veszély fenyegeti.

Természetes, hogy vállalták mindketten. Márta mint titkár az elnöknő akadályoztatása esetén amúgy is köteles volt ezt teljesíteni. Igazságérzete mindannyiszor fellázadt a gazsággal szemben és nem hagyta őt nyugodni, amíg azt kivédeni meg nem próbálta.

Nem sokáig kellett várni erre az alkalomra, az oláh kegyetlenség kíméletet nem ismer, ha célt akar érni. Náluk mindig érvényre jut példabeszédjük arany közmondása:

Tăce si făce! azaz: Hallgass és csináld!

XXIII.

A legmagyarabb költő, Petőfi Sándor születésének centenáriuma következett. A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület elhatározta, hogy megünnepli. Mindenki igyekezett tehetsége legjavát áldozni, hogy méltó keretet és tartalmat adjanak az ünnepségnek. Hegedűművészek, szavaló, előadó tehetségek ajánlották fel közreműködésüket. Hangos plakátok hirdették már jóelőre a műsoros, tánccal végződő estélyt. Az engedélyt a vármegyeházán idejében kiadták, így most még csak a műsorszámok cenzurálása volt hátra. Ezzel kapcsolatban Mártának sok, igen kellemetlen meglepetésekben volt része. Idézést kapott s megint meg kellett jelennie az alkaptánynál, aki szokott kíméletlen modorával közölte vele, hogy a Lórántffy Egyesületet a miniszter felosztatja. A lelkész legjobb szerette volna szemtől-szembe legazemberezni a minisztert, amiért az egyház ősi autonómiáját így megsértette, ahelyett, hogy védelmet és támogatást nyújtana nekik. A visszafojtott düh annyira felkorbácsolta idegeit, hogy szinte kedélybeteggé tette szegény embert.

- Kérem - szólt Mártához kimerülten, - most találjon ki valamit.

- Már ki is találtam, - válaszolt amaz, hogy megnyugtassa a lelkészt. - Beszélni fogok Paskállal. Ő talán tud valami célravezetőt tanácsolni.

- Én nem bízom benne, de azért próbálja meg, - kérte Kutassy.

Nagy elhatározás volt ez Mártától, de meg kellett tenni a cél érdekében. Aggodalmas képzelődéseivel magára hagyta a papot s felment a főkapitányságra. Míg odáig ért azon tépelődött, hogy mi lehet a háttere ennek az újabb zaklatásnak. Amit most érzett, úgy tűnt fel neki, mintha valami meghatározhatatlan érzéki megindulásból fakadt volna ez a szándéka, de amelyből diadalmasan fog kikerülni.

- Jelentsen be a főkapitány úrnál, - mondta száraz hangon a szolgának.

Csakhamar ott is állott előtte.

P... az íróasztalnál elmélyedve dolgozott, de a szolga jelentésére hirtelen abbahagyta s a következő pillanatban már eléje sietett. Derült, meleg hangon üdvözölte:

- Isten hozta! Olyan régen várom!

- Engem? - kérdezte csodálkozva Márta.

- Igen, magát. Tudtam, hogy előbb-utóbb el fog jönni, hogy szüksége lesz rám. Nagyon neki lendült a propagandacsinálásnak és éreztem, bajba fog jutni.

- Csak a kötelességemet teljesítettem.

- Jó, jó, elhiszem. Hasonló esetben talán én is azt tenném, de figyelmeztetem, legyen vigyázóbb. Nagyon sok ellensége van, saját fajtájabeli is, akik vádaskodnak ellene. Én ugyan ezeket figyelmen kívül hagyom, sőt lelkemből elítélem.

Márta kétkedő pillantást vetett rá:

- Szinte hihetetlennek tartom, amit állít.

- Pedig így igaz, ahogy mondom, - szólott a főkapitány, aki tartózkodó távolban állott előtte s várakozóan nézett rá. Majd tovább beszélt:

- Nem érdemlik meg, hogy annyit fárad értük. Mondok egy jellemző esetet a magyarokról, majd belátja, mennyire igazam van, - szólt kissé gúnyorosan.

- Nem, ne folytassa, kérem, nem akarom hallani, - csattant fel Márta. Hangja parancsolóan csengett és kezét tiltóan emelte P... szája elé. - Ismerem saját fajomat minden jó és rossz tulajdonságával együtt, de kisebbiteni nem engedem, mert hibáiban is csak imádni tudom.

- Jól teszi! Mindenféle nációban van kivetnivaló. A fény mellett szükségképpen jelenik meg az árny. Higgye el, én tisztelem és becsülöm az ön fajtáját és meg tudom különböztetni a valódit benne a talmitól, bármennyire burkolóznak is. Sok nemes vonás van a magyarban, ezt kell ébren tartani, fejleszteni. De hagyjuk ezt, inkább beszéljünk arról, minek köszönhetem azt a szerencsét, hogy vendégül tisztelhetem?

Márta azonnal felelt:

- Ugyebár, tudja, hogy az egyházaknak önkormányzatát a békeszerződések állami törvényekkel biztosították és mégis lépten nyomon sérelmet szenvedünk. Azért jöttem, hogy tanácsát, segítségét kérjem.

P... felcsodálkozott:

- Én tőlem kér orvoslást, a rendőrfőnöktől?

- Miért ne - szólott Márta -, a rendőrfőnököt én valamikor, nem is olyan régen, nagyon jóindulatú embernek ismertem, aki kellő belátással bír, ha igazságos ügyről van szó! Nézze, én csak azt szeretném tudni, miért bántalmazzák állandóan a református egyházat s annak intézményeit? A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület ellen mi kifogása van a kormánynak, hogy azt beszűntetni elrendelte?

A rendőrfőnök kész volt a felelettel:

- Mert veszélyesnek találta magára nézve. Hogy miért, azt is megmondom mindjárt. De talán ülünk le ide az asztalhoz, nem veszem a lelkemre, hogy itt kifáradjon az álldogálásban.

Márta neheztelve válaszolt:

- Ne csináljon tréfát a dologból. Ez reánk nézve igen komoly ügy.

- Hogy milyen komoly jelentősége van, azzal tisztában vagyok, tehát önnek, mint a magyar kultúra harcosának, feltárom őszintén az állam, a kormány álláspontját, - szólt P... - Lorántffy Zsuzsanna kiváló magyar fejedelemasszony volt, aki műveltségével korát meghaladta, főiskolák, kultúrintézmények hirdetik máig is emlékét. A román államban olyan erős magyar jellegű intézmény, amely az ő nevét viseli, nem állhat fenn.

Márta csodálkozva hallgatta:

- Honnan tudja ezeket az adatokat olyan jól?

- A Wesselényi-kollégiumban tanítottak meg rá, ahol egész magyarokat akartak belőlünk csinálni. Ott énekeltem együtt a kálvinista énekeket is a többivel: „Te benned bízunk eleitől fogva”, én is tudom. - S szinte lelkesen beszélt erről a multról. Márta azt hitte, hogy majd a téma viaskodást hoz létre közöttük s most csodálatos megnyugvást keltettek szavai.

- Tehát nincs semmi tanácsa az egyesület fennmaradása érdekében?

P... kissé gondolkozott:

- Talán, ha megváltoztatnák a címét, - szólott. - „Református Jótékony Nőegylet” címen terjesszék fel még egyszer a miniszterhez. A kérvényt hozzám kell benyújtani. Majd én pártfogólag fogom fölterjeszteni. Ez a legtöbb, amit az érdekükben megtenni módomban áll.

- Köszönöm! - volt a válasz és Márta önkénytelenül mindkét kezét odanyújtotta P...-nak, amit az mohón ragadott meg. Látszott rajta, hogy lelki megindultságból fakadt e mozdulat.

- Ne menjen még, mondanivalóm van, - marasztalta a nőt hevesen.

Márta egykedvűen felelt:

- Hallgatom.

P... folytatta:

- Nézze, a Petőfi-estélyre kiadott meghívón egy alaki hibát fedeztem fel, ami román nemzeti szempontból kifogás alá esik. Kérem, változtassa meg úgy, hogy a román szöveg elől legyen, s azután a magyar. Azonkívül a zenei részt is kérem benyújtani cenzúrára.

Márta csodálkozva nézett rá:

- A hangjegyeket érti? Hiszen a zenei hang mindenkinek odatalál a szívéhez, bármily náció. Ez a kívánsága igazán nagyon meglepő.

A rendőrfőnök mentegetőzni próbált:

- Remélem, nem kellemetlen nagyon, amit mondtam s nem felejt el, úgy-e, kijavítani?

Márta elnevette magát:

- Szabad-e elfelejteni a rendőrfőkapitány rendelkezését? Aztán higgye el, sokkal nagyobb jelentőségű Petőfi, semhogy arról megfélemlíthetnék, ami vele összefügg.

P... hirtelen közelebb lépett Mártához.

- Petőfi világjelentőségű költő... remélhető, úgy-e, hogy vele kapcsolatban és mellette reám is gondol? Mondja, megtenné, ha erre szépen megkérném? - kérdezte feszült várakozással.

Márta lassan felvetette a fejét és bátran a férfi szemébe nézett:

- Az a kérdés, milyen vonatkozásban?

P... mohón ragadta meg a kezét és így szólt:

- Azt önre bízom, találja el. - Lehajolt és tiszteletteljesen kezét csókolt. Márta lassan megindult az ajtó felé. Onnan még egyszer visszanézett. P... ott állott lehajtott fővel a szoba közepén és tekintetével a szemét kereste. Úgy érezte, hogy vagy nagyon gyűlöli ezt a nőt, vagy halálosan szereti...

Hogy mit jelentett a Petőfi-ünnepély az elnyomott magyarságnak, azt szavakkal kifejezni lehetetlenség. Néhányan a nők közül díszmagyarban jelentek meg, pártákkal és sujtásos pruszlikokkal. A lányok is kitétek magukért, toalettjeik választékosak voltak, vagyont érő ékszereiket vették fel. Márta csak egyszerű fekete bársony ruhájába öltözött, amin a kevés csipkedíszon kívül semmi sem volt. Napról-napra erősebb lett benne az a meggyőződés, hogy vannak körülmények, amikor tüntetni nem észszerű. Különben is a hazaszeretnek a szív mélyén kell rejtőzni s inkább tettekben nyilvánulni. Az estélyen éppen az egyszerűségével tűnt ki, még az asszonytábor is elismerte, hogy diszkrét egyszerűségében igen vonzó volt. Minden-

kit, de főleg őt magát igen meglepte az a magyar nemzetiszínű csokor, amit a szereplésekor a színpadra nyújtottak fel neki. Nem tudta elgondolni, ki lehetett olyan bátor és vakmerő, hogy ezt megtette. A viszonyok olyanok voltak, hogy az oláhok veszélyesnek tartották, ha egy Rákóczi-induló, Hunyadi László-nyitány, vagy Kossuth-nóta elhangzott. Így aztán inkább elkerülték mindezeket. Liszt-rapszódia és más klasszikus darabok alkották a műsort, kivéve a „Falu végén kurta kocsmá” megzenésített változatát. Prológ már rég meg volt tiltva, mert veszélyesnek tartották.

A terem egyik részében műsor után megkezdődött a tánc. A fiatal lányok, csapatokba verődve, homályos, s talán szorongó érzésekkel várták táncosaikat.

Márta körül egész csoport fiatalember keringett. Mindenkihez volt egy kedves szava. Tiszteletből őt akarták táncra vinni először, de ő kedvesen háritotta el magától ezt. Ha nagyon kérték, egyet-kettőt lebbent velük s aztán küldte őket a fiatalabb leányokhoz. P... is ott volt. Fölényesen lépkedett végig a termen; díszuniformisa jól állt karcsú alakján. Borotvált, barnapiros arcával, ép és egészséges férfi benyomását keltette. Mellette dr. Görömbey alacsony, szélesvállú alakja eltörpült. Mindketten üdvözölték Mártát és gratuláltak az est sikeréhez, mivel tudták, hogy oroszlánrésze volt a rendezésben.

- Még sohasem láttam ilyen átszellemültnek, mint a mai szereplése alatt, - kezdte P...

- Elragadó volt, - tódította Görömbey. - Nagyon beleélte magát az özvegy szerepébe. - Mert Márta Jókainak a „Holt költő”-jét szavalta, mint melodramát.

- Igen, nekem nagyon tetszik ez a vers. A holt költő szerelmében egy erkölcsi suhintással Jókai pálcát tör a nagy költőt eléggé gyászolni nem tudó gyöngye hitvese fölött, - terelte más irányba a figyelmet Márta.

- Nagy és nehéz koncepciójú költemény, az bizonyos. De igen jól és diszkréten adta elő, - vélte P...

- Én azt tartom, mégis sokat kívánt Petőfi egy asszonytól azzal, hogy ne menjen még egyszer férjhez. Én nem tudom elítélni Szendrey Júliát. Fiatal volt és a fiatalságnak jogai vannak, - mondta Görömbey. - Én még nem ismertem olyan nőt, aki hú maradt volna csupán egy férfihoz.

De P... Márta pártjára állott:

- Az a te kivételes peched, barátom. Az olyan lángelme, mint Petőfi, az más elbírálás alá esik. Neki joga volt azt kívánni, hogy becsüljék meg a nevét, még ha asszony is az illető.

- Általában minden szereplőn meglátszott, hogy szívet dobogtató tudatában volt feladatának, - zárta le Görömbey a témát. - Hanem másra volnék én kíváncsi és szeretnék a titoknak nyomára jönni.

- Milyen titoknak? - kérdezte Márta.

- Kitől eredhetett az a nemzetiszínű virágcsokor?

- Miért érdekli ez magát annyira? Fő, hogy szép és küldője együtt érez feltétlenül velem, - nevetett a tanárnő.

- Te mit szólna hozzá, kapitány? - csípett oda Görömbey.

- Bátor és ügyes fickó mindenesetre, aki nem ijed meg egykönnyen a maga árnyékától. Csak a hölgyeknek baja ne származzék belőle. De arról majd én teszek, - nagylelkűsködött P...

Görömbey elgondolkodott:

- Én azt gondolom, dr. Kiss. Neki vannak ilyen ötletei.

- Nem fontos, - legyintett P... - Menjünk az asztalunkat lefoglalni, mert majd anélkül maradunk.

A terem másik részén sűrűn álltak az asztalok és bizony már jórészt elülte a búsuló magyar társaság, borba ölte hallgató fájdalmát. Sokan eljöttek a románok közül is, a magyar zene mellett jól érezték magukat. Vanda leányával, néhány regátbeli tiszt, a polgármester és sok más még. Érdekes, így támogatták azon magyar intézményt, amelyet pedig hivatalból üldöztek. Sok ezer lei folyt be az iskola céljára, s ami fő, meg sem lehetett adóztatni, mert ajándékként gyűjtötte össze a büfét is.

A két férfi elfoglalta helyét egy sarokbeli asztalnál.

- Barátom! - kezdte Görömbey - tehetnél egy szívességet nekem. Kutasd ki, hogy ki annak a csokornak a küldője? Én mégis szeretnék tisztában lenni vele.

- Eredj el a kertészhez és kérdezd meg, hátha elmondja, - mondta a kapitány.

Görömbey kérlelte:

- Neked mindenesetre megmondaná, mert fél tőled.

- Éppen azért nem teszem - vágott vissza P... - és engedj meg, én ilyen bagatell ügyekkel nem foglalkozom. De mi jutott hozzád, hogy annyira érdekel? Talán féltékeny vagy, vagy mi az ördög?!

Dr. Görömbey erre hirtelen legyőzte kíváncsiságát. Egy nagyon furcsa gondolat suhant át agyán. Nem kérdezett tovább! Ő ugyanis nem régen érkezett haza az orosz fogságból. Egy leány, akit szülei ellenére is nőül akart venni, nem bírta bevárni visszatértét. Férjhez ment egy másikhoz! Ő azonban nem sokáig érezte a szerető nő hiányát, nem volt mélyérzésű. Mint javakorbéli férfi, túl volt már régen a regényes szerelmeken. De a családalapítás ösztöne mindinkább erősödött benne s most még komolyabban gondolt a nősülésre, mint valaha, öreg szülei Mártát szemelték ki számára s egy idő óta foglalkoztatta már ez a gondolat. Édesanyja az egyesület elnöknője volt, ilyen kapcsolat révén Márta gyakorta felkereste az életes matrónát, hogy megbeszélhesse vele a szóbanforgó ügyeket. Ilyenkor mindig találkozott vele. Az öregek kellemes és csalogató alakban tudták megfesteni fiuk előtt, ha Mártát nőül veszi s ő hajlott szavukra. Márta sosem ment el tőlük virág nélkül, amit Görömbey sajátkezűleg szedett neki a kert rózsafáiról. Márta észrevett ugyan már valamit, sőt a nagyasszony nyíltan feltárta szándékát, hogy fia számára őt jelölje ki. De neki nem volt zsánere Görömbey, talán éppen azért nem is fejlődött ki közöttük az a kölcsönös vonzalom, mely a leghatalmasabb érzésből fakad. A körülmények megfontolása nagyon kedvező eredménnyel kecsegtették, mert hiszen a jövője biztosítva lett volna ugyan, de ő az élettől ennél többet várt... Boldogságot! Mindezt jól tudta Görömbey is, s ezek most hirtelen átsuhantak az agyán s arra gondolt, hogy talán P... az ellenfele. És az a csokor is... Ekkor két fehér ruhás, rózsásarcú leányka állt meg az asztalnál, a szépségverseny céduláit ajánlották. P... nagy készséggel nyúlt be kosarukba, megvette csaknem az egészet, úgyhogy alig maradt valami még belőle. Aztán szétosztotta az asztaltársaság között:

- Szavazzunk rá - úgymond -, aki a legszebb volt a mai estén...

Egy kis asztal mellett néhány percig ketten ültek: Márta és a gondnok. Mind a kettőjükön nagyon jól állott a fekete estélyi öltözet, távolról több szem tekintete irányult feléjük.

- Nem akarna táncolni, - kérdezte udvariasan dr. Kiss.
- Köszönöm, nem, legszívesebben haza mennék...
- Csak feltűnés nélkül tegye, én majd segítek és hazakísérem.

Márta már előbb észrevette a gondnok lehangoltságát, ami sehogyse illett ebbe a milióbe.

- Lajos! - szólította meg bizalmasan - miért olyan kedvetlen? Valami baja van? Úgy látszik, mintha valami nagy gond nyomná; talán a bevétel nem kielégítő?
- Dehogy, az pompás és reményünkön felül van.
- Hanem?
- Mielőtt válaszolnék, adjon őszinte feleletet: vonzó magának az a Görömbey?

Egyetlen szóval felelt Márta:

- Nem...

A gondnok most nyugodtan szemébe nézett a leánynak s arra gondolt, hogy ez a nő valóban más, mint a többi. Aztán lassan így szólt:

- Igen! Nagy bánatom van!
- Mi az? Talán segíthetek?
- Senki sem segíthet rajtam. Holnapután legkésőbb le kell tennem az esküt, mert különben kiutasítanak.
- Ezért ne gyötörje magát, látja, én se haltam bele - bátorította Márta. A gondnok a leány kezére tette a kezét.
- Most már megteszem, mert meg kell tennem, már azért is, mert szavamat adtam magának...

Nem folytathatták tovább, P... feléjük tartott.

Márta még éjfél előtt feltűnés nélkül távozott. Kimerültnek érezte magát, így csak másnap tudta meg, hogy a szépségverseny győztese lett. A fiatal leányok nem csekély felháborodására.

XXIV.

Lilapálás lett a völgy, tavaszi fuvalom vonult rajta keresztül. A fák rügyezni kezdtek az iskola zöldpázsitos udvarán, s az orgonabokrok apró levélkéi között ott rejtőzött már a virágok lila bimbója. Nemsokára teljes díszében pompázott a kert. Márta andalogva járta a tavaszi réteket. Ilyenkor sajátságos földszaga van a mezőnek, a színek pompázó muzsikája a felsarjadt élet ujjongó himnuszát zengi, s a legkisebb fűszálban is éled a vágy...

Az első tavaszi kirándulásra készülődtek a református iskola növendékei. Mindenki vitt magával egy kis csomagot, abban volt az uzsonnájuk, mert mire felérnek a tetőre, lényegesen kiürülhet a gyomrocskájuk. A vágy a szabad levegő után üzte, hajtotta őket. Néhol mély szakadékok közt, csobogó patakocskák mellett vezetett fel az út: fejük fölött összeborultak az ágak. Végre fönn voltak a tetőn. A tisztáson ledöntött fenyőfákra leültek szép sorban. Márta tanítani kezdett. Először tájékozódás a szabadban. Aztán következett a táj szépségének méltatása és történelmi vonatkozások. Sok fájdalmas gondolat született meg közben a lelkében. Az előadása után széjjel kalandoztak a gyermekek a fák között, keresgéltek a ritka erdei virágokat és páfrányokat. A többi tanítók pásztortűz mellett szalonnát pirítottak, ami igen lényegesen emelte a hangulatot, különösen, mikor egy kis kulacs tartalmát is ürítgetni kezdték. Itt, a magasban, ahol tisztább a légkör, szabadabb és könnyebben szárnyal a gondolat, a közelgő március idusának a szele megérintette őket. Borongó kedélyük kissé felderült, remélni mertek egy jobb jövőt, egy új tavasz fakadását a nemzet életében!

Papírral és ceruzával a kezében Márta a fenyvesben bolyongott. Bár szenvedni és küzdeni megtanult már az elnyomatás alatt, most mégis szokatlan aggodalom fogta el. Nehéz probléma előtt állott, arrább vonult vissza társaitól, hogy életének nagy fordulatát jobban átgondolhassa. A birtokbavétel évfordulóját, mint örvendetes eseményt kell méltatnia április 17-én és a növendékeket is elő kell készíteni erre az ünnepélyre.

Ha talán kővé meredt volna már a szíve, könnyű lett volna ezt megtenni, hogy együtt örüljön a letiprókkal, akik megcsonkították az országot és most nyelvüktől is meg akarják fosztani; talán szeretnék egészen kiirtani a magyart. Leült egy fatönkre és kezdte fogalmazni beszédét. Csupa szelídség, csupa hangulat körülötte, a lágy szellő idehordja távolról a gyermekek játszi hangját. A tavasz ébredése diktált, ezzel hozta vonatkozásba a lelkekben elevenen élő hazaszeretetet. Úgy tervezte, hogy előre figyelmezteti majd növendékeit, hogy mindent átvitt értelemben, a magyar hazára értelmezzenek. Ilyen módon sikerül majd a mételytől megóvni a lelküket. Ő maga hitt Magyarország feltámadásában kezdettől fogva. Jól ismerte a tapogatózó gyermeki lelket, tudta mosolyra deríteni, könnyekre fakasztani és az események igazságával vagy igazságtalanságával megdöbbeníteni szívüket. Össze tudott velük lelkileg olvadni. Gróf Széchenyi István nyomdokán haladt, azt olvasta valahonnan: „Egy nemzetet megtartani, sajátságait megőrizni szeplőtelen minőségben, erőt, erényeit fejleszteni, ez az emberiség feldicsőítéséhez vezet.”...

Mikor befejezte munkáját, meg volt elégedve magával, visszatért társaihoz. Azok felvillanyozott kedvvel hallgatták egyik fiatal kollégájukat, aki székely volt és humoros ötletekkel szóragoztatta őket. Kiragadta tompa egyhangúságukból őket, ami már egészen beléjük idegződött. Most vidáman nevetgéltek. Csupa bizalom, rózsás optimizmus töltötte el a lelküket: „Hej, lesz még ünnep a világon!” - hangzottak a kulacs mellett.

Miután az öreg igazgatót felfüggesztették az oláhok, mint helyettesének, Mártának jutott az a feladat, hogy az ünnepély részleteit megbeszélje velük. Az egyik vállalta az énekszámok betanítását, a másik a szavakat. Ily módon megosztották vele a nehéz feladat teljesítését. A nap többi részét társasjátékok rendezésével töltötték. Az erdő, a rét valami finom illatot árasztott a föld bimbózó szépségeire, az ujjongó gyermekcsereg tele tüdővel szívta be az éltető hegyi levegőt, s mire a nap lenyugodni készült, kipirult arccal, vidáman dalolva, megkettőzött léptekkel haladtak hazafelé...

XXV.

Nedelku oláh detektív teljesítette az ellenőrzést az ünnepélyen. Beírta nevét a látogatókönyvbe, hogy meg volt elégedve; sőt udvariasan mosolygott is hozzá.

Alig telt el egy hét, Márta a főkapitányhoz idézést kapott. A vér az arcába szökött; fogalma sem volt arról, hogy mi bünt követhetett el, amiért kérdőre vonják ismét. Elhatározta, hogy teljes erejével védekezni fog. Csak „hazugság és színlelés”, biztatgatta magát, holott ez teljesen ellenkezett természetével. Nehéz ütközetnek ígérkezett.

Ahogy belépett az irodába, P...-t egyedül találta. Feltűnt neki az a komoly, majdnem szigorú ábrázat, amellyel fogadta. Nem úgy, mint máskor. Hellyel kínálta meg és előhozta cigarettásdobozát. Letette szó nélkül eléje az asztalra, ő maga izgatottan fel s alá járkált s alig dobta el az egyiket, újra rágyújtott másikra.

- Köszönöm, nem gyujtok rá! - taszította el magától Márta a cigarettát, majd ráemelte szemeit P...-ra, aki eddig következetesen kerülte tekintetét. - Nem ismerem magára, miért olyan komoly? Remélem, nem ezért hivatott? - s rámutatott a cigarettára.

- Nem, - válaszolt az komoran.

- Hanem, miért?

Újra csak hallgatás, látszott rajta, hogy küzd magával. Közben iratok között keresgélt.

Márta türelmét veszítve, kissé emelkedett hangon kérdezte:

- De kapitány úr, sokáig kell még várnom a rejtélyre, amiért megidéztem? Kérem, közölje velem, mert különben megyek.

Végre felpillantott P... Tekintetük találkozott. De a férfi nem bírta sokáig Márta tekintetét. Ez reá mindig mágneses hatással volt. S a két szürkés szem most is megtette hatását. Arca elveszítette ünnepélyességét, ajka mosolyra rándult:

- Mondanám is, nem is - szólt végre -, szerettem volna megkímélni. Csak azt akarom mondani, hogyha olyan verseket szavaltat, mint tizenhetedikén: „Mi a haza?”, akkor... akkor nem leszünk jóbarátok. Mert nem lehetünk!

Márta is elmosolyodott.

- Ez az egész, amit olyan nehéz volt megmondani? - kérdezte.

- Nem, még más kifogásolni valóm is van.

- Kérem, folytassa!

- Azt a beszédet, amit akkor tartott, miért nem adta Nedelkunak át?

- Azért, mert nem kérte.

- Kérem azt ide hozzám benyújtani. Nekünk be kell számolni a miniszternek erről az ünnepélyről. Aztán a papjukat kitiltom erről a területről. Miért nem tartott az hálaadó istentiszteletet azon a napon? Megértem, hogy ezt maguk szívből nem tehetik, de kötelességből mégis csak teljesíteni tartoznak.

Márta nem felelt mindjárt. Végigszaladt rajta a borzongás. De bármennyire vérlázító volt is ez a felelősségrevonás, feleletét nem tagadhatta meg. Komolyan, meggyőzően beszélt:

- Szeretném, ha szavaimmal minden félreértést el tudnék hártani, ami ezekben a felsorolt vádakban rejlik, - mondá. Feleletéből kiértékelte lelki küzdelme, de azért legyőzte magát és nyugodtan folytatta:

- Az elsőre az a válaszom, hogy ez a versike annyira ártatlan, hogy: „Mi a haza?”. A legnagyobb gyermekköltőnknek, Pósa Lajosnak egyik legszebb verse, s talán itt Romániában nem kell-e hazaszeretetre nevelni a jövő nemzedéket? Abban a versben nincs szó kifejezetten magyar hazáról! S különben is, amíg a miniszter nem gondoskodik megfelelő alkalmi versekről, addig a meglévőket kell felhasználnunk. Arról, úgy látszik, nem tett jelentést a detektívjük, hogy a magyar zászló helyett román zászlót szövegeztem a költeménybe.

- Ha így volt, azt enyhítő körülménynek vesszük, - szólta közbe P... - Folytassa!

- A második kérdést már az előbb elintéztem. Miért nem kérte ott a helyszínen mindjárt, miért csak egy hét múlva, amikor már nincs is meg.

P... közbevetette megint:

- Ez már baj, mert erre feltétlen szükségem volna, talán írjon egy másikat!

- Ami pedig lelkészünk eljárását illeti, kérem őt magát megkérdezni, - folytatta. - Annyit tudok, hogy ezen a napon egy lélek sem volt a templomban, tehát az üres falaknak nem prédikálhatott. A híveket pedig kötéllel fogni s édességekkel csalogatni nem szokás.

P... felcsattant:

- Nem értem, miért védi annyira azt az öreget. Egy kiállhatatlan, nyakas kálvinista, aki nem akarja tudni, még kevésbé respektálni a rendeleteket.

Márta azonban védelmébe vette:

- Nagyon szigorúan ítéli meg. Az öreg úr konzervatív, nehéz neki az új viszonyokba helyezkedni, de ezen csodálkozni sem kell. Velejár az öregséggel.

- Hagyja csak az öreget, majd elbánok én vele.

- De miért ez a fenyegetés? Adjon közelebbi magyarázatot - kérte Márta.

P... magyarázni kezdett:

- Az ügy nagyon kényes természetű. Mindkettőnk feljelentettek s ha nem teszem most meg a felterjesztést, állásomba kerülhet.

Márta, mintha nem jól hallotta volna, ismételte:

- Mindkettőnk? Hogy kerülünk mi egy lapra?

P... szellemeskedni akart:

- Hogy került ez a két tárgy ezen az asztalon egymásmellé? - S rámutatott a feszületre és a csontkoponyára, amit a magyaroktól örökölt.

- Az igen szép szimbólum mindkettő, s talán hízogató is egyikünkre - szólta Márta -, de engedjen meg, nem értem. - De a kapitány nem felelt, hanem hirtelen másra terelte a szót:

- Nem vagyunk-e mi is két egyforma magányos lélek? Szabadok és elég fiatalok ahhoz, hogy rólunk beszéljenek? A rosszakarat, higgye el, mindig résen áll.

Kopogtattak az ajtón, a polgármester lépett be. Megzavarta az érzések légkörét. Nagyon udvarias volt, úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit, odanyújtott Mártának egy hivatalos levelet, s szólta:

- Kérem az átvételt aláírni. Gondoltam, hogy még itt találom, magam hoztam el, ahogy látom, a sziguranciára kell jelentkeznie, útlevélyügyben...

Majd a kapitányhoz fordult:

- Mennyire vagytok az ügygel, Tógyer? Már minden rendben van?

- Még nem egészen, - válaszolt ez és az ajtóra nézett, amit a falusi segédjegyzőből lett polgármester elértett. Csak annyit mondott még:

- Csak intézd el jól, Tógyerkám! Mi mindent a kedvükre óhajtunk tenni - fordult oda Mártához -, tudjuk, hogy a magyaroknak a megváltozott helyzet anélkül is elég fájdalmat okoz. De ennek mi, egyesek, nem vagyunk okai.

Márta élesen válaszolt erre:

- Köszönöm előzékenységét, polgármester úr, de higgye el, nem szeretem, ha szánakoznak rajtunk. A magyar nép büszkén viseli szenvedéseit, ami remélhetőleg nem tart az örökkévalóságig...

A polgármestert ez a merész kijelentés lehűtötte, arcán megdöbbenés tükröződött, s sietett elhagyni az irodát.

Amint a levelet meglátta a kezében P..., tudta már, miről lehet szó és vigasztalni próbálta Mártát:

- Lássá, ha rám hallgat és nem csinál olyan nagy magyar propagandát, most nem kellene a szigurancára jelentkezni. - Hangja szomorúan csengett, ami feltűnt Mártának.

- Nem csináltam semmit, amiért bűnösnek érezhetném magamat, - szólott csendesesen.

P... tovább beszélt:

- Magyar szempontból kifogástalan és tiszteletreméltó az a küzdelem, amit a saját fajáért folytat, mint egyén szívéből sajnálom is, ha itt fog hagyni minket.

Márta fürkészőleg nézett P...-ra, ebben a kijelentésben fenyegető veszélyt sejtett. Aggodalmas hangon kérdezte:

- Azt hiszi, nekem távoznom kell innen?

- A sziguranca nem ismer kíméletet és ítékezése döntő fontossággal bír, ami ellen nincs apelláta, - mondta. Márta elszomorodott és merőn nézett maga elé. Egyszerre kirajzolódott előtte, minden gyűlöletes összevisszaságával a kiutasítás lehetősége. Mint zokogási vágy, úgy lüktetett benne a felindulás. Menni akart.

P... megragadta mindkét kezét:

- Maradjon még! - kérlelte. - Sohasem fogom elfelejteni, higgyen nekem! Tisztelni fogom emlékét, mint egy hősnak, aki „epedő kebellet küzdött a romok felett”! - S még mielőtt megakadályozhatta volna, hosszú csókot lehelt Mártának mind a két kezére. A tiszteletteljes kézcsóknál három másodperccel hosszabbat...

A sziguranca főnöke kegyetlen ridegséggel adta tudomására, hogy ellene egész sereg feljelentés érkezett. Rámutatott az előtte fekvő irathalmazra.

- További ittmaradása lehetetlen - mondotta -, veszélyezteti az állam érdekeit. Kérjen útlevelet a magyar konzultól, de, ha esetleg önszántából nem akarná itthagyni a román területet, az ország határáig hivatalosan fogják elkísértetni.

Mennyi megalázás, mennyi vesztett remény! A mult irtózata, a jelen igazságtalansága és a jövő bizonytalansága zúgó viharként tépdeste Márta minden idegszálát. Még egy utolsó erőfeszítést kísérelt meg. Felment a főispánhoz, ott egy magyar és egy oláh titkár segítségére volt, s kérte, hogy a főispán a szigurancafőnök határozatát változtassa meg. Nem sikerült, a nagy halmaz vád ellene szólt. A végzet reánehezedett.

Közben másfelől is sötét felhők gyülekeztek. Egy napon felkereste őt a papja:

- Megkaptuk a hivatalos miniszteri leiratot - mondta -, iskolánkat a tanév végén bezűntetik. Megpróbált a pűspökség is mindent, nem bírta keresztűlvinni további fennmaradását. Nincs más mód, mint beletűródni a változhatatlanba és fejét szomorúan lehorgasztotta. Talán később, majd évek múltán sikerűl elérni valamit... Még jó, hogy ezt az iskolaévet befejezhetjük - és szomorúan elballagott.

A megváltozott helyzettel mindig új benyomások lépnek elűtérbe, Márta is érezte, hogy erűltetett, gépies minden mozdulata. Már csak testileg volt itt, lelke túl a határon bolyongott, s aggódva kereste azt a pontot, ahol majd megnyugodhat. Sokat bolyongott az utcákon, hogy elűzze sötét gondolatait. Amint hazafelé tartott, egyszerre mellette termett a kétlelkű asszony, Vanda, aki szokása szerint most is hozzácsatlakozott. Már mindent tudott, sűt bűztatta és vigasztalta.

- Csak menj, neked ott a helyed! - mondta. - Az élet sokszor nagyon kegyetlen, megfoszt legszebb álmainktűl, de később rájűvűnk, hogy jobb volt így. Mi itt, helybeli románok nagyrabecsűlűnk. Te voltál az egyedűli, aki cselekedni mert és tudott. Nem ismered a meghunyászkodást, mint a legtöbb a mostaniak kűzűl. Te most is az vagy, aki voltál. Megtetted kötelességed, pedig akik híveidnek vallották magukat, azok kűzűl is árulkodtak ellened, de ezek rosszul számítottak. Mi melletted voltunk mindnyáján az itteni románok, nem engedűnk bántalmazni, elhurcoltatni pedig okot szolgáltatnál rá eleget a román állam szempontjából. - Majd aggodalmaskodva kérdezte:

- Nincs útleveled? - Ez ne aggasszon, gyere velem, Kori majd mindent elintűz.

Márta gépiesen követte, mint árbcot vesztett, vihartűpett hajó, mikor a szelek irányára van bűzva, aggodalomba merűlve haladt mellette.

A táblabírót a tornácon találták. Az alkonyati párás levegű a rűzsák édes illatával volt tele, s amint a ház elűtt elterűlű kertes házban egy padra leűltek, a Maguráról hűvűs fenyűillatos légáramot hozott a szellű. Lágyan simogatta arcukat, mint édesanya beteg gyermekét. De Márta most ebbűl nem sokat érzett, komor gondolatok foglalkoztatták. Doleschán udvariasan elűjük jűtt s ahogy ismertette vele a tényállást, minden fontolgtás nélkül tintát, papiroost vett elű és legott megírta a fűispánnak, hogy ebben az esetben, mint Márta iránt hálára kötelezett, kéri annak kieszkűzlését, hogy símán menjen a dolga. Így sikerűlt új útlevelhez jutnia, amirűl a „sziguranca” nem tudott, de a fűispán hitelesített.

Az egész városban csakhamar szárnyrakelt a református iskola tragikus sorsának híre. A növendékek az eddiginél is nagyobb vonzalommal viseltettek iránta. Mártát is elhalmozták kedveskedésűk jelűl kicsinyek és nagyok egyaránt virággal. A vizsgán a román tanfelűgyelűn kűvűl a román államiskola összes tanárai megjelentek, hogy fűl és szemtanui legyenek, mit mívelt az „irredenta” tanárnű.

Mikor búcsűzni kezdtek tűle növendékei, erűs elhatározása az volt, hogy kerűlni fog minden megindítű hatást. De amint végigttekintett rajtuk s a gyermeki szemekbűl felűje áramlű bűzalmat s ragaszkodást látta, mint óraűtésre megrendűlt bensejében valami, ami lelkét édes

fájó ittasságba ringatta. Elfordult, hogy ne lássák a szemeiből szivárgó könnyeket, ami elárulta kegyetlen, kínzó megindultságát. Egyik-másik növendék éles felkiáltása hangzott el.

Vége a mesedélutánoknak és előadásoknak, ami után úgy áhítozott lelkünk, mint a friss forrás után a vándor s amit tanárnőjük gyakorta rendezett nekik. Most úgy érezték, hogy Márta nénivel elszáll lelkükből a mesevilág varázsos képe; ehelyett nap-nap után ellenséges arcokat kell majd látniok és idegen nyelven beszélni. Féltek az ismeretlen rossztól, az oláh államtól. Nem csoda, ha ezek elgondolása az érzékenyekben könnyeket fakasztott.

Márta erőltetett vidámsággal szólott hozzájuk:

- Legyetek jók és bízzatok! - Én nemsokára visszajövök majd s akkor együtt tanulunk újra a magyar államiban, úgy mint régen?!

A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület helyett, Református Nőegylet címen az engedélyt megadta a miniszter, az egyesület mint jótékony intézmény mai napig teljesíti nemes feladatát, enyhíti a rab magyarok kínszenvedéseit, kitartásra buzdítja a tehetetlenül vergődőket, míg elérkezik a nagy leszámolás ideje, ha majd leomlanak a trianoni határok.

Az állomásnál meglepetéssel vette észre Márta, hogy a banda kivonult tiszteletére. Jóska primás és bátyja tiszteletteljes hajlongással üdvözölték, boldog örömmel hódoltak annak az eszmének, ha csak egy rövid negyedóraig is, amelyet Márta képviselt - bár kockázatos volt. Kiváló művészettel kezelték a vonót, hiszen mindkettő konzervatóriumot végzett. Arra pedig nagyon büszkék voltak, hogy valamikor Berlinben is muzsikáltak Vilmos császárnak, aki még akkor nem volt excsászár.

Megkülönböztetett tekintélyük volt ezért a bandában, sőt a magyar urak közül is sokan barátkoztak velük. Szívesen eljátszották volna a „Rákóczi-indulót”, de annyi merszük mégsem volt, ehelyett megszólaltatták: „Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország”-ot, melynek sem szövegét, sem zenéjét nem ismerték az oláhok. A Nőegylet tagjai közül is csak néhányan jöttek ki, nehogy tüntetésnek minősítsék. Az állomás elöljárói szem és fültanui voltak mindennek, de a zenei hangok iránti ösztönös hajlamaik elaltatta egy kevés időre megtorló durvaságaikat és mosolyogva élvezték a kellemes dallamot, melynek hangjai mellett a vonat megindult vele a csonka földre, s a Magura ködbevesző csúcsa mindinkább elmaradt mögötte.

Mint újra kell megépíteni a madárnak
Régi fészket, mit a tél egybeont,
Mindig s újból kell e hős népcsaládnak
Szerezni és építeni ezt a hont.

(Tompa.)

I.

Márta aztán a Magura fenyőinek illatával a lelke mélyén Pestre költözött. A csöndes budai oldalon, a villák között bérelt magának lakást s ha esténként kitarta az ablakát a felsötétlő hegyek felé, a felőlük lelopódzó szellő a friss természet szagát lengette feléje. Ilyenkor behunyta a szemét és boldogító illuzióként ringatta az a tudat, hogy most a somlyói hegyekről kúszik feléje az éjszaka és minden, ami közötté kitarul, suttog és illatozik, forrón szeretett Erdélye.

Eleinte elviselhetetlen fájdalomnak tűnt fel, ha arra gondolt, hogy ez az áldott föld tán örökre elveszett. Az emlékek rajként lepték meg, bárhova is menekült előlük s évek kellettek hozzá, hogy a fájdalom lassanként bánattá, majd reménykedő megnyugvássá csituljon el benne. Legszomorúbb óráiban munkájába temetkezett. Elég könnyen kapott állást. Az állam visszahelyezte őt jogaiba; akkortájt az még nem volt olyan lehetetlen, mint manapság. S szerencséjére, olyan munkakörbe került, ami teljesen megfelelt egyéniségének. Egy nőszövetség titkári teendőivel bízták meg, ahol főként szociális missziót kellett teljesíteni. A szövetség nagyon sokat áldozott a szegény sorsú s menekült tanulóifjúság felsegítésére s boldogulásának elősegítésére. Márta feladatának jelentékeny részét az tette ki, hogy a segélyre szorultakat, elhelyezést, állástkérő ifjak dolgait elintézte; ahol lehet, segítsen, ahol szükséges támogatást eszközöljön ki. Ha valaki, úgy ő különösképpen átérezte a menekült ifjúság keserves helyzetét, hiszen az ő lelkében is ott sajgott az elveszett haza emlékének a sebe és kétszeres kötelességének érezte fölemelni, boldogítani azokat, akiket odaát kivetett magából az új korszak társadalma.

Minden segélynyújtást jóleső sikerként könyvelt el magának és ilyenkor mindig úgy érezte, visszafizetett valamit azoknak, akik őt is elűzték. Akkor pedig különösen boldog volt, ha ismerősökön segíthetett, ha somlyói fiúkkal volt találkozása a kérvényezők között.

Egyszer éppen fáradtan üldögélt odahaza, könyvet vett elő, hogy olvasni fog - meglehetősen nehéz napja volt ma -, amikor élesen megberrent a csengő. Felállott, hogy ajtót nyisson a szokatlan időben látogatóknak, de elkésett vele. A cselédlány akkorra már beengedte a jövevényeket és amint Márta a szobája ajtaját kinyitotta, két, pozsgás és mosolygós arccal találkozott.

- Kezét csókolom! - szólott a nyurgábbik. - Talán már meg sem tetszik ismerni? Reszegi Ernő vagyok. Levelet hoztam édesapámtól és keresztapámtól Somlyóról - s azonnal át is nyujtotta.

Márta alig hitt szemeinek, hogy ilyen nagyra nőtt már ez a fiú, aki valamikor még odaát az elemít járta. Ekkor látta, milyen régen is volt az már. A levelek egyikét ismerős kéz írta, Kiss Lajos, a gondnok. Ő volt a fiú keresztapja. Sietve átolvasta és rögtön átlátta a helyzetet. A fiú most végezte a hetedik osztályt a somlyói román gimnáziumban. Érettségeznie kellene, de nem mer nekimenni, mert sok rosszat beszélnek a magyarok elleni hajszaról, meg nem is tudott jól oláhuul. Most arra kéri őt, juttassa be a fiút egy fővárosi gimnáziumba és ügyeljen a fiú előmenetelére. - A bizalom egyedül csak benne van, - írja Kiss.

Márta még mindig jóleső melegséggel és szimpátiával gondolt erre az emberre s örült, hogy most valamit megtehet neki.

- Hogy vannak Lajos bácsiék? - kérdezte a fiúkat.

- Lajos bácsiék?... - talán nem is tetszik tudni, hogy keresztmama meghalt, már egy éve lesz nemsokára.

Mártát nagyon megdöbbenette ez a hír, szinte a szívébe nyilallott, meglepetését alig bírta a fiúk előtt palástolni.

- Légy nyugodt, - szólt barátságosan Ernőhöz -, elintézem az ügyedet. Bejutsz a Lónyay-utcai gimnáziumba, csak aztán jól tanulj, szégyent ne hozz a fejemre. Majd valami kis különbözeti vizsgát kell tenned, de ettől ne félj. Itt nem lesz lelketlen a vizsgabiztos.

A fiú erősen fogadkozott és a másikat hívta fel tanunak, hogy ő eddig is milyen kötelességtudó és igyekvő volt mindig.

A barátja tódította. A kis fekete bajusza alatt eddig lakatolva tartotta a száját, de most meg-eredt a nyelve:

- Ernő komoly fiú, aki tudja a kötelességét. Különben is nem akarták engedni sem, hogy átjöjjön s ha már átjött, büszkeségből is megállja a helyét.

- Jól van, jól Imre? - mosolygott Márta a köpcös legénykére, aki régi jó ismerőse volt, - derék fiú vagy, hogy így véded a barátodat. Hát te is otthon voltál? Úgylátszik, elfelejtették már, amikor miattad nem harangozhattak örömben.

Imre felnevetett:

- Hát nem tetszett még elfelejteni? Bizony én kiloptam a harangnyelveket és eldugdostam, hogy ne szólhassanak a harangok akkor, amikor ők bevonulnak a falunkba. Majd akkor szólhatnak, ha a temetésükre kondítjuk meg. Nagy merészség volt tőlem, de nem bántam meg. Az apámnak sok pénzébe került, hogy nem lett komoly bajom, de azt visszafizetik ők még, Isten bizony vissza!

Amikor ezt mondta, villogó két fekete szeme úgy lángolt, mint a máglya. Márta gyönyörködve nézte és boldogan hallgatta. Andalító muzsika volt fülének az ismerős accentus, ami egy órára bevarázsolta a szobájába a régi, drága időket s most hirtelen olthatatlan vágyat érzett, még-egyszer felkeresni az ismerős tájakat. Hosszasan elnézegette a leveleket, amik a Magura aljáról jöttek és betette abba a fiókba, ahol a többi, onnan került levelek voltak. Somlyói tölgyek és örök zöld fenyők elsárgult, megszáradt levelei...

Ismét felvette a könyvet, el akarta terelni gondolatait a hallottakról, de nem sikerült, újra visszatért hozzá. Sohasem hitte volna magáról, hogy ez az ember annyit foglalkoztatja. Eddig azt hitte, hogy csak a közös munka, szenvedés és hazafias lelkesedés kapcsolta őket össze, mint két jó barátot. Be kellett vallani maga előtt, hogy ez több, mint baráti érzés...

Visszaidéződött emlékébe a róla hallott pletykák, a színésznőkkel kapcsolatban. Ő ugyan nem hitt a pletykában, neki megvolt a külön véleménye Lajosról és mégis... Szegény kis felesége mennyit szenvedhetett amiatt, mikor a színésznőnek szánt ajándékot a küldönc tévedésből neki vitte és ezt később megtudta. Majd mentegetni kezdte. De hiszen nem is volt csoda, a kis beteges nő mellett, ha olykor másnál keresett szórakozást, vajjon nem így tesz-e a legtöbb férfi?...

A levelet még egyszer elolvasta, úgy találta, hogy nagyon kedvesen, bensőséges hangon írt. Jó, hogy egyedül vagyok - gondolta -, nem láthatja senki, mi van az arcomra írva. Élénken emelkedett fel a helyéről s odament az ablakhoz s kitekintett a gyönyörű szeptemberi éjszakába. Az ég tiszta és csillagos volt, jobbról a dunai kikötőkben csendesen állottak a hajók, balra a Jánoshegy és Svábhegy, az épült villák, szanatóriumok ablakai fénylettek és impozánsan bontakoztak ki a táj körvonalaiból. A zajongó város lármája ide nem hallatszott, csak olykor zavarta meg a fenséges csendet egy-egy autó száguldása.

Még néhány percig gyönyörködött a csodás éjszakában s aztán lefeküdt és csakhamar mély álom szállt szeméire.

II.

A mindennapi robot, a sok ügyes-bajos dolgok elintézése gyakran kimerítették és munkaereje az utóbbi időben erősen megcsökkent. Ezért szükségét érezte a többszöri utazásnak. A szünidejét egy párszor a tengerparton töltötte, ami igen jó hatással volt idegeire. De ha Erdély bércei jutottak eszébe, ez olyan vonzóerővel volt reá, hogy elhatározta, a legközelebbi szünidejében oda fog utazni. Ez az élet így nem sokat ér - így töprengett gyakorta, üresnek találta. A nagyváros szórakozásai kezdték nem érdekelni, pedig az opera és színház kedves időtöltés volt neki azelőtt. Most inkább szeretett kirándulgatni a környékre. Egy kedves gödöllői ismerősét ment meglátogatni. Visszafelé autón jött, mikor a kocsis lámpája összeakadt egy szembejövő teherkocsival és a karambol kirepítette Mártát az ülésből. Súlyos sebesüléssel, eszméletlenül szállították be az Ilka utcai Lorántffy Zsuzsánna kórházba.

Sokáig lázas állapotban feküdt. Lázálmai felett többnyire Marianna nővér virrasztott, nagy gyöngédséggel és önfeláldozással. Egy éjjel különösen magas láz kínozza, kimondhatatlanul szenvedett. Szélsébesen kergették egymást a zavart gondolatok agyában és ijesztő látomásai voltak. Ahogy elmúlt a krízis, megkínzottan az éjjeli rosszullét után, másnap sokáig aludt.

A javulás beállott ugyan, de nagyon gyöngé volt még s ahogy öntudata visszatért, görcsös zokogásba tört ki. A fizikai rosszullét minden más érzést megölt, elfojtott benne. A nővér megjelenése ágyánál valóságos megváltás volt rá, még sohase érezte az elhagyatottságát úgy, mint most. Amikor Marianna nővér végigsimította langyos tenyerével a forró homlokát, szinte áramlott belőle feléje a szájalom fluiduma. És szomjas lelkének olyan jól esett minden vigasztaló és biztató szó, amit tőle hallott.

- Kérem, ne sírjon! Az Isten jó és ön meg fog gyógyulni.

Sohasem gondolta, de itt éreznie kellett, hogy a hit csodálatosan ható orvosság.

Megjelent az ágyánál az igazgató főorvos is, vigasztalta - hogy minden jól van már, csak nyugodtan viselje magát. Majd ha felgyógyul s annyira megerősödik, egy jó utazást ajánl a hegyek közé.

Hetekig tartó gondos ápolás kellett, hogy felépüljön. Különösen újszerű volt számára a kórházi élet és csodálkozva látta, mennyi irgalom és szeretet van itt felhalmozva az alkalmazottak lelkében s mennyi, szinte égies türelem.

Itt a fehér kórházi ágyon ráért minden tőprengeni, ami körülr történt. Elemi erővel szállta meg ismét a vágy; utazni a Szilágyságba és még egyszer érezni a Maguráról jövő szellő hűsítő illatát! De látogatásából talán nem is lett volna valóság, ha közbe Reszegiétől levél nem érkezett volna, melyben meleg barátsággal hívták meg. Jöjjön hozzájuk üdülni, töltse náluk a szünidejét. Hálára kötelezettek érezték magukat azért a jóságért, hogy fiukat eredményesen támogatta. Lajos is várja, semmi esetre se mulassza el.

Valóságos boldogító örömet érezt erre, hiszen a szív ösztönei megmagyarázhatatlanok és különösek. Alig várta, hogy kiszabadulhasson a kórház falai közül s amikor eljött ez a boldog óra, néhány nap alatt elintézt minden hivatalos formáságot s a vágytól égve, útrakészen állott, hogy eleget tegyen a somlyói Reszegiék meghívásának.

1929 júliusában aztán beteljesült az álma. A szíve erősebben dobogott, amint a határ felé közeledett és az ég peremén sötétleni kezdtek a bihari hegyek. Csúcsától aztán autón tette meg az utat és ez a vadregényes vidék gyönyörűséggel töltötte el. Jó háromnegyed óra telt bele,

amíg megpillanthatta a városát; évekkel ezelőtti kálváriájának helyét. Budapest méreteihez szokott szeme előtt olyannak tűnt fel most előtte a völgyben, mint a mesebeli törpék cukorvárosa; csak a Magura terpeszkedett régi méltósággal felette.

Amint az ismerős utcákra bekanyarodtak, mosolygós arcok integettek feléje az ittléte óta felnőtté serdült leányok örömmel köszöntették:

- Isten hozta Márta néni! Isten hozta!

Tilda, a Reszegi felesége látható örömmel fogadta és a régi, közös emlékek tüzenél csakhamar összelelegedtek, annál is inkább, mert a város érdeklődése egészen a Reszegi ház felé irányult. Márta megjelenése valóságos szenzáció volt, egy jobb jövőre titkos ígérete.

Alig, hogy elhelyezkedett a számára kijelölt szobában, nemsokára látogató érkezett, aki látni akarta, dr. Kiss Lajos. A tisztelet és csodálat félre nem érhető jelével üdvözölte Mártát és hosszasan nézegette. Majd beszélni kezdett. Arról, hogy mi minden változott meg azóta, amióta elment. Hogy itt járt a király, a román király és porosnak találta az utcákat, amit azóta kiköveztek. Hogy új városháza épült, amihez csak a vakolatot adták a hódítók s hogy a református parókiára az öreg Kutassy helyére új pap költözött, aki fanatikus híve az élőhit terjesztésének. - Szeretné ismerni magát, majd elmegyünk hozzá ketten, hogy bemutassam neki, akit a legteljesebb elismerés és hála illet meg.

Márta figyelemmel hallgatta a férfit és szinte érezte a rokonszenvnek az áradását maga felé. Hosszú idő óta nem látta Lajost és most szinte újszerűnek tűnt fel előtte.

Az utolsó évek szenvedései keserű vonást vájtak szája köré s ez valahogy érdekessé s vonzóbbá tette az arcát. Két égő, bánatos szeme, ahogy Mártára függesztette, mágikus erővel fúródott a lelkébe és úgy szeretne volna ezt a szenvedő férfi arcot megsimogatni. A maga nevében, meg a magyarság nevében, hiszen most már nem állt köztük senki.

- Jól van Lajos! Maga megérdemel minden szeretetet. Sokat szenvedett és hű maradt mindvégig az eszményeihez!

- Engedje meg, hogy gratuláljak!

A gondnoknak úgy tűnt fel, mintha Márta hűvösebb viselkedést tanúsítana, mint azelőtt, de bízott magában, hogy felolvastja azt a jégkéreget a szíve körül, amit valószínű, hogy a betegség okozott.

- Mindennél fontosabb most, hogy maga jól érezze magát, mindent elkövetünk, ezért terveztünk egy kirándulást is a Magura tetejére...

Reszeginé most behozta a haboskávét.

- Itt az ozsonna!

- Hány óra van? - kérdezte Lajos, elővette óráját. - Félhat. Nekem mennem kell.

- Ne menjen el ozsonna nélkül, - marasztalta Márta.

- Jó, hát a maga kedvéért, maradok még 10 percig. - Aztán engedelmet kért Reszeginétől, hogy ma este nem jöhet vacsorára, mert nagyon fontos dolga van.

Míg a kávét elfogyasztották, a magyarországi viszonyokról beszélgettek. Reszegi belemélyedt egy lapba, amit Márta hozott a Csonkaföldről.

III.

Nehezen vették rá Reszegiék, hogy személyesen menjen el jelentkezni a kapitányságra. Idegenkedéssel gondolt arra, hogy P...-lal kell találkoznia. Csak, amikor megtudta, milyen szigorúan veszik és hogy itt-tartózkodási díj fejében esetleg ezer leit kell fizetnie, elszánta magát felkeresni a kapitányt.

Alig hogy kilépett az utcára, hirtelen ismerősökkel találkozott, akik szembejöttek vele. Vanda, meg a kisebbik leánya, Lucia. Eleinte nem ismerte meg a leányt, annyira megnőtt és megváltozott. Bájos és szép leánnyá serdült, aki mosolyogva köszöntötte Márta nénit.

Vanda is szívesen üdvözölte:

- Isten hozott ismét Márta közibénk. Nagyon örülök, hogy láthatlak. Lucika már említette tegnap, hogy látott az utcán autózni.

- Hát bizony én alig ismertem volna meg nélküled a leányodat, Vanda! - mondotta Márta. - Mondhatom, kész nagy nő lett belőle és igen előnyösen megváltozott.

- Bizony, látod kedves, megvénítik az embert ezek a nagy gyerekek. Menyasszony lányom, doktor fiam van már nekem. Különben merre tartasz?

- Megyek a kapitányságra az útlevelem láttamozása végett. - Tudod, nem szívesen teszem, de kényszerít rá ez az új rend. A ti új rendetek.

Vanda elmosolyodott és azt mondta, elkísérik mindketten odáig. Legalább kibeszélgetik magukat. De bizony a kis sétából hosszú terefere lett. Be kellett térnie a Vanda lakására is, ahol az egész ház kitörő örömmel fogadta. Dina, a menyasszony lánya s maga Doleschán is.

- Hallottuk beteg volt, Márta! - mondta a táblabíró. - Részvétellel gondoltunk magára.

- Hál Istennek! túl vagyok már rajta, nincs semmi komolyabb bajom. Ez az üdülés pedig határozottan jól fog tenni nekem.

A szalónban foglaltak helyet és Dina zongorázni kezdett. Mártán jóleső zsibongás futott végig. Az ő kedvenc e-moll valcerét játszotta. Sokáig beszélgettek Vandával.

- Boldogságotok most már teljes lehet, - mondotta Márta. - Gyerekeid szépen felnőttek s örömet találhatod bennük.

- Beszéljünk csak megelégedésről Márta! A boldogság más lapra tartozik. Kár, hogy minden elmúlik, s az ifjúság is elszáll.

- De hiszen elérted a célotat Vanda! Mít akarsz még? Másnak ennyi sem jut.

- Ez igaz, ezt nem tagadom. Mindig egyenes úton haladok és hál' Istennek, előre. Sokáig az volt a vágyam, hogy legyek valaki. Most vagyok és engem ez kielégít.

Márta szelíden felnézett rá:

- Igazad van Vanda! Mindenkinek van egy vágya, ami, ha teljesül, kielégíti. Te azt akartad, légy valaki; hidd el én is. Te is vagy valaki, több, mint én, igen. De én is vagyok az, ami voltam, mindig magyar!

Aztán nemsokára búcsúzott, mert, mint mondta, sietnie kell, lejár a hivatalos óra a város-házán.

Még idejében érkezett. Egész tömeg ember várakozott a folyosókon. Az ismerős hivatalnokok szívesen üdvözölték Mártát s nemsokára feltűnt a lépcsőn a P... délceg alakja. A szó elhalt mindenki ajakán, köszöntők sorfala között haladt az ajtajáig. Amikor észrevette Mártát, hozzálépett és energikus kézszorítással üdvözölte. A tekintete véletlenül összetalálkozott a leányéval és Mártának úgy tűnt fel, mintha kicsit elpirult volna. Udvariasan tessékelte be a tanárnőt:

- Parancsoljon talán az irodába. Gondolom, engem keres.

- Igen! Jelentkezni jöttem s nagyon örülök, hogy itt találom.

- Magának mindig található vagyok, tudhatja. Hogyan s mikor érkezett s meddig akar maradni?

- Az utóbbi főleg attól függ, mennyit engedélyez, kedves kapitány.

- Ameddig jól esik, maradhat. Itt-tartózkodási díjat nem fizet. Ezt majd elintézem az alkaptányommal, teljesen díjmentesen. De miért nem ül le? Beszéljen valamit, hogy vannak odaát, a másik táborban? Látja, mi egészen jól vagyunk itten. Újul és fejlődik a város. Jöjjön csak ide az ablakhoz és nézzen ki a főtérré, mennyi változás van azóta, mióta itt járt.

Márta engedelmesen odament és kitekintett. P... egészen mellé állt, hogy szinte érezte a lehelletét és a testének a melegét. Gyöngéden megérintette a nő vállát és lelkesen magyarázott:

- Látja, ott új templom épül, a tér újonnan van kövezve. Itt parkirozás folyik jobbról, amott pedig szobrot emelnek azon a helyen, ahol nemrég a király állott és köszöntötte a népet. Ófelsége nagyon szépnek találta a várost, meg a vidékét. A Magurát a sutgó fenyvesekkel és a régi utcákat. Nézze Márta - s egészen közel hajolva, a szemébe nézett, - én a maga véleményére is kíváncsi vagyok, hiszen tudja, hogy ön királynő a számomra.

- Na, na, kapitány! Nemrég még másként beszélt a nőkről. S azt hiszem, az őszintébb vallomás volt, mint ez, - mosolygott Márta.

- Ne higgye azt, - mondta P... - Nem mondom, megvan a véleményem a nőkről, de maga, esküszöm, kivétel. Magában semmi kivétlivalót nem találok.

A déli napsugár glóriaként omlott rájuk az ablakon át, P... lassan és bátortalanul megfogta a nő mindkét kezét és erősen a szemébe nézett. Sokáig nem tudta, mit mondjon, hallgattak. Majd P... megszólalt:

- Nézze Márta! Én sokáig... nem tudtam, mi az a hatás, amivel maga van reám. Most, hogy évek múltán ismét megláttam, most biztosan érzem azt, ami sejtelem volt eddig bennem. Én szeretem magát és nem tudok mást mondani... maradjon... itt, nálunk örökre. Majd asszimilálódik és higgye el, mindent megteszek, hogy elfelejtse azt a... másik... tábor.

Márta csodálkozva hallgatta, de nem sokáig gondolkodott a feleleten:

- Nézze, kapitány, - mondotta s közben a szemét ráemelte, - engem nagyon meglep, amiket beszél. Nem tagadom, igen, ön szimpatikus nekem, de, engedjen meg, én nem maradok itt. Mert nem maradhatok. Sokszor, amikor odaát vagyok és álmatlanul virrasztok a nyugtalanság miatt, mindig eszembe jut az én forrón szeretett hazám, a Szilágyság. A Magura, meg azok a zezugos kis utcák, amiről az előbb beszélt. Minden kis emléket féltékenyen őrzök, ami vele összekapcsol s higgye el, ön is eszembe jut ilyenkor. Sokszor gondolok arra, jó lenne valaki mellettem, akinek, ha szemébe nézek, a Magura fenyői integetnének felém s akinek szavából Erdélyem lelke beszélne. De csak ott szeretném ezt, odaát. Az én szegény, de szabad hazámban. Nő vagyok s mégis csak azt mondom, olyan áron, mint ön szeretné, nem kell, még

ha esetleg boldog lennék is. Magából most az elkeseredés beszél, - tudom, hogy nem régen találta szíven egy asszony visszautasítása, akitől a boldogságát várta, talán elégtétel volna vele szemben, hogy mégis magyar nőt kapott feleségül. Higyje el nem érdemes! Az ilyen sebek legbiztosabb orvosa az idő. Vannak dolgok, amiknek addig van értékük, amíg elérhetetlen varázsként lebegnek előttünk, talán ilyen ez is? P...! Köszönöm, hogy most ilyen jó volt hozzám, de én... elmegyek. Hív a fajtám, szólít a hazám!

A kapitány tágranyílt szemekkel nézte és gyönyörködve látta a lelkesedés rózsáit az arcán. Fokozatosan, gyöngéden elengedte az egyik kezét s a másikhoz lehajolt mélyen.

- Igaza van, Márta! Igaza van. Nagyon fáj, amit mondott, de talán, én sem tennék másként.

Márta már rég elhagyta a szobát, ő még mindig ott állott mozdulatlanul az íróasztalnak támaszkodva, maga elé meredten. Ebben a pillanatban az volt az érzése, hogy nem nőszül meg soha! Elhatározta, hogy Németországba utazik, hogy megpróbálja elfelejteni a szívében támadt vihart...

IV.

Szép nyári alkonyat volt, amikor sor került a tervezett kirándulásra a hegyi szőlőkbe.

A vén Magura régi ismerősként nézett le a társaságra, amint fölfelé haladtak. Reszegiek voltak ott, akiknél Márta lakott, aztán egy fivére Tildának, Viki. Valamikor cs. és kir. ezredes volt, aki a bécsújhelyi akadémián tanult és Ausztriában szolgált. Így aztán jó magyar érzése ellenére is, csak törte a magyar nyelvet. Agglegény volt, körülbelül ötven éves. Szenvedélyes turista, aki minden szórakozását a kirándulásokban találta fel. Természetesen ott volt dr. Kiss Lajos is, aki feltűnően udvarolt ma Mártának, melléje szegődött és állandóan csak vele foglalkozott... A társaságot két fiatal leány, a Reszegiek rokonai és három egyetemista fiú egészítette ki.

Amire a hegy alá értek, erősen alkonyodott. A lobogó tűz pattogása ott fönt már messziről hallható volt, felfelé szálló, szikráktól tarkított füstje, mint a pusztai lángoszlop, úgy mutatta az irányt.

Egy tisztáson, szép nagy cseresznyefa mellett telepedtek le. A három fiú hatalmas zergeugrásokkal jócskán megelőzte a társaságot s hirtelen mindent elkészített. Szőnyegetek raktak le a földre, hogy a nők arra üljenek, sőt valahonnan még néhány fonott szék is előkerült. Amint Márta felért a tetőre, gyönyörűséggel tekintett körül. Volt valami igézően csodálatos a körülötte hallgatódzó erdőben, az alantabb folydogáló kis hegyipatak csacsogásában. Lent a völgyben, a városban már lángok gyultak szerteszét, hogy bevilágítsák az utcákat. Ezek mint apró szentjánosbogarak, villogtak és bujócskát játszottak. Egyes lámpák hol eltűntek, - valószínűleg a szél rázta őket s ilyenkor a pózna eltakarta - hol ismét elővillantak. Így, ahogy ezt a képet nézegette s hangulatok indultak meg a lelke mélyén, most érezte igazán, milyen nagyot is vesztett, amikor innen elköltözött. Hirtelen P...-ra gondolt, meg arra a hirtelen fellobbanására a multkor, az irodában. Milyen kár is, hogy az az ember oláh és ez a föld itt most idegen ország!

De csakhamar elhessegette magától ezeket a gondolatokat. Szívét, lelkét teljesen eltöltötte az elragadtatás, leült a társaság közé, egy fonott karosszékbe. És beszélgetni kezdtek:

- Milyen csodálatosan igéző és újszerű itt minden - mondotta. - S olyan valószínűtlen, hogy én most itt vagyok. Vajjon álom-e ez, vagy valóság?

- Valóság, Márta - szólalt meg Lajos, egészen meleg hangon, miközben kezével érintette Márta finom ujjait -, valóság, és higgye el, ez a valóság engem nagyon boldoggá tesz. Beszéljen valamit, akármit. Olyan jól esik hallgatnom a hangját. Hiszen úgy sem sokáig hallgathatom már. Kár is, hogy az ember életében hamar elmúlik, ami jó.

- Lajos! Ne töprengjünk most azon, ami elmúlt. Inkább a jövő az, ami kell, hogy izgassa az embert, - mondta a leány s melegen tekintett a lábainál ülő férfire.

- Igaz! - válaszolt az -, különösen minket gyötör a jövő alakulása. Hiszen itt a magyarság halálra sebzetten kínlódik. Várjuk a csodát, aminek érkezése megváltoztatja ezt a helyzetet. Pedig, tudom, kár csodavárónak lenni. Nekünk a magunk erejéből kell fölemelkednünk.

- Úgy van! - mondotta Márta. - Minden azon fordul meg, mennyi a magyarság hite és hogy tud ragaszkodni tradícióihoz. Az oláhság ötszáz évig élt magyar uralom alatt s oláh maradt, miért ne maradhatna a magyarság is meg magyarnak. Talán csak nem kell nekünk is olyan sokáig várni. Sőt, úgylátszik, derengeni kezd és világosság gyullad itt is, ott is a világ lelkiismereté-

nek rejtekeiben, ami meghozhatja a boldogabb jövődöt. Vissza fogjuk szerezni az elvesztett hazai földet!

- Ámen! - mondta rá hirtelen az odafigyelő ezredes. Lassanként az egész társaság Márta hatása alá került és erőt vett rajtuk a hazafias fájdalom. Egymás után csendültek fel az ajkakon a legszebb magyar dalok.

Krasznahorka..., meg a Nagy Bercsényi Miklós... Ezek főként Lajosnak voltak a kedvenc dalai, aki áhitattal dudolta. Akkor még a rádió újság volt és így nem nagyon ismerték az újabb dalokat odaáról. Márta kellemes althangján sokat elénekelt közülük. A természet színei lassan egybefolytak, amint besötétedett, a pásztortűz lángja élénken szökött fel a magasba és messze világított, mint egy tűzszlop.

Egy sárga borház húzódott meg amott a szomszédos hegyoldalon s onnan egy sötét alak integetett fehér kendőjével a kirándulók felé.

- Ni, ni, az meg Miska bátyánk, - szólalt meg Reszegi, amint észrevette, tölcseért formált kezével s úgy telefonált át hozzá. A hívó hang tisztán rezgett át a levegőn a nagy csöndességben és többszörös visszhang felelt rá.

Miska bácsi a Minorita-rend főgimnáziumának volt igazgatója; mióta az oláhok megsemmisítették az iskolát, idemenekült gyakorta a világról elfelejtkezni. Sajáttermésű borát fogyasztani, ki-kijártak hozzá a jóbarátok, a zöldelő hegyek nyugalmaiba zárkózni, ahol nincs korlát, repülhet a lélek a szent „Szabadságba”.

Alig telt el tíz perc, már ott volt közöttük ő is, a mindenkori jó barát, a paptanár.

Ahogy meglátta Mártát, lelkesedve nyujtotta feléje kezét:

- Isten hozott, Testvér! Mit hoztál nekünk? - kérdezte s hangja reszketett a megindultságtól.

- Tán a „revíziót”? Ezt várjuk mi már nagyon nehezen. Azt mondta hajdan a mi nagy költőnk:

- Neked két hazát adott a végzet.

- Nekünk egy volt, az is elveszett... - Elveszett... - ismételte s komoran nézett maga elé. Majd erőt véve csüggedésén, folytatta:

- Kedveseim! Hatalmas birodalmak dőltek össze, mint Babylon, Karthágó, Róma. Mi ezek mellett a mi hazánk, de ne csodálkozzunk s ne féljünk, mert azok elvesztek, de mi élünk! Romjaiból feltámad a nemzet, ha az együttérzés és egy akarat meg van odaát is, úgy mint itt nálunk!

Összecsengtek a poharak a méla fák alatt, az együttérzés e boldog pillanatai megdobogtatták a szívüket, a lelkesültségtől elragadtatva kérlelték Mártát, énekelje el a magyar „Hiszekegyet”. S míg arcukat a szellő simogatta lágyan, ott, a Magura tetején, szárnyalt ég felé az ünnepélyes dallam, amely Nagy-Magyarország feltámadásáról zengett.

Az egész társaságnak könny csillogott ezekben a percekben szemeikben és elgondolkodva maguk elé meredtek. A telihold már megjelent az égboltozaton, kékes fénye rejtelmesen világított a táj fölött. A levegőben terjengett a frissen sült „flekken” illata, ami csábítólag hatott rájuk. Reszeginé kedves háziasszonyi előzékenységgel rendezkedett a vacsora körül. Az ezredes harsányan vezényelt: Sorakozz! Am nemcsak eszmékből él az ember, s aztán ő és a pap mohó étvágygal fogtak az első darab elfogyasztásához, ami természetesen vonzotta a többieket is. Letelepdedtek a fehér abrosz körül.

Míg ama kettő elmerült egymásba, az ezredes jókedvűen szórakozott a pappal és a két leánnyal, fiatalos könnyedséget érzett ereiben, vágyott az ifjúság közé, hiszen ilyenkor elfeledte, hogy tőle már elmúlt a nyár.

Lajos egészen közel ült Mártához és amikor elhangzott a melódia, gyöngéden magához emelte a kezét és megcsókolta:

- Márta! Olyan boldog vagyok, hogy ki sem tudom mondani. Milyen más lett itt a világ, hogy maga itt van. Ne is menjen vissza, maradjon itt nálunk.

Márta egy kis kúszónövény vékony indájával játszott, de most hirtelen ránézett a férfirra:

- Miért mond nekem ilyet, hiszen tudja, hogy ez lehetetlen!

- Miért volna? - ha maga is úgy akarja.

Márta önkéntelen mozdulattal feléje nyújtotta a kezét, mintha támaszt keresne. A férfi fizikai közelsége úgy hatott rá, hogy attól félt, elveszti önuralmát. Ezek a bánatos kifejezésű szemek és ez a sápadt arc még jobban tetszett neki.

- Ezt már mástól is hallottam, mióta itt vagyok, - válaszolt kis gondolkozás után, mintha nagy messzeségből hívná vissza magát. - Annak is azt mondtam, amit magának. Nem tehetem. Engem megölne ez az atmoszféra, ami itt van. Bár odaát is elszomorító a helyzet, de én szeretem a hazámat és a szabadság nekem úgy kell, mint a napsugár a falevélnek. Higyje el, én is sajnálom ezt a vidéket és az embereket is. Sokszor gondolok magukra s jól esne egy-egy barátságos szó, egy-egy közösen átélt hangulat, egy emlék, egy jóbarát innen. De csak rabság nélkül. Nem tudom, ért-e engemet?

- Értem Márta, nagyon sajnálom magát - s forró tekintettel nézett a leányra. - Nem tudok mást mondani: csak nagy lelkek tudnak így érezni és gondolkodni. Szeretném megakadályozni, nehogy visszaessék szomorú, nyugtalan lelkiállapotába.

Attól kezdve egész este szótlanná lett Kiss Lajos. Töprengett valamin. A társaság többi tagjai vígan poharazták a finom magurait. Ő csak elvétve koccintott velük.

Sokáig künnmaradtak még a kellemes, hűvös nyári estében és amikor hazatértek is, két ember sokáig nem tudott elaludni: Márta és Lajos.

V.

A négy hét úgy elrepült, mint egy álom. Márta ott állott az alig szürkülő pitymalatban a somlyói állomáson, ahová méltósággal gurult be a vonat. Elbúcsúzott Tildától, a Reszei feleségétől, aki kikísérte és beült egy félszakaszba. A vonatnak tízpercnyi várakozása volt, addig kényelmesen elrendezkedett. Amíg a poggyászát felrakatta a hálóba, észre sem vette, hogy egy idegen áll a háta mögött. Ráköszönt.

- Csókolom a kezét Márta!

A tanárnő meglepetten fordult hátra. Lajos volt, néhány szál fehér szegfűvel a kezében. Merően néztek egymásra, egyikük sem tudta hirtelen mit mondjon. Végre Márta törte meg a csöndet:

- Nagyon kedves magától ez a figyelem. Köszönöm Lajos! De siessen le, mert rögtön indul a vonat.

- Az nem baj. Jegyem van nekem is.

- Hová?

A férfi hirtelen megragadta Mártának mind a két kezét és különös hangsúllyal mondta:

- Hát nem találja ki, Márta? Hát... Budapestre, megpróbálok ott elhelyezkedni. Én nem tudok... elválni magától. Engedje meg, hogy mint egy hú barát követhessem.

Márta most úgy érezte, elhagyja minden ereje, melegséget érzett a szíve táján s a legszívesebben sírni szeretett volna. Szemeit elfutotta a könny. Igen most már tudta, hogy mindig erre vágyott. Egy férfire! Aki innen jön oda! Hozzá!

Könnytől nedves szemeit Lajosra emelte és csak annyit mondott:

- Jöjjön Lajos! Jöjjön! hogy ne legyek olyan árva.

A férfi gyöngéd mozdulattal letörölte a könnyeket. Igaz gyöngyök voltak azok számára.

A leány arca közel ért hozzá, egész lelke a szemében volt.

A rég visszafojtott vágyak fellángoltak a férfiban. Most végre megmondhatta neki, hogy az első perctől kezdve szerette s hogy mit jelentett mindig neki.

Égő tekintettel mélyedt a leányra, szép fejét magához vonta s boldogságtól remegő hangon kérdezte:

- Mondd! szeretsz? - miközben heves mozdulattal zárta karjaiba.

Márta engedte. Egyszerre felengedett benne is minden, boldog hevülettel adta át magát a pillanat hatásának és mindkettőjük ajkáról egy forró csókban zárult le a hangtalan vallomás...

A vonat lassú zakatolással elindult. Leültek az ablakhoz egymás mellé és hosszasan nézték a távolodó Magurát. A felkelő nap rózsaszínre festette az eget, ami csodálatos glóriával övezte s mégis úgy érezte Márta, hogy így most már nem fáj a válás, hiszen magával viszi azt, akinek a szeméből a Magura fenyői feléje integetnek s boldog együttérzéssel fognak tovább dolgozni a nemzet jövőjén.

„Mult és jelen így összenő
Mert még neked virulnod kell ó hon,
Felül időn és minden sorsokon!”

A vonat mind elevenebben zakatolt. Mártának, bár nem akarta, mégis úgy tűnt, mintha kerekei a Lohengrin-nászkarát kattognák...

-&-